

„ЗАНАЯТИТЕ- МЕЖДУ ТВОРЧЕСКАТА ИКОНОМИКА И ОПАЗВАНЕТО НА НАСЛЕДСТВОТО. РЕШЕНИЯ ЗА БЪДЕЩЕТО“

ПРОУЧВАНЕТО СЕ РЕАЛИЗИРА ПО ПРОЕКТ „ЗАНАЯТИТЕ- НАСЛЕДСТВО И БЪДЕЩЕ“, РЕАЛИЗИРАН ОТ РЕГИОНАЛНА ЗАНАЯТЧИЙСКА КАМАРА-ПЛОВДИВ С ФИНАНСОВАТА ПОДКРЕПА НА НАЦИОНАЛЕН ФОНД „КУЛТУРА“. ПО „ПРОГРАМА ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ЧАСТНИ КУЛТУРНИ ОРГАНИЗАЦИИ“.

ЦЕНТЪР ЗА КУЛТУРА И ПОЛИТИКИ ЕООД

Съдържание

На вместо предисловие	2
Българските занаяти в ново и най-ново време (1878 – 2023)	7
<i>проф. Светла Димитрова, председател на ИКОМ – България, директор на ЕМО „Етѐра“ - гр.Габрово ....</i>	<i>7</i>
Занаятите в системата за опазване на нематериалното културно наследство	22
<i>д-р Мирена Станева .....</i>	<i>22</i>
Занаятите във фокуса на изложения и музеи.....	35
Данъчно облагане и отчетност относно лицата извършващи занаятчийска дейност. Прилагане на осигурителното законодателство.....	46
<i>Данъчно облагане и отчетност относно лицата извършващи занаятчийска дейност.....</i>	<i>46</i>
<i>Милкана Левова.....</i>	<i>46</i>
Прилагане на осигурителното законодателство относно лицата, упражняващи занаятчийска дейност.....	48
<i>Вероника Левова.....</i>	<i>48</i>
Национално проучване за провежданата национална, регионална и общинска политика по отношение на занаятите	52
<i>Проф. Соня Милева, Амелия Гешева .....</i>	<i>52</i>
Резултати от проучването сред регионалните занаятчийски камари	52
Резултати от проучване сред общините	66
Резултати от проучването сред местните инициативни л.....	95
Изводи и препоръки от проведената кръгла маса	102
Предложения за актуализация и допълнение към Закона за занаятите	104
Приложение 1	107
Традиционни фестивали и събития с подкрепата от общинския бюджет	107
Приложение 2.....	124
Основни комуникационни канали, представящи местните традиционни занаяти	124

На вместо предисловие

Регионална Занаятчийска Камара - Пловдив (РЗК –Пловдив) е създадена със Заповед на Областния управител на Област Пловдив от 20.10.2002 г. на основание Закон за занаятите. Съгласно промените в закона през 2012 г., е регистрирана като Сдружение „Регионална занаятчийска камара – Пловдив”. РЗК - Пловдив е член на Националната занаятчийска камара. Организацията участва във формирането и изпълнението на политиката за култура, опазване на културното наследство и развитието на културния туризъм в Община Пловдив и чрез участието си в Консултативния съвет по туризъм – Община Пловдив. Към 31.12.2021 г. в организацията членуват над 1914 занаятчии, 394 занаятчийски предприятия, които обхващат 129 занаята, както и над 200 майстора от народните художествени занаяти,

Основните цели на организацията са запазване, развитие и промотиране на българското занаятчийство на местно, национално и международно равнище. Приоритет в дейността на сдружението са опазване, развитие и популяризиране на нематериалното културно наследство и „живите съкровища “- народните художествени занаяти. Подкрепяме както индивидуалното професионално и творческо развитие на всеки член на камарата, така и цялостното развитие на художествените занаяти, чрез обучения, организиране на индивидуални и общи изложби, обмени на опит с национални и международни партньори, проучване и популяризиране на традиции и обичаи, образователни програми за различни публики и разнообразни културни събития и туристически продукти. Сред основните ни дейности са признаване на занаятчийска квалификация на калфи и майстори, включени в Списъка на действащия Закон за занаятите, За периода 2017 – 2021 са проведени изпити за калфи и майстори на 91 занаятчии.

РЗК – Пловдив е една от малкото организации в България, която ежегодно реализира своя мащабна културна програма, свързана с опазване и представяне на нематериалното културно наследство с национално и международно участие с подкрепата на Община Пловдив и множество институционални и медийни партньори. Ключова година в 20 – годишната история на РЗК е 2017 г., когато с партньорството на община Пловдив и ОИ “Старинен Пловдив“ се възстановява и открива Улица на занаятите в Стария Пловдив. От тогава без прекъсване в пет обекта на територията на архитектурния резерват започват ежедневно да се представят следните занаяти: Гайтанджийство; Художествена керамика/мозайки/; Иконопис, Дърворезба; Старинно оръжие; Художествени тъкани- плъсти, вертикален и хоризонтален стан, Писани яйца; Пекарство; Грънчарство; Рисуване върху стъкло; изработване на кукли; Накити от мъниста; Изработване изделия от кожа, Музикални инструменти, ковано желязо и др. и ретро - фото. В работилниците творят 17 занаятчии, които пазят автентичните традиции и представят своето майсторство, художествени заложби и талант, чрез изработката на високохудожествени занаятчийски произведения. Този модел на представяне на нематериалното културно наследство е иновативен за България като подход на управление и партньорство. РЗК – Пловдив е единствената в страната, която като регионална структура, изпълняваща функции по Закона на занаятите в Пловдивска област, има дългосрочно партньорство с местна власт на база на което с решение на ОбС – Пловдив са предоставени за ползване обекти за дейността и представянето на занаяти от майстори по художествени занаяти с професионална сертификация по закон. За разлика от занаятите представяни в музейна среда, тук занаятчиите с подкрепата на РЗК развиват културното предприемачество, а не са на щат и заплата към дадена институция. Под егидата на РЗК занаятчиите, представени на Улицата на занаятите и останалите членове на камарата участват в реализирането на общи културни и образователни дейности, част от Културния календар на Пловдив и региона, като и събития по Общинската програмата за туризъм.

От 2012 година РЗК организира ежегодно Пролетен /май/ и Есенен /септември/ панаир на занаятите, на които по атрактивен начин пред широката аудитория в Старинен Пловдив и

бившата Узун чаршия. се представят автентични занаяти от страната и чужбина. По своя мащаб това е най- голямото изложение на художествени занаяти в България, организирано от неправителствена организация, в което участват между 50 – 70 занаятчии в издание, притежаващи легитимно издадено майсторско свидетелство като гарант за професионална принадлежност и ниво на уменията. Участващите в изложенията майстори, имат задължение да извършват индивидуална демонстрация по занаята, които упражняват. Всеки панаир има своя тематична програма и съпътстващи събития за различни публики – национални пленери, майсторски класове и демонстрации с международно участие, работилници за деца и възрастни, дефилета и мини фестивали по различни занаяти. Провеждат се концертни изяви на фолклорни групи от Пловдив и региона – професионални и любителски и др. В периода 2017 – 2021 г. са проведени девет издания на Панаир на занаятите и фестивали с участието на 620 занаятчии, вкл. Мароко, Сърбия, Украйна, Македония, Русия, Холандия, Чехия, Казахстан, Франция, Испания, Румъния, Беларус и др. Поради Ковид пандемията през 2020 година Пролетния панаир, макар в редуциран състав, се провежда през юли месец, а през 2021 година Есенния панаир е отменен.

С приоритет при организацията на пленерите през годините са занаяти, които са пред риск от изчезване, като калоферска дантела, везбарство, плъсти, каменоделство, ковачество и др. За периода 2017-2021 г. са проведени 5 пленера, както следва: Пленер „Луларство” - май 2017 г.; „КУКЛИ” - септември 2018 г.; „Царевична шума” - септември 2019 г.; „Кожа” - септември 2020 г и, Пленер “Тъкване колани на кори” - май 2021 г. Традиция е изработените произведения по време на пленерите да се предоставят на Община Пловдив, РЕМ - Пловдив с цел попълване на фондовете и представяне на града като занаятчийска столица или за използване за възстановяване на част от архитектурното наследство. Предоставени са и много изделия за подпомагане на фонда за изграждане на детска болница в Пловдив. През 2017, 2018 и 2019 г. са организирани следните международни фестивали: „Балканска огърлица”, „Фестивал на хляба”, фестивал „Споделени нишки” и фестивал „Ножарство”.

Дейността на РЗК- Пловдив е насочена както към професионалната общност вкл. изследователи на старите занаяти, така и към широката общественост от страната и чужбина. Нашите публики са на различна възраст, националност, етнос и социален статус, но с интерес към традиционната българска култура и занаяти и желание за опознаване и участие в изработването на изделия по автентични технологии.

Специално внимание отделяме на децата не само за да ги запознаем с народните художествени занаяти, които са част от българското културно наследство, но и да им предадем като минимум знания и умения за тях. С помощта на нашите майстори ежегодно стотици деца безплатно изработват занаятчийски изделия, в различни формати на обучение. От 2013 г. РЗК е инициатор и на Първия Детски панаир на занаятите. Събитието е иновативно за времето си в страната. Провежда се през юни с подкрепата на ОИ “Старинен Пловдив“ и община Пловдив. Въпреки, че в различни градове на България се провеждат подобни събития, това е единствения формат в такъв мащаб, в които професионалистите обучават подрастващите участници и публика. През 2018 година стартира Занаятчийско училище за деца в ателиетата на Улица на занаятите. Провежда се в рамките на четири месеца, през които десет майстори по пекарство, плъстене, грънчарство, рисувано стъкло, тъкачество, народни музикални инструменти, ковано желязо, накити обучават ученици от пловдивските начални училища, вкл. деца в неравностойно положение и деца от малцинствени групи. През 2021 година реализирахме и най-мащабния си проект за тази целева група „Училище за занаяти“, финансиран от Министерство на културата и подкрепен от Община Пловдив, в които за девет месеца в през обучения по различни знаяти преминаха стотици деца.

С цел споделяне и обмяна на професионален опит, организираме международни участия на реципрочен принцип с колегията от всички етнографски области и чужбина. През последните години работим приоритетно за опазване и популяризиране на традиционните практики и занаяти на бесарабските българи в Украйна, които са съхранили български традиции, занаяти и фолклор, които вече са забравени в България. Представяме съвместно съдържание в нашата културна програма, като гостуваме и в с. Чушмелий. Представяме български занаяти пред колегията в чужбина - Казахстан, Сърбия и др./.

Периодичното статистическо измерване на посещенията на панаири на занаятите отчитат 587 660 посетители за периода 2017 - 2021 г. По данни на майсторите, ателиетата през 2019 г. са посетени от 50 000 души, от които 26 000 чужденци. След началото на пандемията през 2020 г. броят им е намалял на 14 000 души в това число 3000 са посетители от други държави. През 2021 година – 7000, от които 1000 чужденци.

Предизвикателствата пред които сме изправени. Проблемите, които търсят решения.

Успяхме в много от целите, които си поставихме през годините. Не беше лесно, защото нямаше пътеводител, който да следваме. Имахме ентузиазъм и съмишленици, както и подкрепата на местната власт в Пловдив. Ковид кризата и натрупаният опит ни показаха, че трябва да се търсят нови по-устойчиви решения и по-широки партньорства, за да гарантираме опазването на българското нематериално наследство и да създадем повече възможности за хората, които са избрали за своя мисия продължаването и развитието на занаятчийските традиции, в частност на народните художествени занаяти. Основните проблеми, пред които са изправени нашите членове, в частност, занаятчийските представителства, създадени по реда на Закона за занаятите, са свързани с липсата на адекватна на времето и реалността нормативна уредба. Занаятите за обект на различни стратегически документи, но липсват устойчиви политики и мерки за подкрепа на опазването и популяризирането на народните художествени занаяти, като код на нашата идентичност и като капитал за развитието на културния туризъм. Българското занаятчийство е в основата на развитието на местните икономики, но е най – negliжирано по отношение на институционална и финансова подкрепа от страна на държавата именно заради статута на занаятчиите и занаятчийските предприятия. Липсва визия и стратегия за развитие на занаятчийството в страната. Отговорностите за провеждане на публичните политики се размиват между институциите. Неактуализирани са или липсват нормативни документи, които пряко засягат дейността на камарите. Част от занаятите са застрашени от изчезване, поради липсата на приемственост, защото занаятчийството не е атрактивна професия за младите хора. Липсват кадри, но и качествено занаятчийско обучение. Този дефицит, от една страна широко отворя вратата за сивия сектор, а от друга ежедневно нараства рискът от манипулация на автентичността и от комерсиализация на наследството.

Наличието на регистър на занаятчиите е добра законодателна инициатива и практика, но той не е функционално обвързан с прилагането на политиките за опазване на нематериалното културно наследство, както и за подпомагане на включените в него лица, носители на наследството, каквито са практиките в други европейски държави.

Рекламата и популяризирането на занаятите като част от националния туристически бранд са спорадична инициатива, а не осъзната политика и устойчив инструмент, обвързан с представянето на България като дестинация за културен туризъм.

Регионалните занаятчийските камари по места не са активни или е нарушен диалога с общинската власт, по отношение на прилагането на местни политики и организиране на събития и инициативи, защото срещат редица трудности в дейността си като например липса на регулярно

финансиране за административно обслужване на дейността на организациите, сграден фонд, капацитет за разработване на проекти и други.

Необходима е реформа, която да стъпи на ясен анализ на ситуацията, както и разпределение на отговорностите и задълженията на всички заинтересовани страни – законодателна и изпълнителна власт, местно самоуправление, неправителствен сектор, включително занаятчийските камари, културни институции, медии и бизнес.

Проектът „Занаятите - наследство и бъдеще“

В търсене на решения за оцеляване, по време на пандемичните времена, когато вратите на нашите работилници останаха затворени и много занаятчийски смениха основното си поприще, ние създадохме проект „Занаятите - наследство и бъдеще“, който бе подкрепен от Национален фонд „Култура“ в рамките на програма „Възстановяване и развитие на частни културни организации“ 2022. Концепцията бе изградена съвместно с представители от широка партньорска мрежа на организации с доказан авторитет в провеждане на публична политика за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство и културата:

Международни: Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО - <https://www.unesco-centerbg.org/>

Национални: Национална занаятчийска камара

Местни: Община Пловдив - <https://www.plovdiv.bg/>

Читалище „Родопски напредък“ с. Ситово - <https://rodopski-napredak.com/>

Медийни: БНТ- Пловдив ; БНР - Радио Пловдив; Пловдив онлайн; PLOVDIV press

Поставихме конкретни цели и задачи, които изпълнихме съвместно:

1. Възстановяване и развитие на Регионална занаятчийска камара, чрез укрепване на организационния капацитет и материалната база, създаване и изпълнение на адекватна и динамична комуникационна стратегия и устойчива и ефективна партньорска мрежа.

2. Развитие на обществения диалог за бъдещето на художествените занаяти с рефлексия за промяна на публичните политики.

3. Развитие на нови подходи за опазване и популяризиране на културното наследство, включително чрез майсторски класове, обучения и дигитално представяне на художествени занаяти и ново съдържание.

4. Децентрализация на културния живот, чрез осигуряване на достъп до съдържание и участие на жителите на с. Ситово, Сопот и Карлово и представяне на възможностите за развитие на регионални интегрирани културни и туристически продукти.

5. Представяне на ново съдържание, основано на нематериалното културното наследство, в частност на художествените занаяти.

6. Развитие на нови публики и привличане на участници, със специален фокус към подрастващите, вкл. емигранти от Украйна и от маргинализирани групи.

Като ключова дейност с много висок обществен интерес отчитаме провеждането на конференцията на тема „Занаятите – наследство и бъдеще“ в периода 25.04.2023 - 26.04.2023 година в град Пловдив. В събитието участие взеха представители на Министерството на културата, Министерството на туризма, Министерство на иновациите и растежа, – Министерство на труда и социалната политика, Министерство на икономиката, НАП, община Пловдив, регионалните занаятчийски камари в страната, Съюз за Стопанска инициатива, Регионален център за опазване

на нематериалното културно към UNESCO в София, Занаятчийска камара Кобленц по въпросите за занаятите в Югоизточна Европа, Асоциация Българска национална ЛИДЕР мрежа, Регионален етнографски музей на открито „Етър“, Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства – Троян и много други. На конференцията бяха очертани състоянието, проблемите и перспективите за развитие и насърчаване на занаятите, в частност художествените занаяти. Беше представено и първото по рода си проучване с национален обхват „Занаятите – между творческата икономика и опазването на наследството. Решения за бъдещето“, възложено на мултидисциплинарен екип от българските учени и експерти към „Център за култура и политики“ ЕООД – Пловдив. Изследването представя както историята и законодателството, така и настоящата ситуационна картина на развитието на политиките, свързани със занаятчийството в България.

Благодарим на всички български общини, на представителите на националната и регионалните занаятчийски камари, на българските музеи и сдруженията на местните инициативни групи, които се включиха в проведеното проучване чрез попълване на създадените от специалистите три целеви дигитални анкети и предоставяне на допълнителна информация за водената от тях политика.

В резултат на проведените дискусии, бяха очертани проблеми и възможности за разрешаването им. Обсъдени бяха конкретни казуси и набелязани предложения за решения, които да подпомогнат създаването на среда на взаимосвързаност и партньорство при изпълнение на политиката за опазване на художествените занаяти като част от нашия културен код, памет и идентичност, включително тяхното развитие като част от творческите индустрии и ресурс за развитие на културния туризъм.

Вярваме, че сме на прав път! Надяваме се ЗАЕДНО да успеем в мисията за създаване на повече възможности за българските занаятчии и опазване на нашето нематериално културно наследство!

Тони Симитчиева председател на Регионална занаятчийска камара – Пловдив

Българските занаяти в ново и най-ново време (1878 – 2023)

проф. Светла Димитрова, председател на ИКОМ – България, директор на ЕМО „Етъра“ - гр. Габрово

През 1878 година България се появява отново на картата на Европа като самостоятелна държава. Започват сериозни политически, икономически и социални промени. Занаятчийското производство, един от значимите стопански стълбове, постепенно започва да губи позиции. Основните причини се дължат на стесняване на вътрешния пазар, промяна в демографията и бита на населението, подобряване на вътрешния железопътен транспорт, внос на повече европейски индустриални стоки, засилване на конкуренцията с развиващата се местна фабрична текстилна, кожарска, дървопреработвателна и хранителна индустрия. Съществено влияние върху упадъка на традиционните занаяти оказва невъзможността да се привличат към заетост нови хора. Майсторите остават без калфи и чираци и са принудени сами да работят в дюкяните¹. До края на XIX век, въпреки разоряването на част от занаятчиите – основно от традиционните клонове, останалата продължава да упорства в запазване на препитанието си, като се примирява с по-ниски доходи. Почти изчезват занаяти като мутафчийство, абаджийство, самарджийство. На тяхно място се появяват нови, практикувани от монтьори, водопроводчици, мебелисти. Други занаяти – най-вече в областта на строителство, златарство, бръснарство – се разрастват и по-тясно се специализират, като разкриват нови клонове². Очертават се две тенденции – разоряване на практикуващите традиционните занаяти и увеличаване на броя на занаятчиите в нови професии.

Развитие на занаятите до Втората световна война.

В началото на Третата българска държава за занаятчийството по-активно започва да се говори във връзка с Първото земеделско-промишлено изложение в Пловдив през 1892 година. Определени икономически кръгове искат държавата да направи възможно „повдигане на нашите занаяти“. За първи път се предлага сдружаване на занаятчиите в свободни еснафски дружества. Процесът на разоряване на занаятчиите обаче не може да бъде спрян. Свиването на занаятите като стопанска дейност в годините от Освобождението до Втората световна война се осъществява основно два пъти. Веднъж през 80-те и началото на 90-те години на XIX век и втори път около 1905 – 1910 година. То може да се проследи от преброяване на населението по професии, проведено седем пъти от 1888 до 1926 година³. През първото десетилетие на XX век (1900 – 1910) броят на занаятчиите собственици намалява (19 пъти в сравнение с последните осем години на XIX век), а се увеличава този на работниците в занаятчийските работилници (6 пъти повече в сравнение с последните осем години на XIX век)⁴. Към 1910 година самостоятелните занаятчии (61 599) почти се изравняват със занаятчийските работници (61 435). Вследствие на тези промени настъпва концентрация на занаятчийското производство в някои определени браншове – обущарство, железарство, ножарство, шивачество, дърводелство – и преминаването им във фабрично производство⁵. Процесът на прерастването на текстилните занаяти във фабрична индустрия е подробно изследван в дисертационния труд на Мартин Иванов⁶. В областта на

¹ Стопанска история на България, С, 1991, с. 235 – 236.

² Пак там, с. 239.

³ Иванов, Мартин. Брутният вътрешен продукт на България 1870 – 1945 г., С, 2012 – <https://www.nsi.bg/statlib/bg/getfile.php?iid=DO-010008655&doid=3608&page=>.

⁴ История на България, т. 8, С, 1999, изд. ГАЛ-ИКО, с. 28.

⁵ Пак там, с. 29.

⁶ Иванов, Мартин. Да плуваш срещу прилива: Българските текстилни занаяти и прерастването им във фабричната индустрия, 1880 – 1912 г., АВТОРЕФЕРАТ на дисертационен труд за присъждане на научна степен „Доктор на науките“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, С, 2021.

храните като самостоятелни занаятчийски развиват дейност мелничари, хлебари, месари, баничари, сладкари, бозаджии. Работят дарази, бичкиджийници, тухларници, грънчарници. Дейност имат ковачи, налбанти, седлари и самарджии, кожухари, юрганджии, бояджии, часовникари, производители на свещи, на каруци и фойтони и т. н. В началото на века развитие бележат някои стари художествени занаяти, като се появят и нови, свързани със задоволяване на нови потребности – шиене на фино бельо и бродерия, фирмопис, изработване на скулптурни и живописни детайли в строителството, литография, гравьорство, стъклопис и др. Въпреки негативните тенденции в развитието им, през първото десетилетие на ХХ век занаятите продължават да дават близо два пъти по-голяма по стойност продукция, отколкото фабричното производство⁷. Промените в занаятчийството в началото на ХХ век са систематизирани и описани в книгата на Христо Ст. Хинков⁸ *Занаятчийството в България: Минало, настояще и средства за подпомагането му*⁹, публикувана през 1926 година. Авторът посочва различията между занаятчийското, домашно и фабрично производство и обрисова основните характеристики на занаятчиите. В книгата са изброени различните видове занаяти по отношение на суровините, начините на труд, връзката им с пазара. Внимание е отделено на трудностите, които преживяват майсторите, калфите и чираците.

Първите закони, които имат връзка със занаятчийското съсловие, са от 1895 година. Със Закон за данъка върху занятията¹⁰ се премахват патентите. Занаятчиите започват да плащат данък върху получаваните приходи. Въвежда се праг, под който те не заплащат данък, но той е твърде нисък¹¹. На 9 февруари 1898 година е публикуван Закон за уредба на еснафите¹², който се подготвя две години преди това и е внесен няколко пъти в Народното събрание. В него са признати 22 групи занаяти, които имат право да сформират свои занаятчийски сдружения (чл. 1). Описани са целите, задачите и устройството на еснафските организации. Нормативният акт се опитва да запази традицията, но същевременно въвежда нови условия. Те трябва да подпомогнат занаятчиите да се приспособят към стопанските промени в страната¹³. Законът не се приема добре от всички занаятчийски, защото повечето не одобряват принудителното сдружаване. Ако обаче откажат да участват в еснафски структури, властта има право да им налага тежки глоби. Особено неприемливи за занаятчиите са няколко разпоредби: 1. Изискването за сдружаване на занаятчийски и търговци от различни занаяти в една или няколко общини. 2. Участието само на майстори занаятчийски в изпитите за калфи, което прави организацията затворена. 3. Забраните да се развива занаятчийска дейност, ако занаятчиите не е член на еснафско сдружение¹⁴. Поради множество жалби правителството е принудено да отмени закона след една година (1899). Основна причина за това решение е обстоятелството, че занаятчиите не виждат в него никакви ефикасни мерки за подпомагане развитието на тяхното производство¹⁵. Отношение към качеството на занаятчийската продукция има Законът за занаятчийските конкурси от 1898 година. Той урежда

---

⁷ Стопанска история на България..., с. 270.

⁸ Христо Ст. Хинков е известен български икономист. Той има и други книги, посветени на занаятчийството: *Хинков, Христо*. *Радикалната партия и занаятчийството*, С., Изд. на Радикално-демократичната партия, 1919, *Хинков, Христо*. *Индустриално-Занаятчийски кооперации*, София, 1933 Печ. Елисей Петков, 143 с.

⁹ *Хинков, Христо*, *Занаятчийството в България: Минало, настояще и средства за подпомагането му*, С, Печ. Франклин, 1926.

¹⁰ ДВ, бр.16, 22 ян. 1895.

¹¹ *Саздов, Димитър*. *Социална политика в законодателството на демократична България (1880 – 1912 г.)*, С, 2008, с. 281 – 282.

¹² Държавен вестник (ДВ), бр. 30, 9 февр. 1898.

¹³ *Велева, Лиляна*. *Търговско-индустриалните камари в България 1894 – 1919 (организация и дейност)* – <http://csii.bg/pdf/veleva/Body.pdf>. (17.03.2020).

¹⁴ *Хинков, Христо*, *Занаятчийството в България...*, с. 46.

¹⁵ Пак там.

организирането на конкурси и изложения в някои градове на страната¹⁶. Целта им е да стимулират качеството на занаятчийската продукция.

В началото на новия ХХ век българските правителства правят нови опити да подпомогнат занаятите и да забавят техния упадък чрез законодателни инициативи. През 1902 година софийската Търговско-индустриална камара разработва проект на Закон за занаятите, като използва текстове от румънския закон, приет същата година. На 23 юни 1903 година Народното събрание на България утвърждава Закон за организацията на занаятите и еснафските сдружавания¹⁷. С него се разпорежда правото занаят да практикуват само лица, притежаващи майсторско свидетелство. Регламентира се структурата на занаятчийската организация и се уреждат отношенията между различните участници в занаятчийския процес. Отделни членове от закона са посветени на еснафските сдружавания. Нов елемент е поставянето им под контрола на търговско-индустриалните камари, влягане в ред на отношенията между майстори и работници, регулиране на работното време на малолетните в занаятчийските работилници¹⁸.

В началото на 1907 година се приема Закон за кооперативните сдружения¹⁹. Първата трудово-производителна кооперация е създадена на 1 октомври 1895 година в Габрово. Тя се нарича шивашко дружество „Напредък“ и обединява седем занаятчии, които шият панталони. Няколко месеца по-късно се учредява кооперация „Съединени“ на обуцари в Кюстендил²⁰. В основата на Закона за кооперативните сдружения стоят текстове от немския и унгарски закон. Документът дава определение кои дружества могат да се наричат кооперации и посочва седем вида сдружавания²¹. Поне три от тях позволяват коопериране на занаятчии с цел постигане на по-добри стопански резултати. Същата година е гласуван и Закон за занаятчийския кредит²². Съгласно неговите разпоредби могат да се създават еснафски сдружения, които да осигуряват достъпни за занаятчиите кредити²³. За да бъде стимулирано това начинание, сдруженията се освобождават от всички такси и бери с изключение на тези, необходими за регистрацията им. В Закона са описани стъпките от страна на Българската народна банка (БНБ) и на еснафските сдружения за получаването на кредити. Тъй като настоятелствата на сдруженията, на които се отпуска искания кредит, не са отговорни с нищо пред кредитора, БНБ се въздържа от тази процедура. Законът фактически става неприложим²⁴. Правителствата търсят и други начини за подпомагане на занаятчиите. Обсъждат се възможности за създаване на занаятчийски взаимоспомагателен фонд и уреждането на занаятчийски кооперации и банки с определени привилегии. За да кредитира и занаятчийското производство, през 1910 година се открива Българска централна кооперативна банка.

С течение на времето Законът за еснафските сдружения от 1903 година разкрива все повече слабости. От различни градове до Министерството на търговията и земеделието се изпращат писма с желания той да бъде отменен. Протестите се подкрепят изцяло или частично от повечето политически партии. В началото на 1909 година правителството на Александър Малинов поставя в Народното събрание въпроса за приемане на нов нормативен акт за занаятите.

---

¹⁶ Саздов, Димитър. Социална политика в законодателството..., с. 322.

¹⁷ ДВ, бр. 134, 23 юни 1903.

¹⁸ Хинков, Христо. Занаятчийството в България..., с. 47.

¹⁹ ДВ, бр. 45, 28 февр. 1907.

²⁰ Марков, Стефан, Иван Тодоров-Пашата. Българското занаятчийство и кооперативното движение, С, Профиздат, 1977, с. 59.

²¹ Петров, Петър. Политическите партии и кооперативното движение в България 1890 – 1912, Велико Търново, 1995, изд. Абагар, с. 136 – 137.

²² ДВ, бр. 99, 10 май 1907.

²³ Саздов, Димитър. Социална политика в законодателството..., с. 457.

²⁴ Петров, Петър. Политическите партии и кооперативното движение в България 1890 – 1912..., с. 141.

Законът за организиране и подпомагане на занаятите е утвърден на 21 април 1910 година²⁵. В него е дадено определение на занаята като вид стопанска дейност, при която се използва ръчен труд и способности за произвеждане и преработване. Уменията се добиват след продължително обучение и практикуване. Изброени са всички видове занаяти, които са обект на закона. Те са за изработване на облекло, за преработване на кожи, на дърво, на метали, на камък и земя (в смисъл на глина – б. м.), за плетарство и тъкачество, книговезки, химическо-технически и дюлгерски занаяти. Посочени са общо 30 вида, обединени в 9 групи. Някои разновидности на определени занаяти не са описани самостоятелно, а са дадени в скоби като възможности. В закона подробно са разписани условията, при които майсторите, калфите и чираците упражняват своята професия. Обект на разпоредби са и отношенията между трите съсловия. Специални раздели се отнасят за занаятчийските сдружения, за мерките, необходими за подпомагане на занаятите и за наказателни разпореждания. Новият закон премахва задължителността на еснафските сдружавания и изискването за образователен ценз на майсторите. Занаятчийски сдружавания вече се образуват от самостоятелни майстори от една община и от един и същ занаят или от една група занаяти. Законът налага по-строги правила за защита на детския труд, както и други социални разпоредби. Важен е направеният в него подбор на занаятите. Те са основно две категории. Едните са силно конкуриращи се с промишленото производство и застрашени от изчезване. Другите са все още жизнеспособни, но са изостанали в развитието си и са неприспособени към новото време. И двете групи се нуждаят от държавна защита, за да оцелеят. В тази връзка Законът стимулира развитието на занаятчийското коопериране. През 1913 година има създадени 14 занаятчийски производителни кооперации, в които участват 384 занаятчийци²⁶.

След преодоляване на последиците от двете Балкански и Първата световна война (1912 – 1918) занаятчийското производство продължава да заема важно място в стопанската структура на страната. Преобладават дребните занаятчийци, които не използват наемна работна ръка или имат един, или двама работници. Макар и рядко, все още се срещат занаятчийски работилници, в които работят повече от десет заети лица²⁷. Наблюдават се тенденции на увеличаване броя на занаятчиите в селата за сметка на тези в градовете. Причина за това е обстоятелството, че българското земеделие е дребно и не осигурява препитание на всички членове на семействата. Те не могат да се изхранват от обработване на малките участъци земя, които притежават, и търсят допълнителни доходи в занаятчийското производство.

През 1923 година българското правителство разработва законопроект за подпомагане на занаятчиите чрез отпускане на кредити. Той не се приема, тъй като не се намират средства за реализирането му. През 1926 година обаче е приет Правилник за приложение на Закона за организиране и подпомагане на занаятите²⁸. Две години по-късно (1928) е гласуван поредният Закон за насърчение на местната индустрия²⁹. Чрез него групите индустрии за насърчение, макар и след бурни дебати, се увеличават от 10 на 21³⁰. Законът, вместо да създаде условия за засилването на *конкурентоспособността* на българското индустриално производство на външните пазари, увеличава съперничеството на индустриалния със занаятчийския сектор на българския пазар. На занаятите отново се нанася удар, въпреки че те имат важно значение за икономиката на страната и дават между 7 и 9 процента от националния продукт³¹.

²⁵ ДВ, бр. 84, 21 април 1910.

²⁶ Петров, Петър. Политическите партии и кооперативното движение в България 1890 – 1912..., с. 145.

²⁷ Стопанска история на България..., с. 335.

²⁸ ДВ, бр. 253, 1926.

²⁹ ДВ, бр. 58, 14 юни 1928.

³⁰ Първанова, Румяна. Парламентът, стопанските и професионални организации и приемане на Закона за насърчение на местната индустрия (1928). – Известия на ЦСИИ / Proceedings of CENR, Vol. III, 2018.

³¹ Димитров, Марко. Държавата и икономиката в България между двете световни войни 1919 – 1939. Факти, анализи и оценки за икономическата политика, 1, С, 2014, с. 178

През 30-те години на XX век в занаятчийския и дребнокапиталистическия сектор работят около 1/3 от общия брой наемни работници. В него се намира около 1/4 от инсталираната мощност на двигателите³². През 1924 година занаятите дават 8,9% от годишния доход на страната, а индустрията – 5,5%. През 1935 година цифрите са съответно – 7,7% и 6,2%. През цялото това време занаятите продължават да се нареждат на второ място в националния годишен доход след земеделието и преди търговията и индустрията. За значението на занаятчийското съсловие говорят и данните от преброяването през 1935 година. Занаятчиите са 63 547, а работниците – 40 198³³.

На 1 юни 1933 година е приет нов Закон за занаятите³⁴. В чл. 1 е записано определението за занаят – стопанска дейност, в резултат на която се преработват разни материали чрез ръчен труд. Занаятът може да се практикува след дълго и системно обучение. Само хора с майсторско свидетелство имат право да отварят занаятчийска работилница. Такава възможност получават и завършилите средно или висше техническо училище, но след като внесат определена такса в търговско-индустриалната камара. В Закона са публикувани характеристики на чираци и калфи и техните отношения с майстора, при когото работят. Специален раздел е посветен на занаятчийските сдружения, а друг – на мерки за подпомагане на занаятите. Към Министерството на търговията, промишлеността и труда се създава Секция за занаяти. В шест точки са посочени средствата за насърчаване на занаятчийското производство. За реализирането им отговарят търговско-индустриалните камари, Българската централна кооперативна банка, общинските управления и занаятчийските сдружения. Определени членове от закона са посветени на занаятчийските кооперации, а други – на наказателната отговорност при неспазване на разпоредбите му.

В края на 30-те години на миналия век, след преодоляване на последиците от световната криза, настъпва оживление в българското производство. Освен едри промишлени предприятия работят множество занаятчийски и дребни предприятия с по-малко от 10 наемни работници. Занаятчийският сектор произвежда 28% от официално отчитаната продукция³⁵. От средата на 30-те години на XX век до началото на 40-те години занаятчийският сектор в България се разширява. През 1936 година има 69 232 занаятчийски предприятия, а през 1944 година – 110 000. Причините за нарастването се дължат на подема в стопанския живот и на засиления процес на урбанизация. По време на Втората световна война занаятчийският сектор нараства заради трудното функциониране на индустриалното производство. Главния секретар на Българския занаятчийски съюз Георги Янев в книгата си „Нуждата на занаятите: Данни за изясняване на занаятчийската проблема”, публикувана през 1940 година, предлага няколко решения за подобряване състоянието на занаятчийството. Според него първата и главна необходимост е приемане на нов закон за занаятите. В него трябва да се намери решение за модернизирание и техническо обезпечаване на занаятчийските работилници с машини и пособия с помощта на държавата, осигуряване снабдяването с вносни материали, кредитиране на занаятчийските работилници за закупуване материали и обзавеждане, разширяване на вътрешния пазар за занаятчийската продукция с намеса на държавата или общините. Важен елемент в направените предложения е и въпросът за професионалното образование на занаятчиите. Георги Янев описва в книгата си всички нужни промени и в други закони, имащи отношение към занаятите: Закона за хигиената и безопасността на труда, Закона за обществените осигуровки, Закона за трудовия

– <https://csii.bg/wp-content/uploads/2020/01/DRZHAVATA-I-IKONOMIKATA-V-BLGARIYA-1919-1939.pdf>.

³² Стопанска история на България..., с. 388.

³³ Янев, Георги. Нуждата от занаятите: Данни за изясняване на занаятчийската проблема, С, Печ. Право, 1940, с. 12 – 13.

³⁴ ДВ, бр. 46, 1 юни 1933.

³⁵ Марчева, Илияна. Политиката за стопанска модернизация на България по време на Студената война. Изд. Летера, 2016, с. 34.

договор, Закона за данъка върху приходите, Закона за градските общини, Техническите закони и др. В подкрепа на тезата за нов закон за занаятите авторът привежда многобройни статистически данни. Те дават информация за видовете занаяти в края на 30-те години на XX век, броя на персонала в тях, разпределението им по градове и села и по пол. Специално място е отделено на професионалното образование³⁶.

Занаятчийски сдружения и съюзи

След Освобождението, притеснени за своя поминък, занаятчиите в продължение на дълги години търсят закрила от държавата. Първи се организират тези в столицата, които на 15 август 1894 година основават Български занаятчийски и земеделчески съюз. Причина е предстоящото сключване на търговски договори с чужди държави. Съюзът няма претенцията да бъде национална организация и планира дейността си само в Софийски окръг³⁷. След като инициира приемане на Закон за занаятчийската организация, съюзът преустановява своето съществуване в края на века. През 1900 година част от неговите членове стават радетели за основаване на Централен еснафски съюз. На 30 октомври 1901 година Министерството на труда и земеделието утвърждава устава на българския еснафски съюз. Той е видоизменен през 1906 година³⁸. Съюзът включва всички законно организирани еснафски сдружения. Освен занаятчийски в него могат да членуват и хора, които милеят за напредъка на съюза или правят дарения в негова полза. Според анализатори на процесите около създаване на еснафския съюз и отредената му роля да прилага закона от 1903 година, еснафският съюз с нищо не е допринесъл за подобряване положението на занаятчиите. През 1929 година е отпечатана книгата на Кирил Христов „Българското занаятчийство и неговото законодателство“³⁹. Авторът е началник на бюро за занаятите при Министерството на търговията, промишлеността и труда. Специално място в проучването си той отделя на сдружаване на занаятчиите, за което е необходимо да има най-малко 10 самостоятелни майстори, които да са навършили 21 години. Във всяка община може да има само едно сдружение на майстори от определен вид занаят. Ако майсторите са малко на брой, то в сдружението може да участват майстори от различни занаяти. К. Христов определя няколко основни задачи, които сдруженията трябва да решат⁴⁰: 1. Да подпомагат добрите взаимоотношения между майсторите и да защитават техните интереси. 2. Да се грижат за морала и образованието на чираци и калфи. 3. Да следят да няма хора, упражняващи незаконно занаяти. 4. Да се грижат чираците и калфите да получат образование от майсторите, при които работят. 5. Да съдействат за отпускане на кредити за снабдяване със суровини и инструменти. 6. Да избират членове на помирителни съдилища. 7. Да търсят работа на калфите и да настаняват чираци за обучение. 8. Да подпомагат търговско-индустриалните камари. 9. Да следят за качествено изпълнение на занаятчийските предмети. К. Христов вижда ролята на сдруженията като посредник между самите участници в занаятчийския процес, но и като връзка със структурите, които могат да оказват влияние върху ползотворното развитие на занаятчийското производство. Авторът ясно посочва, че ако няма добре подготвени ученици, работилниците не могат да просъществуват. За това е нужно

³⁶ Янев Георги. Нуждата от занаятите..., с. 93 – 105.

³⁷ Маринова, Маргарита. Българското икономическо дружество (създаване и утвърждаване в обществено-икономическия живот) (1895 – 1919 г.), Свищов, 2012

– https://www.researchgate.net/profile/Margarita-Marinova/publication/315685626_BLGARSKOTO_IKONOMICESKO_DRUZESTVO_szdavane_i_utvrzdavane_v_obsestveno-ikonomiceskia_zivot_1895-1919_g/links/58db6e14a6fdccca1c918dbc/BLGARSKOTO-IKONOMICESKO-DRUZESTVO-szdavane-i-utvrzdavane-v-obsestveno-ikonomiceskia-zivot-1895-1919-g.pdf

³⁸ Хинков, Христо. Занаятчийството в България..., с. 60.

³⁹ Христов, Кирил. Българското занаятчийство и неговото законодателство, С, Печ. Херман поле, 1929, 183 с.

⁴⁰ Христов, Кирил. Българското занаятчийство..., с. 63

получаване на качествено образование и постигане на добри взаимоотношения между майстори, калфи и чираци. Сдруженията според него могат да играят помирителна роля, но същевременно да са гарант за качество на занаятчийската продукция.

На 18 юли 1919 година е създаден Общ съюз на занаятчийските кооперации⁴¹. В него членуват занаятчийски кооперативни сдружения, които доставят сурови материали, готови стоки, инструменти, машини и др., както и банки с ограничена отговорност. Съюзът издава вестник „Занаятчийска дума“ до 1950 година.

След преврата на 19 май 1934 година правителството подготвя и утвърждава Наредба-закон за занаятчийските организации⁴². Въз основа на нейните разпоредби със Заповед на Министерство на народното стопанство (МНС) от 10 октомври 1935 година е създаден Общ занаятчийски професионален съюз. В него се включват три вида занаятчийски сдружения – клонови (браншови), групови по браншове и общи. В документа занаятчията е определен като лице, което притежава майсторско свидетелство, работи самостоятелно или в съдружие и упражнява занаятие, определено от МНС. Разписани са цел и устав на занаятчийските организации, а в отделен раздел – бюджет, средства и членски вноски.

Училища

Първите стъпки за образование на занаятчиите правителството прави през 1885 година. Тогава то изпраща в Западна Европа 38 младежи да изучават железарство, столарство, грънчарство, кожарство, каменоделство, плетачество, тъкачество и др. През 1886 година в с. Княжево отваря врати първото занаятчийско училище в страната с отдел по железарство, столарство и грънчарство⁴³. През 1895 година е приет Закон за държавните занаятчийски училища⁴⁴. Той има за задача да стимулира откриване на практически училища, в които се дава подготовка по занаяти. През есента на същата година в Самоков отваря врати железарско училище, в Русе – столарско училище, в Сливен – бояджийско училище. Преди това, през 1893 година в София приема ученици първото Държавно девическо професионално училище по облекло и готварство, като през 1909 година към него се присъединява Държавното практическо училище по шапкарство, цветя и бродерии. През 1906 година е приет Закон за търговското образование, а на следващата година – Закон за професионалното обучение. В 1911 година в Троян е създадено Грънчарско училище, през 1920 година в село Кунино, Врачанско – каменоделно училище, през 1923 година в Трявна – столарско училище, а в София – Средно училище по книгопечатане и графични изкуства⁴⁵.

През 1924 година се приема нов Закон за търговско-промишленото обучение⁴⁶. Според неговите разпоредби се създават практически или средни специални училища, като курсът на обучение в тях е съответно 3 или 5 години⁴⁷. Завършилите с успех промишлените училища провеждат стаж от 6 или 10 месеца, след което получават от търговско-индустриалната камара майсторско свидетелство. Станали майстори, ако упражняват усвоения занаят поне 5 години, те се освобождават от трудова повинност⁴⁸.

---

⁴¹ ЦДА, ф.169 К. Кратка справка за преименуванията през годините има на страницата на Българската стопанска камара. – <https://www.bia-bg.com/partner/view/107/> (3.07.2023).

⁴² ДВ, бр. 35, 15 февр. 1935.

⁴³ Хинков, Христо. Занаятчийството в България..., с. 54.

⁴⁴ ДВ, бр. 7, 11 ян. 1895.

⁴⁵ Базайтова, Ралица. The schools of arts and the regulations. – http://sociobrain.com/MANUAL_DIR/SocioBrains/Issue%2051,%20November%202018/PhD%20conference/25_%20Ralitza%20Bazaytova.pdf.

⁴⁶ ДВ, бр. 78, 25 юни 1924.

⁴⁷ Христов, Кирил. Българското занаятчийство и..., с. 73.

⁴⁸ Пак там.

През учебната 1928/1929 година в страната има 94 промишлени училища с 7447 ученици. По видове те са: 7 механо-технически (1520 ученици), 1 електро-техническо (223), 24 дърводелски (1407), 6 коларски (235), 2 резбарски (173), 1 текстилно-бойджийско (68), 1 кожарско (25), 2 сарашки (96), 2 каменоделски (68), 2 грънчарски (30), 1 зидаро-строително (21), 1 копринотъкаческо (35), 1 плетачно (30), 1 мелничарско (127), 1 кошничарско (38), 1 графично-печатарско (89), 41 девическо стопански (3272). Не всички от изброените училища са чисто занаятчийски, но преобладаващата част са такива. Повечето от тях просъществуват до наши дни, но под друго име, с различни преобразования през годините и нова тематична насоченост. През 30-те години на XX век в страната има 38 допълнителни занаятчийски училища. От тях 30 се издържат от търговско-промишлените камари, а 8 – от Министерството на търговията, промишлеността и труда⁴⁹.

Занаятите след Втората световна война

След приключване на Втората световна война занаятчийството не отмира, а продължава да се развива. Една част от занаятите имат пряка връзка с индустриалното производство. Те осъществяват поправка на фабрични стоки, преработват промишлени и суровинни отпадъци, обслужват някои клонове на индустрията. В градовете масово са развити занаятите, свързани с кройчество, обушарство, месарство, бръснаро-фризьорство, сладкарство, тенекеджийство и други. Броят на градските занаятчийски предприятия от 51 110 през 1944 година нараства на 58 203 през 1946 година⁵⁰, но повечето са с дребен характер. Количеството на използваните машини е малко. Почти две трети от занаятчиите в градовете работят сами. Там, където има чираци и калфи, броят им в работилницата не надвишава двама или трима. Фабричният работник има преимущество пред занаятчията, защото най-много за година получава умения, докато обучението за майстор е продължително (над 4 години) и преминава през двете степени – чирак и калфа. Заплащането на чирака и калфата не е точно регламентирано и зависи от индивидуалната му преценка. Въпреки това има интерес към откриване на нови занаятчийски работилници, защото индустрията не е достатъчно развита. Освен това продължава да е в сила правилото за отваряне на занаятчийска работилница – да е от хора, завършили технически и занаятчийски училища, дори от специалисти с висше техническо образование⁵¹.

На 27 декември 1947 година в България е осъществена национализация на общо 6094 предприятия. Сред тях има такива, които не би трябвало да попадат под ударите на закона, но са потърпевши заради стремежа към бързо социалистическо преустройство на стопанството. Одържавени са близо 2000 занаятчийски работилници – 346 текстилни, 286 дървообработващи, множество механотехнически, леярски, шлосерски и други⁵². След национализацията следва окрупняване на предприятията. В занаятчийския сектор то е свързано със създаване на Трудово-производителните занаятчийски кооперации (ТПЗК). Занаятчийското производство се ръководи от Министерство на комуналното строителство и благоустройство. По места към новосъздадените народните съвети се откриват отдели „Местна индустрия и занаяти”. Предприема се курс към ускорена индустриализация. Според приетите директиви занаятчийското производство трябва да стане основа на местната промишленост. В ТПЗК постъпват на работа бивши занаятчийски помощници и чиновници, работници, техници, търговци, офицери, собственици на национализирани предприятия, учители. От 44 472 заети в занаятчийските кооперации само 1/3 са бивши занаятчии⁵³. В занаятчийското производство се създава държавен сектор. В него през 1948 година се произвежда 10% от занаятчийската

⁴⁹ Янев, Георги, *Нуждите на занаятите...*, с. 106.

⁵⁰ Луджев, Димитър. *Град на две епохи*, С, 2005, с. 229, 232.

⁵¹ Пак там, с. 236.

⁵² Марчева, Илияна. *Политиката за стопанска модернизация...*, с. 68 – 69.

⁵³ Димитър Луджев, *Градът на две епохи...*, с. 266 – 267.

продукция⁵⁴. Бързо намалява дялът на частния сектор – от 63% през 1947 година той спада на 33% на следващата година. Същевременно се увеличава кооперативният сектор, чийто дял от 35% достига 75%. Интересни са данните за нарасналия брой на производителните занаятчийски кооперации – от 738 на 1037, в които ръстът на работниците е от 24 000 на 44 000⁵⁵.

След политическата промяна на 9 септември 1944 година занаятчийската организация претърпява промяна. През юни 1945 година е учреден Общ занаятчийски и професионален съюз⁵⁶. Той просъществува до края на 1950 година. Под натиск от страна на управляващата БКП занаятчийските организации провеждат събрания, на които вземат решения за саморазпускане. Функциите на съсловната организация в направленията снабдяване, данъци, социално осигуряване са поети от народните съвети и държавата. Имуществата и паричните средства преминават към ТПЗК.

През 1949 година е приет Закон за трудово-производителните занаятчийски кооперации. Причината за този акт е разрастване на мрежата от ТПЗК в страната. Там, където няма условия да се създадат такива, се изграждат занаятчийски отдели към всестранните кооперации. През м. февруари 1951 година е свикан Първият конгрес на ТПЗК. Създава се Общ съюз на занаятчийските кооперации, начело на който застава активист на управляващата БКП⁵⁷. През 1951 година в страната има 1961 кооперации с 52 184 членове⁵⁸. Кооперирането в сферата на занаятите обаче много бързо се променя с приемането на нов Закон за кооперациите от 1953 година. Занаятчийските кооперации все повече се превръщат в промишлени. Поради тази причина от името отпада занаятчийски и те започват да се наричат трудово-производителни. Променя се и името на кооперативната организация. И там от името отпада занаятчийски. Новото наименование е Централен съвет на трудово-производителните кооперации. Този стремеж за отхвърля на термина занаятчийски се дължи в известна степен и на разбирането, че занаятчиите са представители на дребнобуржоазните слоеве, с които управляващата БКП не иска да има нищо общо. Друга причина е декларираният стремеж към бърза индустриализация, в която занаятчийското производство не е приоритет. Поради тази причина започва процес на окрупняване на кооперациите и появата на комбинати. Частната занаятчийска дейност с всяка измината година става все по-ограничена. През 1948 година е гласуван Закон за забрана на частната практика. Освен някои от популярните професии (лекари и юристи) под ударите му попадат различни дребни производители, най-вече занаятчии. Други занаятчийски работилници продължават да се национализират до 1951 година, според клаузите на различни законодателни актове – например Закона за книгопечатането. През 1951 година е преустановено действието на съществуващия Закон за занаятите, което става със Закон за отменяне на всички закони, издадени до 9 септември 1944 година⁵⁹. През януари 1954 година е прието постановление на Министерския съвет „относно улесняване дейността на частните занаятчии и дребните и амбулантни търговци“⁶⁰. В него обаче се обръща специално внимание основно на художествените занаяти. Същата година вместо Закон за занаятите се изработва министерска Наредба за приложение Правилника за занаятите⁶¹. В нея се уреждат условията и реда за упражняване на частна занаятчийска дейност. Според историка Димитър Луджев регламентирането на частната занаятчийска дейност в правилник означава, че правителството не я смята за стопански фактор.

⁵⁴ *Марчева, Илияна*. Политиката за стопанска модернизация..., с.71.

⁵⁵ Пак там.

⁵⁶ *Луджев, Димитър*. Занаятчийско-професионалното движение в България (1944 – 1947). Ист. преглед, 1979, кн. 4 – 5, с. 171 – 173.

⁵⁷ *Марков, Стефан, Иван Тодоров-Пашата*. Българското занаятчийство..., с. 103 – 105.

⁵⁸ *Димитър Луджев*, Градът на две епохи..., с. 275.

⁵⁹ Известия, бр. 93, 20 ноемвр. 1951.

⁶⁰ Известия, бр. 13, 12 февр. 1954.

⁶¹ Известия, бр. 29, 9 апр. 1954.

Той допуска, че мнението на управляващите е частните занаятчии да останат само в сферата на художествените занаяти⁶².

Вследствие на разведряване на политическата обстановка през първата половина на 60-те години на миналия век се либерализира осъществяването на частна дейност в дребното производство и услугите. То става с Постановление № 27 на Министерския съвет от 6 юли 1964 година. С него се разрешава изкупуването на стоки за широка употреба от регламентирани частни занаятчии. Освен това в населени места, където държавният и кооперативният сектор в услугите не е достатъчно развит, народните съвети имат право да разрешават на пенсионери, работници и служители в извънработно време да извършват различни услуги. Узаконяването на този процес става с 23 постановление на Министерския съвет от 15 април 1965 година. С него се допуска произвеждане по частен път на стоки и предлагане на услуги. Намалява се данъкът от тази дейност, регламентира се снабдяването със суровини, урежда се продажбата, позволява се на предприятия от местната промишленост да сключват договори с частни лица. Постановлението се посреща с голям интерес. Занаятчиите от 16 000 през 1963 година нарастват на 54 000 през 1967 година⁶³. Силното увеличение на частния сектор кара държавата да въведе регулационни мерки. С 35 постановление на МС от 12 август 1968 година на частни лица се забранява надомно производство. На занаятчиите се забранява да наемат работници в своите работилници. Усложнява се системата за снабдяването им със суровини и консумативи. Определя се максимален размер на печалба. Въвеждат се и други ограничения, които да възпрепятстват частната инициатива⁶⁴. С 34 постановление на МС от 29 август 1971 година се приемат нови рестрикции, пропуснати в документа от 1968 година.

От средата на 50-те години, когато индустриализацията на страната има опасност да заличи традиционната култура, управляващата БКП решава да възроди народното творчество и да предприеме стъпки за неговото съхранение. От периода 1955 до 1962 година се провеждат поредици от междуведомствени конференции и съвещания в производствени центрове, свързани с художествените занаяти. Целта е да се набележат мерки за тяхното възраждане⁶⁵. През 1962 година по инициатива на окръжното и градско ръководство на БКП в Ловеч и Троян, Институтът по изкуствознание при Българската академия на науките организира национална конференция, посветена на развитието на художествените занаяти. Специалистите, работещи по проблеми на българската етнографска наука, пристъпват към широкомащабно документиране и изследване на различни области на народното приложно изкуство. В резултат на направените предложения в Габрово се открива етнографски музей на открито „Етър” (1964), а в Троян – специализиран музей на занаятите (1968) с насоченост към опазване на все още действащи занаяти. През 1967 година след партийно решение е прието постановление на Министерския съвет⁶⁶ за учредяване на Задруга на майсторите на народни художествени занаяти, в подчиненост на Комитета за култура. Заместник-председателят на Комитета за култура предлага за пръв председател Христо Вакарелски, който работи на обществени начала⁶⁷. В своите спомени видният етнограф посочва трудностите по намиране на подходящо работно помещение за ръководното тяло, по преодоляване противоречията между членовете на Задругата и Съюза на българските художници, по конкуренцията между произведенията на майсторите на народните художествени занаяти,

⁶² Луджев, Димитър, Дребната буржоазия в България..., с. 239 – 240.

⁶³ Мигев, Владимир. Частният сектор в българската икономика през 60-те години на ХХ век. – // Сборник в чест на доц. Минчо Минчев. В. Търново, Унив. издат. Св. св. Кирил и Методий, 2006, с. 39 – 140.

⁶⁴ Пак там, с. 141.

⁶⁵ Сантова, Мила. Някои проблеми на народните приложни изкуства и българската наука през последните двадесет години (1960 – 1980). – Български фолклор, 1981, №1, 68 – 74.

⁶⁶ ДВ, 10 април 1967.

⁶⁷ Вакарелски, Христо. Моят път към и през етнографията, С., 2002, с. 266 – 275.

наричани произведения на „приложни изкуства“, и тези на членовете на академичните художници.

Задругата има за задача да насърчава създаването на нови занаятчийски артикули, които да отговарят на съвременните изисквания. Работи се върху нови орнаменти в украсата. Привличат се млади хора, които да се обучават от утвърдени майстори. Създаването на задругата институционализира понятието народни художествени занаяти. Включването на занаятите в тази категория обаче е изборително. Те трябва да имат изразена декоративност и същевременно да отговарят на критерия за народно изкуство⁶⁸. Поради тази причина в категорията се включват и някои домашни дейности като тъкачество, плетене, везане, овчарско дърворезбарско изкуство и др. В устава на Задругата са предвидени материални и морални стимули за майсторите, които осъществяват обучения. Нейни членове участват в реставрацията на елементи от недвижими културни ценности или при строителство на сгради от възрожденски тип. Някои работят за възраждане на старинни занаяти, към чиято продукция има интерес. Задругата търси държавни задачи за обзавеждане на обществени сгради в традиционен стил, както и възможности за назначаване на майстори в държавни предприятия, за да извършват украса на мебели. Тя обогатява листата на занаятите като включва и нови – например леене на декоративни свещи, изработване на сувенирни кукли с народни костюми, кожени папки, кутии за плакети и медали⁶⁹. Организацията на майсторите на народни художествени занаяти често влиза в противоречие и конкуренция с Творческия фонд на Съюза на българските художници (именуван така през 1953 година). При Задругата майсторът проектира своето изделие, сам го изпълнява и работи в духа на традициите.

През 1970 година, за да се подпомагат художествените занаяти, държавните структури вземат решение край с. Орешак, Ловешко, да се изградят изложбени сгради. Там от 25 август до 5 септември ежегодно да се организира Национален панаир на художествените занаяти и изкуствата⁷⁰. Панаирното изложение се състои от 8 зали, разположени в двор от 50 дка. Първата изложба е уредена през 1971 година, а след 1978 година на всеки три години има международно участие. Организатори са Комитетът за изкуство и култура, Окръжните съвети за изкуство и култура, Институтите по изкуствознание и етнография при БАН. Кратко, но съдържателно, историческото развитие на инициативата е описано от директора на музея в Троян Елеонора Авджиева⁷¹. Важен елемент в Националния панаир на художествените занаяти и изкуствата е подборът на произведенията за участие, който се прави от Художествен съвет. Той определя наградните автори и откупките за фонда на изложението. Съставът му е доста широк и включва експерти от различни области.

Държавата участва в процеса на утвърждаване и разширяване на народните художествени занаяти като осъществява регулираща роля при утвърждаване на артикули и формиране на цени. То става чрез Държавната комисия за приложни изкуства и народни художествени занаяти и по-специално Подкомисията за народни художествени занаяти. Членовете на този орган се произнасят за качеството на артикулите. Често настояват за по-ниски цени, за да се осигури по-голяма достъпност на изделията на художествените занаяти. Комисията не позволява модернизация на производството чрез използване на нови технологии, заимствани от машинното производство.

През 80-те години на XX век частни занаятчийски дейности се извършват в сферата на шивашката, общарската, фризьорската, козметичната, строителната, ремонтната дейност.

⁶⁸ Василчина, Виолета. Грънчарският „рай“ на Петър Гигов – в пространството между две културни технологии. //Български фолклор, кн. 3, 2004, с. 29 – 31.

⁶⁹ Георгиева, Величка. Производствена дейност на задругата на майсторите на народните художествени занаяти. – Известия на българското историческо дружество, т. 39, с. 317 – 333.

⁷⁰ Авджиева, Елеонора. Музеи. Истории за хора с кауза. Изд. Фабер, 2022, с. 59.

⁷¹ Пак там, с. 60 – 62.

Частните занаятчийски съставляват 1% от населението на страната⁷². На 3 юли 1980 година с ПМС № 37 е приета Наредба за упражняване на занаятчийска и търговска дейност от граждани⁷³. Наредбата разрешава извършване на занаятчийска дейност (производство на дребни и на дефицитни стоки и изделия на художествени занаяти) и на занаятчийски услуги по утвърдена номенклатура и нормативи. В Наредбата са описани лицата, които могат да упражняват занаятчийска дейност, и документите, които трябва да притежават. За изделията е посочено, че дизайнът им се одобрява от специален научен център към Министерството на вътрешната търговия. Те трябва да отговарят на утвърдени стандарти, норми и технически характеристики. Занаятчиите, упражняващи художествени занаяти, имат право да обучават по двама ученици за две години. Определен е начинът на заплащане на учениците и документът, който получава всеки от тях. Наредбата не се отнася за членовете на Задругата на майсторите.

След демократичните промени, настъпили в началото на 90-те години на миналия век, едва през 2001 година се приема нов Закон за занаятите⁷⁴. В него занаятът е определен като дейност, при която се произвеждат изделия или се предоставят услуги по занаятчийски начин, на ръка или с помощта на ръчни инструменти. Самите изделия трябва да са сходни с други от същия вид или да са уникални. В закона са посочени 129 занаята. През 2011 година техният брой е намален на 57. В раздел Народни художествени занаяти са посочени 22 занаята, в раздел Други – 35 занаята. Отпада голяма част от занаятите в областта на строителството и довършителните работи, в областта на електротехниката и металообработването, в обработката на дървени и други материали, в производството на храни и напитки, както и в областта на здравните и хигиенни услуги като гримьорство, ноктопластика, козметика и масаж, с изключение на фризьорството, което остава в списъка. От списъка със занаятите са изключени зидарството, бетонджийството, реставрацията и консервацията на паметници на културата, бояджийството, бижутерството, месарството, мелничарството. Това означава, че практикуващите ги не могат да получат майсторско свидетелство, което да им гарантира по-добра трудова заетост и по-добро заплащане.

През 2011 година са извършени и редица промени в нормативната уредба, свързана с развитието на занаятите и статута на занаятчиите в България. Занаятчийска дейност в страната могат да извършват занаятчийски - самостоятелно заети лица или обединени в дружества по Закона за задълженията и договорите. Упражняването на занаят може да става след вписване в регистър БУЛСТАТ, като занаятчиите и занаятчийските предприятия могат да се регистрират по Закона за ДДС. Отпада задължителното изискване за вписване в регионалните занаятчийски камари като част от условията за извършване на занаятчийска дейност. Вписването в регистъра на занаятчиите в Регионалните занаятчийски камари става доброволно.

Занаятчиите могат да бъде с различна степен на образование като задължителните изпити в занаятчийските камари отпадат. Съгласно § 4. (1) на Закона за занаятите от 2011 година в едногодишен срок след влизането на закона в сила в регистъра на майсторите се вписват лица без положен майсторски изпит, които имат:

1. завършено висше образование и са упражнявали занаята 3 от последните 10 години;
2. завършено средно или полувисше образование по съответната специалност и са упражнявали занаята 5 от последните 10 години;
3. завършено средно или полувисше образование и са упражнявали занаята 5 от последните 10 години;
4. завършено основно образование и са упражнявали занаята 10 от последните 15 години;

---

⁷² История на българското предприемачество, С, 2022, с. 200
<https://www.sme.government.bg/uploads/2023/01/Bulg.Hist.Etrepr..pdf>. (7.05.2022).

⁷³ ДВ, бр. 57, 22 юли 1980.

⁷⁴ ДВ, бр. 42, 27 април 2001, последни изменения – бр. 17, 26 февр. 2019.

5. завършено начално образование или са без образование и са упражнявали занаята 12 от последните 20 години.

(2) Упражняването на занаята по трудов договор се доказва с трудова книжка или по друг начин за установяване на трудов стаж. Самостоятелното упражняване на занаята се доказва с удостоверение за членуване в задруга на майсторите или друга сходна организация. Когато самостоятелното упражняване на занаята се доказва с регистрация в общината, съдебна или друга регистрация, трябва да се представят и доказателства за платените данъци през времето на упражняване на занаята.

В изпълнение на закона, дейност като самостоятелен занаятчия могат да извършват не само притежаващи калфенско и майсторско свидетелство, издавано от занаятчийските камари, но и лица, с придобита II или III степен на професионална квалификация в институции от системата на професионалното образование и обучение или с висше образование, съответстващо на занаята, който иска да упражнява, както и придобит съответен опит по занаята. Лицата с висше образование могат да получават майсторско свидетелство и без изпит, ако имат минимум 2 години стаж по специалността.

Създадено е нормативно задължение, което гласи, че правилниците за провеждане на изпити от регионалните занаятчийски камари да са съгласувани с Министерството на образованието, младежта и науката.

Променени са и правилата за получаване на занаятчийска диплома. Националната занаятчийска камара може издава майсторски свидетелства, като и трябва да изготвя правила за провеждането на изпити, които да се утвърждават от Националната агенция за професионално образование.

През 2018 година в сайта „Правата ми“ - www.pravatami.bg, юристката Ида Големанова създава страницата „Извършвам занаятчийска дейност. Какво трябва да знам?“ В нея тя извежда всички възможни стъпки, които да извърви един занаятчия: 1. Да се определи в коя от изброените в закона категории ще работи; 2. Какво образование да има и през какви степени да премине, за да стане майстор; 3. Как да организира работата си в занаятчийското предприятие; 4. Стъпките, за да се впише в БУЛСТАТ и в Регионална занаятчийска камара; 5. Данъците и осигуровките, които да плаща. Страницата, създадена от Ида Големанова, е ръководство за действие, което обрисова достатъчно добре необходимото, което бъдещ занаятчия да направи за своята регистрация. Тя е създадена с цел да подпомогне и насърчи развитието на занаятчийското производство в страната.

В трета глава на Закона за занаятите от 2001 година са разписани параграфите, свързани с учредяване, членство, управление и дейност на Регионални занаятчийски камари. Във всяка област на страната може да има само по една регионална занаятчийска камара, която е юридическо лице (чл. 8). Раздел трети на закона е посветен на Националната занаятчийска камара. В нея могат да се включват като колективни членове регионалните занаятчийски камари, браншови организации и Националното сдружение „Задруга на майсторите на народни художествени занаяти“. В 14 члена са посочени задачите на Камарата и органите на управление. След приемане на Закона за занаятите в страната са създадени 25 занаятчийски камари във всички областни градове с изключение на тези в Перник и Силистра. С промените в Закона за занаятите от 2011 година са направени допълнения и изменения на някои от членовете, отнасящи се до занаятчийските организации. Премахнати са браншовите структури. Националната занаятчийска камара е учредена на 2 юли 2012 година в София. Промени настъпват и в броя на регионалните занаятчийски камари. Закрити са структурите в Благоевград, Варна, Враца, Разград и Ямбол. През 2021 година като Регионална занаятчийска камара е направена регистрация на структура в град Банско, макар той да не е областен център. С нея броят на регионалните занаятчийски камари в страната става 20.

Националната занаятчийска камара не е съгласна с някои от параграфите на Закона. Нейните членове изискват в Закона да бъде записано задължително членство на занаятчиите в професионалната организация. Списъкът със занаяти да се обнови и обогатяването му да зависи от предложения на Камарата. Въпреки редицата инициативи и обсъждания през годините, последващите промени в Закона за занаятите не включват предложенията на Националната и регионалните занаятчийски камари.

През март 2020 година Съюзът за стопанска инициатива и Националната занаятчийска камара предлагат на българското правителство и Националното сдружение на общините в Република България, да бъдат предприети мерки на общинско ниво за подкрепа и намаляване на неблагоприятните последици от разпространението на COVID-19 върху дейността на занаятчиите, чрез редуция на патентния данък, намаляване на дължими такси по реда на Закона за местни данъци и такси и др., както и въвеждане на компенсаторни механизми за всички самоосигуряващи се лица.

75

Макар и на национално ниво да не са реализирани нормативни промени и да не са предприети мерки за подкрепа или самоосигуряващите се лица и занаятчийските предприятия, на местно ниво, с решения на общинските съвети, са редуцирани или отменени на дължимите наеми на помещения, ползвани за предоставяне на занаятчийски услуги, такси за тротоарно право и други.⁷⁶

Заклучение

Пътят, който са изминали българските занаятчии, в продължение на близо век и половина, е труден и изпълнен с превратности и обрати. В началото на новото хилядолетие се търсят възможности за възраждане на занаятчийското производство, което не само да осигурява препитание на ангажираните с него, но и да задоволява определени потребности на обществото.

През 2003 година е приета специална Конвенция на Генералната конференция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното наследство⁷⁷. В нея са определени пет области на нематериалното наследство, една от които е знанията и уменията, свързани с традиционните занаяти. След като вземат предвид спецификата на националната културна същност, експерти подготвят Регистър на българското нематериалното културно наследство. В него те разширяват

---

⁷⁵ <https://ssibg.org/stanovishte-na-sajuzza-za-stopanska-iniciativa-do-nacionalnija-savet-za-tristranno-satrudnichestvo-otnosno-neobhodimite-merki-za-namaljavane-na-neblagoprijatnite-posledici-varhubalgarskata-ikonomika-o/>

⁷⁶ <https://www.plovdiv.bg/%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B4%D0%B8%D0%B2-%D0%B2-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC/>

⁷⁷ <http://www.unesco-bg.org/culture/bul-ich/?language=bg&article=documents&section=regulations&post=16> – (25. 02. 2019).

областта на занаятите, добавяйки домашните дейности и поминъци от миналото⁷⁸. Информацията е поместена на сайта на Националната система „Живи човешки съкровища – България“⁷⁹.

От 2015 година в края на месец март и началото на април България участва с инициативи в Европейските дни на художествените занаяти. Те се организират за първи път във Франция през 2002 година. Целта е занаятите да стават все по-разпознаваеми, като за широка публика се провеждат безплатни събития – разговори с майстори, работилници, изложби, семинари, конференции, обучения⁸⁰. Координатор от българска страна е Регионално сдружение на общините „Централна Стара планина“, в което участват Габрово, Дряново, Елена, Севлиево, Троян, Тетевен и Трявна. Включват се общини, музеи, неправителствени организации⁸¹.

През 2016 година екип от специалисти⁸² публикува резултати от свое проучване, което има за цел да разкрие културния потенциал на българските народни и художествени занаяти⁸³. Като следствие на анализа, част от авторския екип разработва система от мерки в няколко направления: образование и обучение, предприемачество и развитие на занаятчийския бизнес, финансиране, пазарна реализация, защита на интелектуалния труд, местно и регионално развитие, културно наследство. Целта е подпомагане процеса при разработване на проекти за финансиране от Европейския съюз.

Занаятите имат бъдеще, но са необходими усилия за опазването и предаването на уменията, за да се провокира интерес на младите хора към тях, за да се съхранят във времето.

---

⁷⁸ Сантова, М. България и Конвенция 2003: културни политики и практики за опазване на нематериалното културно наследство, перспективи. // The Contribution of UNESCO of South-Eastern Europe to the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultral Heritage. AJubelee Edition Dedicated to the 70 Anniversary of UNESCO, S. 2016, p. 37.

⁷⁹ <http://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=features&rec=1852> (25. 02. 2019).

⁸⁰ <https://www.culture.gouv.fr/Nous-connaitre/Evenements-nationaux/Journees-Europeennes-des-Metiers-d-Art> (18.05.2023).

⁸¹ <https://www.rso-csp.org/index.php/project/eacd/2128-2023-5.html> (18.05.2023).

⁸² Иван Кабаков, Димитър Василев, Росица Бинева, Мария Попова, Мая Кръстева, Милена Звънчарова, Мариана Николова.

⁸³ Културният потенциал на народните художествени занаяти. 2016, ISBN: 978-619-900527-0-9.

Занаятите в системата за опазване на нематериалното културно наследство

д-р Мирена Станева

Регионален център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО

Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 година за опазване на нематериалното културно наследство (НКН) определя традиционните занаяти като част от областите на проявление на нематериалното културно наследство⁸⁴. Те съхраняват и предават богатото традиционно изкуство, наследство и култура на общностите. Традиционните занаяти са „най-материалното“ проявление на живото наследство, но фокусът на Конвенция 2003 за НКН е поставен върху **знанията и уменията**, предавани от поколения на поколения, които разказват за бита и историята на хората, отколкото върху самите предмети резултат от занаятчийската дейност. В резултат на изменените социално-икономически отношения, традиционните занаяти постепенно променят своите функции в съвременното общество. В миналото занаятите възникват от необходимост да се задоволят потребности на бита и естетиката на предците ни, но постепенно тяхната утилитарна и декоративна функция остава на заден план, което води и до сериозна заплаха за тяхното съществуване и предаване на следващите поколения. Традиционните занаяти играят важна роля в икономическото развитие на местните общности, но глобализацията поставя предизвикателства пред занаятчийската индустрия. Търсенето на евтини съвременни машинно произведени продукти вместо висококачествени и скъпи ръчно изработени занаятчийски продукти нарасна експоненциално, което поставя традиционното майсторство в борба за оцеляване. Климатичните и екологичните промени също оказват своя натиск, който се изразява в изчерпване на ключови природни ресурси, необходими в занаятчийското производство. От друга страна липсата на устойчива перспектива за препитание със занаят отблъсква младите хора и запрашва със загуба на дългогодишно натрупани традиционни знания и умения за следващите поколения. Едновременно с тези процеси, традиционните занаяти като част от нематериалното културно наследство са припознати като сериозен капитал с икономически, културен и социален потенциал.

Всички тези промени и предизвикателства изискват създаването на целенасочена държавна политика за опазване и развитие на занаятите. Тази политика следва да отрази спецификата на занаятите като особен икономически субект, със силен потенциал за културно и социално предприемачество, местно регионално развитие и брендиране на културния туризъм на страната, но и като инструмент за опазване и предаване на част от нематериалното културно наследство.

---

⁸⁴ През октомври 2003 г. Генералната конференция на ЮНЕСКО приема Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (НКН). За изключително кратко време този документ е ратифициран от почти всички държави по света и се превръща в основен инструмент, определящ националните политики за опазване на живото наследство на човечеството, допринасящо за изграждане на идентичност, насърчаване на креативността и културното многообразие. Конвенцията определя следните области на проявление (а) устни традиции и форми на изразяване, в т. ч. и езика в качеството му на носител на нематериалното културно наследство; (б) художествено - изпълнителско изкуство; (в) социални обичаи, обреди и празненства; (г) знания и обичаи, отнасящи се до природата и вселената; **(д) знания и умения, свързани с традиционните занаяти.**

Международна политика за опазване на нематериалното културно наследство

Конвенцията от 2003 г. отбелязва, че нематериалното културно наследство се оценява като важен ресурс за културно разнообразие, който може да допринесе за постигане на устойчиво развитие, стабилност и мир. Едновременно с това се отбелязва и заплахата за опазването и предаването на това наследство, породени от глобализацията и социалната трансформация, тъй като потенциалът и ролята му в обществото не са достатъчно видими и оценени, особено от младото поколение, която налага формулирането и прилагането на **целенасочени мерки** за повишаване на видимостта му в обществото на различни нива на управление. Нематериалното културно наследство е живо и се променя постоянно във времето, то се определя, идентифицира, практикува и предава чрез хората, затова и **общностите, групите и отделните индивиди**, които са носители на това наследство са поставени в центъра на концепцията за опазване. Спецификите на това наследство изискват и **нов набор от мерки и инструменти за опазването** му както на международно, така и на национално и локално ниво. Рамката за създаване на подходяща културна политика на различните нива е заложена в Конвенцията от 2003 г. В нея се определят мерките, които всяка държава следва да предприеме за да осигури жизнеността на нематериалното културно наследство, като това включва разработването на **подходяща политика**, определяне или създаване на **компетентни органи**, насърчаване на **изследванията**, приемане на целесъобразни **юридически, технически, административни и финансови мерки**, както и развитие на **образователни програми**. От особено значение за опазването на НКН се отдава на подготовката и създаването на регистри, което е ясно определено в чл. 12 от Конвенцията. **Основните инструментите за опазване на НКН, които се предвиждат на международно ниво са съставянето на три списъка**. Като важен механизъм за постигане на целите се посочва международното сътрудничество, особено в обмена на информация и опит, и организирането на съвместни инициативи. Предвижда се предоставянето на международна помощ, която може да бъде и финансова от „Фонд за нематериално културно наследство“, който набира средствата си от членски внос, от средства, отпуснати от Генералната конференция на ЮНЕСКО и др. източници. Във връзка с отчитането на напредъка по прилагането на Конвенцията държавите-страни представят периодично доклади на Комитета, който от своя страна се отчита пред Общата асамблея и Генералната конференции на ЮНЕСКО. Освен самите елементи на НКН Конвенцията в чл. 2 призовава държавите да опазват и „свързаните с тях инструменти, предмети артефакти и културни пространства, признати от общностите, групите, а в някои случаи отделните лица като част от тяхното културно наследство“.

Всяка година Междуправителственият комитет разглежда и оценява номинациите, предложени от държавите - страни по Конвенцията от 2003 г., и решава дали да впише или не тези културни практики и проявления на нематериалното наследство в трите списъка:

- **Списък на нематериалното културно наследство, което се нуждае от спешна помощ** се състои от елементи на живото наследство, които заинтересованите общности и държавите-страни считат, че изисква спешни мерки, за да се опази и да му се осигури жизненост. Вписванията в този списък спомагат за мобилизиране на международно сътрудничество и помощ на заинтересованите страни за предприемане на подходящи защитни мерки.
- **Представителен списък на нематериалното културно наследство на човечеството** е съставен от онези елементи на живото наследство, които позволяват да се покаже разнообразието на това наследство и да се повиши осведомеността за неговата значимост.
- **Регистър на добрите практики за опазване** съдържа програми, проекти и дейности, които най-добре отразяват принципите и целите на Конвенцията.

Досега в списъците по Конвенцията са вписани **676 елемента** от **140 държави**, от тях **358 елемента** представят знания и умения, свързани с традиционните занаяти (16 елемента в Регистъра за добри практики, 298 елемента в Представителната листа, 60 елемента в Спешната листа). България е вписала 6 елемента в Представителната листа и 2 елемента в Регистъра на добрите практики, сред които е и елемента **Традицията на тъкане на килими в Чипровци**⁸⁵. Килимите са ръчно тъкани на вертикален стан от жени от гр. Чипровци, Северозападна България. Мъжете в града обикновено се занимават с производството на вълна, нейната обработка и оцветяване. Преждата, боядисвана с естествени материали придава меки, пастелни цветове на килима, докато оцветената с химикали придава по-ярки тонове. Килимите са известни с композицията, орнаменталните мотивите и цветовете си. Изработването на килими се свързва с вярвания, словесни формули и ритуални практики. Тъкачките изричат молитви и отправят благопожелания когато започват нов килим. Те пеят и разказват истории, докато работят. Уменията се предават от майка и баба на дъщеря и внучка, често при изработването на голям килим. Килимарството е дълбоко залегнало в социалния и културния живот на населението. Най-известните орнаменти в килимите са пресъздават в общността и са включени дори в градския герб.

От регистъра на добрите практики към Конвенцията като успешни модели за опазване на традиционните занаяти също могат да бъдат посочени и три елемента от Чехия, Австрия и Хърватска:

- **Стратегия за опазване на традиционните занаяти: програма за носители на традицията на народните занаяти – Чехия**⁸⁶. През 1997 г. Националният институт за фолклорна култура (НИФК) започва да изпълнява проекта за народните занаяти в Чешката република. Проектът се фокусира върху филмовото документиране на традиционните занаяти. Работата на терен за идентифициране на занаятчиите разкрива, че повечето работилници изпитват финансови затруднения и трудности при продажбата и създаването на своите продукти. Ситуацията изисква незабавни действия за подновяване на контактите между производители и клиенти и повишаване на осведомеността относно традиционните занаяти и техните технологии. В отговор на тази ситуация през 2000 г. Министерството на културата и НИФК създават програма „Носители на традицията на народните занаяти“, която има за цел подпомагане, защита и опазване на традиционните занаяти. В допълнение към достъпа до публични награди, грантове и дарения, занаятчиите и техните продукти са защитени от изключителна търговска марка. В допълнение към документирането и изследването на традиционните занаяти, НИФК събира и оценява колекциите от продукти на наградени производители. Традиционните занаяти се оценяват от художници и дизайнери, а наградените производители получават набор от печатни рекламни материали, включително листовки, визитни картички, етикети и брошура „Носители на традицията“. Обществеността се информира чрез специални уебсайтове, публикации, DVD и постоянна изложба в Хановице.
- **Регионални центрове за занаяти: стратегия за опазване на културното наследство на традиционните занаяти – Австрия**⁸⁷. Werkraum Bregenzerwald, Hand.Werk.Haus Salzkammergut и Textiles Zentrum Haslach са три центъра в Австрия, управлявани от

⁸⁵ Източник <https://www.unesco-centerbg.org/countries/bulgaria/>

⁸⁶ <https://ich.unesco.org/en/BSP/strategy-for-safeguarding-traditional-crafts-the-bearers-of-folk-craft-tradition-programme-01468>

⁸⁷ <https://ich.unesco.org/en/BSP/regional-centres-for-craftsmanship-a-strategy-for-safeguarding-the-cultural-heritage-of-traditional-handicraft-01169>

местни, традиционни занаятчии, които през последните 15 години си сътрудничат с международни артисти, образователни институции, занаятчийски предприятия и други организации, за да помагат за запазването на техните практики за бъдещите поколения. Центровете извършват редица обществени дейности, за да помогнат за поддържането на занаятите, които включват дървообработване, рисуване и текстилни практики, които осигуряват на общностите чувство за идентичност и приемственост. Управлявани от асоциации в сътрудничество със занаятчийски предприятия, както и образователни и научни институции, те предлагат обучение по традиционни техники, като въвеждащи курсове за ученици от началното училище, летни училища, програми за чиракуване и следдипломни курсове. Местни и международни експерти помагат в провеждането на занятията, предавайки специализирани знания и умения, свързани с различните практики. Центровете за занаятчийство също са домакини на изложби и конкурси за подобряване на видимостта на традиционните занаяти, привличайки местни и международни дизайнери и художници. Освен това те действат като мост между изкуството и индустрията, предоставяйки платформи за споделяне на идеи и опит относно традиционните занаятчийски практики и развитието на мрежи за сътрудничество.

- **Общностен проект за опазване на живата култура на Ровин: Батана Екомузей – Хърватска**⁸⁸. Батана е вид традиционна рибарска лодка, популярна в Ровин, Хърватия, важен елемент за търговията и наследството на града, който се изработва със занаятчийски методи, предавани в семейството. Традиционното производство е застрашено от популярността на индустриалните модели, но през 2004 г. местни ентузиастични създават асоциация, за да помогнат за опазването му и свързаните с него практики (стар диалект и традиционни песни). С подкрепата на общината е създадена Къща на Батана, Музей на наследството на град Ровин, Центъра за исторически изследвания на Ровин, а италианската общност на Ровин и експерт по екомузеология създават Екомузея на Батана, за да повишат обществената осведоменост и да предоставят обучение за практики, свързани с батана. Той разполага с постоянна изложба, показваща как се изгражда батана и се прави риболовно оборудване, както и разнообразието от извършвани риболовни дейности; провежда семинари за показване на начините на конструиране на лодката, достъпни и за корабостроители; публикува експертен материал; домакинства регати, насърчавайки участието на младите хора; поддържа корабостроителница за изграждане и ремонт на лодки, които сега се използват и за обиколки с екскурзовод; и участва в сътрудничеството на национално и международно ниво, като участва във фестивали, регати и кръгли маси, за да подчертае ролята на батаната в традиционните корабни общности и да помогне за опазването на морското наследство.

За изключително кратко време Конвенцията от 2003 г. е ратифицирана от почти всички държави по света, показвайки осъзнатата значимост на НКН за обществото и спешения порядък, в който е необходимо да се изготвят работещи политики за опазване на живото наследство на човечеството.

Национална система за опазване на нематериалното културно наследство

На национално ниво Законът за културното наследство, приет през 2009 г. поставя рамките на системата за опазване на културното наследство. Законът регламентира ролите на отговорните

---

⁸⁸ <https://ich.unesco.org/en/BSP/community-project-of-safeguarding-the-living-culture-of-rovinj-rovigno-the-batana-ecomuseum-01098>

институции и взаимодействието между тях, начините на функциониране и финансиране на системата⁸⁹. Държавната политика в областта на наследството се ръководи от **Министерски съвет**, а основната институция, отговорна за разработването, организирането, координирането и контролирането на националната политика в областта на наследството е **Министерство на културата**. За първи път в този закон се включва и дефиницията „нематериално културно наследство“ като в чл.42 е изброено и какво е НКН:

1. устни традиции и форми на изразяване, включително и езикът като носител на нематериално културно наследство;
2. художествено-изпълнителско изкуство;
3. социални обичаи, обреди и празненства;
4. знания и обичаи, които се отнасят до природата и вселената;
5. знания и умения, свързани с **традиционните занаяти**.

Към министъра на културата функционира **Национален съвет за нематериално културно наследство**⁹⁰, който: подпомага за разработването на стратегия за опазване и популяризиране на традиционната българска култура и фолклор; предлага мерки за прилагане на международни актове в областта на нематериалното културно наследство, по които Република България е страна; предлага мерки за усъвършенстване на системите за опазване на нематериалното културно наследство; дава препоръки по въпроси, свързани с проблеми на опазването, съхраняването и популяризирането на нематериалното културно наследство; предлага за утвърждаване от министъра на културата елементите на нематериалното културно наследство, които да бъдат включени в национален представителен списък на нематериалното културно наследство.

В областта на нематериалното културно наследство научноизследователската дейност се осъществява от **Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей при БАН (ИЕФЕМ-БАН)**⁹¹. Към ИЕФЕМ-БАН функционира, като постоянно структурно звено, **Национален център за нематериално културно наследство**, който има за задача да документира, съхранява и популяризира фолклора на различните общности, живеещи на територията на Република България, както и на български и други общности в чужбина; да събира, съхранява, систематизира и обработва документация върху нематериалното културно наследство.

Законът предвижда и създаването на **регистър**, който е регламентиран от Наредба № 1 от 8 май 2013 г., която определя начина за попълване на българския регистър. Според тази наредба българският регистър се води от Министерство на културата и се състои от две листи – „Национална листа“, в която се вписват елементи, характерни за страната и „Регионална листа“, която включва елементи, характерни за съответната област, като за целите на регистъра се използва административно-териториалното деление в страната. Регионалните листи съдържат следните раздели: Традиционни обреди и празници, Традиционно пеене и свирене, Традиционно танцуване и детски игри, Традиционно разказване, **Традиционни занаяти, домашни дейности и поминъци**, Традиционна медицина.

Вписването в регистъра може да бъде иницирано от читалище, музей, локален център за НКН или Националния център за нематериално културно наследство при ИЕФЕМ на БАН.

⁸⁹ Закон за културното наследство, // ДВ. бр.19 от 13 Март 2009г.,

⁹⁰ Правилник за състава, функциите и дейността на Националния съвет за нематериално културно наследство към министъра на културата Издаден от министъра на културата Обн. ДВ. бр.45 от 18 Май 2013г.
<https://www.lex.bg/index.php/bg/mobile/ldoc/2135855734>

⁹¹ <http://iefem.bas.bg/> - ИЕФЕМ-БАН

Предложението следва да съдържа данни за наименованието и адреса на вносителя, наименованието и сферата на елемента, както и информация за елемента - за носителите, уседналостта, която следва да е не по-малко от 50 години, жизненост и устойчивост, застрашеност (ако съществува), осигуряване на трансмисия. Предложението може да се подкрепи с документи, видеоматериали и фотографии. Оценка на кандидатурата се прави от трима експерти, определени от министъра на културата и предложени от Националния съвет по нематериално културно наследство, които подготвят доклад относно покриването на утвърдените критерии. Предложението се внася за разглеждане в Националния съвет и при одобрение/неодобрение от негова страна се предлага на министъра на културата да впише елемента или да отхвърли кандидатурата. След приключване на административните процедури в регистъра се вписва наименованието на елемента на български и английски език. Наредбата предвижда възможност за отписване на елемент от регистъра при промяна на необходимите обстоятелства, които да докажат жизнеността и приемствеността на елементите.

Българският национален регистър е един от първите регистри в света, създаден през 2001-2002 г. от екип от експерти от Института за фолклор при БАН с участието на Министерство на културата. През 2002 г. той официално е приет от българската държава и обявен публично на официалния сайт на Министерство на култура. Макар и разработен преди приемането на Конвенцията, българският регистър напълно отразява духа ѝ и по тази причина е посочен като добра практика от ЮНЕСКО⁹². Регистърът е съставен и преди приемането на Наредбата, което води до някои разминавания по отношение на термини и области на проявление.

Като част от политиката за опазване на НКН в България на всеки две години се реализира и кампанията **Национална система „Живи човешки съкровища - България“⁹³**, която е **основна културна политика на Република България за опазване на нематериалното културно наследство**. Прилагането на Националната система „Живи човешки съкровища – България“, по аналог със световната практика, води до изграждането на три национални листи: Национална представителна листа на елементи на нематериалното културно наследство, Национална листа на застрашени елементи на културно наследство, Национален регистър на добрите практики за опазване на културно наследство. Селекцията тук е насочена към **носителите** на елементи и се реализира на два етапа. Регионалната селекция излъчва по един носител от област, а 28-те елемента избрани на регионално ниво участват в националната селекция, от която 5 кандидатури се вписват в Националната представителна листа на нематериалното културно наследство. Вписаните елементи получават финансов стимул от държавата.

В досегашните кампании на националната система „Живи човешки съкровища – България“ в националната представителна листа са вписани следните кандидатури, свързани с традиционни занаяти:

- „Дянко Дянков – майсторът на старинни оръжия от град Априлци“;
- „От извора днес, за да ни има утре” - Индивидуален носител – Стефан Алексов Петров от с. Ломница
- „Колани, тъкани „на кори” - Носител: Софка Петрова Димитрова - индивидуален носител
- „Плетене на рибарски такъми – таляни, мрежи и винтери: хилядолетен занаят от Бургаския залив” - Индивидуален носител: Сталин Иванов Илиев

---

⁹² <https://ich.unesco.org/en/bulgaria-ich-inventories-00263>

⁹³ [Статут на Националната система „Живи човешки съкровища – България“
http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=27&sp=13&t=541&z=751](http://mc.government.bg/page.php?p=46&s=27&sp=13&t=541&z=751)

- „Варене на домашен сапун“ - Групов носител: Здравка Николова Петрова, Венета Христова Коцева и Бойка Кръстева Цолова.
- „Грее капанска шевица – традиции и съвременност творчеството на везбарката Николинка Ангелова“ – Индивидуален носител: Николинка Ангелова, с. Гецово, Община Разград.
- „Изработване на българска народна носия от региона на Кюстендил“. - Индивидуален носител: Мадлена Божилова Амин.
- „Плетене на рибарски мрежи – традиционен занаят от с. Кошава, Видинско“ - Индивидуален носител: Венцислав Дионисов Николов
- „Христо Маринов – майсторът мутафчия в музей „Етър“ - Индивидуален носител: Христо Маринов Христов

Екосистема на традиционните занаятите

Законът за занаятите (ЗЗ) от 2001 г. поставя рамките на занаятчийската екосистема в страната като определя реда и условията за практикуване на занаят, включително и традиционни занаяти. В ЗЗ се използва термина „народни художествени занаяти“. Законът определя занаят като „дейност за производството на изделия и/или предоставянето на услуги по занаятчийски начин“. За да се определи като занаятчийска дейност, предложното производство или услуга следва да е в списъка на закона, да се изработва на ръка с необходимите знания и умения, придобити чрез занаятчийско обучение или друг вид професионално образование. Дейността може да се извършва от занаятчийци - самостоятелно заети лица или обединени в дружества по Закона за задълженията и договорите. Занаятчиите могат да се обединяват в регионални занаятчийски камари, които защитават и подпомагат дейността им, предлагат програми и политики на местни и национални власти, подпомагат образователния процес в областта на занаятите.

Създаването на отделен законодателен инструмент за регламентирането на занаятчийската екосистема посочва желанието на държавата да осигури правната инфраструктура за развитие на занаятите в страната.

Ключов инструмент за провеждане на политиката за развитие на занаятите има предвидения в чл. 21 от ЗЗ Регистър на занаятите. В Закона за занаятите е посочено, че регионалните занаятчийски камари съставят регистър на занаятчиите, който е публичен и ежесечно изпращат информация на Националната занаятчийска камара, относно вписаните и заличените занаятчийци. Националната занаятчийска камара съставя национален регистър на занаятчиите. Съгласно Преходни и Заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на закона за занаятите (обн. - ДВ, бр. 28 от 2011 Г.) § 63. Управителният съвет на Националната занаятчийска камара, в срок 9 месеца от влизането в сила на този закон, изготвя и публикува съгласувано с Министерството на културата, график за информиране на Министерството на културата за актуалния регистър на майсторите и занаятчиите, упражняващи дейност по списъка на занаятите от група I "Народни художествени занаяти" на приложение № 1. Няма данни това изискване на ЗЗ да е изпълнено и на база на него да се предоставя осъществява обмен на данни между Министерство на културата и Националната занаятчийска камара.

Извършеният преглед на страниците на Националната и Регионалните занаятчийски камари показва, че не всички регистри са публично достъпни, каквото е изискването на ЗЗ. Вероятно поради факта, че този регистър се води от неправителствени организации, а не от структури на общинската и държавна администрация, той няма да бъде включен в провежданата регистрова реформа на страната и свързаната нея с дигитализацията на регистри и осигуряване на оперативна съвместимост за преминаване към автоматизиран обмен на данни и електронни

документи, съгласно приетата и актуализирана Стратегия за развитие на електронното управление в Република България (2019 – 2025). През 2022 г. са приети промените в Закона за регистър Булстат (ЗРБ), според които Агенцията по вписванията служебно преобразува от 10-значен в 9-значен код (ЕИК) с цел защита на личните данни на физическите лица, упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност, които са регистрирани в регистър БУЛСТАТ с 10-значен код, и други физически лица – осигурители, които са регистрирани в регистър БУЛСТАТ с 10-значен код. На основание чл.32, ал.5 от ЗРБ, както и останалите измененията и допълненията в чл.32 от ЗРБ, се въвежда задължение на НАП да предоставя безплатно на Агенция по вписванията информация за прекратяването и възобновяването на дейността на лицата по чл.3, т. 9 – 11 от ЗРБ, т.е. за физическите лица, упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност. Така изнесените данни показват, че следва се да преосмисли функционалността и съдържанието на действащия към момент регистър на занаятите и неговата информационна обвързаност с други нормативно създадени регистри.

С оглед възприетата обществена роля на занаятчиите и като пазители на знания и умения за традиционни занаяти, могат да се предложат възможности за подобрене на синергията между законодателството и политиките в областта на опазването на културното нематериалното наследство и на занаятите.

Например сравнителен анализ между номенклатурата на националния регистър на НКН⁹⁴ показва разминаване между традиционните занаяти, посочени в него и тези от списъка на ЗЗ, което означава, че част от занаятите, свързани с нематериалното ни културно наследство, остават извън обхвата на закрилата на ЗЗ, което затруднява възможностите за създаване на адекватни политики и механизми за закрила и развитието им.

Регистър на НКН	Закон за занаятите
<u>Обработване на глина</u> - грънчарство, правене на подници и други предмети от глина	12. Изработване на художествена керамика 13. Грънчарство
<u>Обработване на метал</u> - ковачество, медникарство, калайджийство, звънчарство, камбанолеярство, златарство (обработка на злато и сребро) и др.	3. Изработване на накити 4. Изработване на изделия от ковано желязо 5. Художествено леене 6. Звънчарство 20. Бакърджийство (медникарство)
<u>Традиционни строителни практики</u> - при изграждането на къщи, чешми, кладенци, огради, зидове и др.	

⁹⁴ https://www.treasuresbulgaria.com/main.php?act=features_nac&rec=5

<p><u>Обработване на камък</u> - каменоделство, каменна пластика и др.</p>	<p>19. Художествена обработка на камък</p>
<p><u>Обработване на дърво</u> - копанарство, лъжичарство, вретенарство, бъчварство, столарство, шиндарство, овчарска и висока дърворезба и др.</p>	<p>14. Художествена обработка на дърво и дърворезба 21. Изработване на дървени съдове и предмети за бита, копаничарство</p>
<p><u>Обработване на кожа</u> - кожарство, кожухарство, папукчийство, сарачество и др.</p>	<p>1. Художествена обработка на кожа 2. Изработване на изделия от кожа</p>
<p><u>Изработване на изделия от растителни суровини</u> - рогозки, кошници, кошове и др.</p>	
<p><u>Изработване на изделия от текстилни материали</u> - рибарски мрежи; боядисване на прежди и тъкани с естествени багрила; щамповане по старинни технологии; изработване на плъсти; гайтанджийство; козинарство; абаджийство; килимарство (чипровски, котленски килими и др.); тъкане на други традиционни предмети; изработване на традиционно облекло, на традиционна везбена орнаментика и на дантела (шита, калоферска, рязана, плетена) и др.</p>	<p>9. Везбарство 10. Художествено плетиво 15. Изработване на художествени тъкани 16. Гайтанджийство 17. Изработване на национални костюми 22. Ръчно килимарство</p>
<p><u>Изработване на изделия с комбиниране на материали (дърво, метал, рог, кожа, стъкло, текстил и др.)</u> - коларо-железарство (писани и пеещи каруци); файтонджийство; лодкарство; оръжейничество; ножарство; изработване и поддържане на старинни часовници; рогообработване; самарджийство; направа на предмети с маниста, на детски играчки, панаирджийски кукли, народни музикални инструменти и др.</p>	<p>7. Ножарство 8. Изработване и ремонт на старинно оръжие 11. Изработване на национални кукли 18. Изработване и ремонт на български народни музикални инструменти</p>

<p><u>Рисуване със старинни техники и естествени багрила</u></p>	
<p><u>Изработване на предмети за обреди и празници</u> - мартеници, сурвакници, обредни хлябове, кукерски и сурвакарски маски и костюми, Герман и др.; шарене на яйца.</p>	
<p><u>Използване на старинни технологии за добиване и обработка на земеделски продукти</u> - розарство, винарство, правене на ракия, правене на боза и безалкохолни напитки и др.</p>	
<p><u>Използване на старинни технологии при отглеждане на домашни животни и производство на животински продукти</u> - мляко и млечни продукти (напр. сирене, кашкавал, извара, бутаница и др.), месни деликатеси (наденица, суджук, бабек, пъстърма и др.), мед и пчелни продукти и др.</p>	
<p><u>Използване на старинни технологии при риболов, обработка и производство на продукти от риба, миди</u> -</p>	
<p><u>Правене на традиционни гозби</u> - (боб по шопски, кавърма, сарми, оризото, туршия и др.)</p>	
<p><u>Правене на традиционни гозби</u> - (боб по шопски, кавърма, сарми, оризото, туршия и др.)</p>	

Правене на сладкарски деликатеси - (баклава, кадаиф, халва, маджун, рачел и др.)	
--	--

Възможности за оптимизация на националната политика и законодателство в областта на традиционните занаяти

Традиционните занаяти заемат съществена роля при изграждане на нашата идентичност и опазването на културното ни наследство. Те представляват неизчерпаем ресурс за креативност и иновативност, за развитие на културно и социално предприемачество, което има потенциала да насърчи местните икономики и локалния културен туризъм. В съвременната надпревара с изкуствения интелект, традиционните занаяти носят още утехата на носталгията, на автентичното, на корените, на ръчната изработка, това носи добавена стойност към тяхната, предимно, естетическа функция. Оценявайки тази многофункционална специфика на занаятите е необходимо да се актуализира законодателната рамка и да се изработи адекватна стратегия за развитие на занаятчийството, която да повиши социално-икономическия статус на занаятчиите и да гарантира предаването на традиционни знания и умения на следващите поколения.

На база на представените дотук специфики на традиционните занаяти и опита от международната и национална политика, могат да се представят няколко възможности за оптимизиране на условията, в които функционира занаятчийската екосистема.

1. Регистър на занаятчиите

Регистърът обхваща членовете на регионалните занаятчийски камари и към настоящия момент има предимно информативен характер.

Възможна посока на оптимизиране на законодателството- да се актуализира изискването за създаване на регистър на занаятчиите, упражняващи народни художествени занаяти или занаяти, който да се обвърже с принципите на функциониране на бъдещия регистър на професионалните артисти и специалисти в сферата на културата. Тази инициатива стартира по време на кризата с Ковид-19, в Министерството на културата, с дейности по картографиране на работещите артисти в частния сектор и следва да послужи да база идентифициране и за приемането на статут на артиста⁹⁵, който да гарантира специфичен социално-осигурителен статус на тези професии, адекватен на особеностите на работата в творческите индустрии. С обособяването на отделен раздел и регистър би се помогнала да се осигури и информационната обезпеченост с данни, относно на допустимостта на отделни занаятчийски или занаятчийски предприятия, упражняващи народни художествени занаяти, при кандидатстване до финансиране по оперативни или национални програми, управлявани от Министерство на културата, Министерство на земеделието, Министерство на иновациите и растежа, НФК, Национален иновационен фонд, общински и други донорски програми.

2. Регистър на занаятите

---

⁹⁵ Приета от Генералната конференция на ЮНЕСКО през 1980 г., Препоръката относно статута на артиста (Препоръка от 1980 г.) призовава държавите-страни да подобрят професионалния, социалния и икономически статус на творците чрез прилагане на политики и мерки, свързани с обучението, социалната сигурност, заетост, доходи и данъчни условия, мобилност и свобода на изразяване. <https://www.unesco.org/creativity/en/1980-recommendation-concerning-status-artist>

Конвенцията от 2003 г. посочва, че основен инструмент за опазване на нематериалното културно наследство е създаването от държавите – страни на един или няколко регистъра на НКН, които се обновяват редовно. Създаването на регистър не трябва да е крайна цел на държавите, а първа стъпка към развитието на политика за опазване на НКН и като такъв инструмент е необходимо да събира информация за жизнеността на елемента, заплахите и рисковете пред неговото предаване. Държавите могат да използват регистрите и за други цели на културната си политика в полето като повишаване на вниманието, респект към многообразието и творчеството, насърчаване на сътрудничеството. Създаването на регистър на традиционните занаяти, особено на тези в риск като интегрална част на регистъра на нематериалното културно наследство или като самостоятелна информационна система, може да доведе до по-голяма видимост на традиционните занаяти, да регламентира начините на предаването им и да улесни закрилата им от системата за интелектуална собственост за целите на икономическата им експлоатация⁹⁶.

Към настоящия момент е необходимо създаването и обвързването на базите данни по отношение на Рамковата програма за местни традиционни и регионални традиционни продукти за периода 2022-2032 година, касаеща прилагането и на политики относно подкрепата на усилията на производителите да съхранят и възродят производството на автентични български продукти.⁹⁷

Програмата предвижда изпълнението на 7 мерки с участието на всички заинтересовани страни, включително разработване на нормативна рамка/ национално законодателство за дефиниция на понятията, критерии за тях, процедура за тяхното признаване и разписване на текстове, предвиждащи защита на национално ниво. В индикативния план за изпълнение на програмата е предвидено провеждане на Национална дискусия по отношение на промяна на Закона за занаятите с цел разширяване на броя на допустими за регистрация занаятчийски дейности като например: хлебар, сладкар, месар, колбасар, сиренар, винар, ракиджия, шекерджия, бозаджия, пестилджия и др. Част от тях са обхванати в Националния регистър на националния регистър на НКН.

3. Синергия в законодателна рамка и политики

Новите бързо променящи социално – икономически условия и глобални кризи, особено повлияни от развитието на новите технологии и изкуствения интелект, изискват актуализиране на законодателната рамка в областта на занаятите и осигуряване на синергия със Закона за културното наследство, което да отрази и ролята на занаятчиите за опазване на част от нематериалното културно наследство.

4. Стратегия за развитие на занаятите

Необходимо е изработването на стратегия за развитие на занаятчийството на национално и на местно равнище, която да зададе рамка за функциониране на занаятчийската екосистема в съвременните социално-икономически условия, да отрази многообразието от заинтересовани лица, да определи механизмите за подкрепа от страна на държавата и общините, както и визията

---

⁹⁶ През 2022 г. Европейската комисия инициира действия за изработване на защита на интелектуалната собственост за занаятчийски и промишлени продукти, които почиват на оригиналността и автентичността на традиционните практики от техните региони. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/bg/ip_22_2406

⁹⁷ https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2022/12/21/ramkova_programa.pdf

за разцвет на занаятчийската индустрия. Държавата следва да постигне съгласие, относно обезпечаване на синергията в програмирането и прилагането на различните стратегически документи на национално ниво, с оглед на предстоящото приемане на Закон за стратегическото планиране. С оглед на спецификата на народните художествени занаяти, те трябва да намерят своето заслужено място както в Националната стратегия за развитие на култура, Националната стратегия за развитието на туризма, Иновационната стратегия за интелигентна специализация, така и в редица стратегически документи, обвързани със заетостта, образованието, конкурентоспособността на занаятчийските на малките и средни предприятия и други.

Институционална инфраструктура

Към настоящия момент обхвата на дейностите, свързани с развитие на занаятите, в по-голямата си степен, попадат във функционалната компетентност на Министерство на икономиката и индустрията и Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия. Вносител за Закона за занаятите и Тарифата за таксите, събирани по Закона за занаятите, одобрена с ПМС № 79 от 26.04.2004 г., обн., ДВ, бр. 37 от 4.05.2004 г., в сила от 4.05.2004 г. са именно в правомощията на това ресорно министерство. По отношение на народните художествени занаяти ключова като част от нематериалното културно наследство, ключова държавна институция е Министерство на културата, но правомощия по изпълнението на националната политика имат и Министерство на земеделието и храните, а също така и Министерство на туризма.

Възможност за оптимизиране на националната политика в областта на занаятите лежи в актуализиране на ролята и функциите на ключовите организации като Национална занаятчийска камара, регионалните занаятчийски камари и Национално сдружение „Задругата на майсторите на народни художествени занаяти“. Включването на представителни на Националната занаятчийска камара в обществени и консултативни съвети като например Национален съвет за нематериално културно наследство и Национален съвет по туризъм би способствало за по-голяма видимост на занаятите и пълноценното им интегриране в други секторни политики като образование, социални дейности, туризъм, регионално развитие и др.

5. Финансиране

Глобализацията, съвременното масово производство и климатичните промени поставят традиционното занаятчийство в изключително неблагоприятна среда, в която занаятчиите все по-трудно намират реализация на продукцията си и правят невъзможно препитанието само чрез занаят. С оглед на важната роля на занаятчийството в обществената тъкан, която бе очертана досега в изложението, е необходимо на разработването на алтернативни механизми за финансиране на занаятите. Финансовите мерки могат да се различават съгласно посочените различни функции на занаятите. Специфичната роля на занаятчиите като пазители на традиционни знания и умения и осигуряващи трансмисията на нематериалното културно наследство може да се подкрепя чрез публични субсидии и насърчаване на дарителството и спонсорството. За занаятите функциониращи като икономически субекти и предприятия могат да се развият инвестиционни механизми, данъчни облекчения, финансова подкрепа за национален и регионална маркетинг, както и финансов инструменти за подкрепа на стабилен национален и международен пазар.

В заключение можем да обобщим, че занаятите имат ключова роля както за развитието на креативно и иновативно общество, така и за опазване на нематериалното културно наследство на страната. Изпитвайки ефектите на глобалните кризи и социално-икономически промени те се нуждаят от адекватна национална политика и законодателство за да продължат да реализират обществената си функция да изграждат националната ни идентичност, да носят естетическо

удовлетворение и да пренесат в бъдещето натрупаните през вековете традиционни знания и умения.

Занаятите във фокуса на изложения и музеи

проф. д-р Светла Димитрова

Занаятите са третият стълб след земеделието и животновъдството подпомогнал човека в неговото оцеляване и развитие на земята. Изградилите се в дълбока древност умения у хората да създават различни предмети се намират в пряка зависимост от наличните суровини – растения, камък, дърво, метал, кожа, глина, кост. С течение на времето нараства стремежът те да стават все по-красиви и по-изящни. Занаят, според днешното френско определение, е използване на сложни умения за обработване на различни материи при цялостно владение на способностите и създаване на единични предмети или малки серии с художествен характер.

Индустриалните революции захвърлят занаятите в задния двор на общественото внимание. Новото хилядолетие обаче отваря възможности за нов разцвет на занаятчийското производство. От няколко години в европейските държави интересът към занаятите нараства непрекъснато. През 2002 година във Франция в края на месец март и началото на април в цялата страна се организират Европейски дни на художествените занаяти. Целта е занаятите да стават все разпознаваеми, като за широка публика се провеждат безплатни събития – разговори с майстори, работилници, изложби, семинари, конференции, обучения⁹⁸. Десет години по-късно дните се реализират в още 15 европейски страни, като броят им нараства⁹⁹. България участва от 2015 година. Координатор на събитието е Регионално сдружение на общините „Централна Стара планина”, в което участват Габрово, Дряново, Елена, Севлиево, Троян, Тетевен и Трявна. Включват се общини, музеи, неправителствени организации¹⁰⁰.

През 2022 година във Венеция за втори път се провежда голямо международно занаятчийско изложение Хомо фабер, организирано от фондация за творчество и занаятчийство Микеладжело. Тя е създадена от Йохан Руперт и Франко Колони за да съхранява, насърчава и популяризира финото майсторство, защото човешките ръце притежават невероятна способност да създават предмети, пощадени от нови технологии. Фондацията има за цел да осъществи връзка между европейските майстори занаятчии и потребителите на техните изделия. Нейната работа обаче не спира до тук, а се разширява чрез намиране на пресечна точка между фината изработка и

---

⁹⁸ <https://www.culture.gouv.fr/Nous-connaitre/Evenements-nationaux/Journees-Europeennes-des-Metiers-d-Art> (18.05.2023).

⁹⁹ <https://www.journeesdesmetiersdart.fr/a-propos/> (18.05.2023).

¹⁰⁰ <https://www.rso-csp.org/index.php/project/eacd/2128-2023-5.html> (18.05.2023).

дизайна, между майстора занаятчия и този, който поръчва произведение по поръчка. Създава се ново културно движение, което да подпомага занаятите¹⁰¹. На сайта на фондацията има визитки на признати майстори, информация за събития, идеи за подаръци, предложения за обучения, списъци на музеи и галерии със занаятчийски произведения¹⁰². В изложението във Венеция през 2022 година са представени 400 занаятчии и дизайнери от 43 държави. То е посетено от хиляди любители и туристи.

В България най-големите хранители на занаятчийски умения и занаятчийски изделия са музеите. Те организират постоянни експозиции и временни изложби, устройват демонстрации, документират устни традиции. Интересът към занаятите се увеличава и благодарение на Улиците и Панаири на занаятите. Те се провеждат на разнообразни места по различно време и с нееднаква продължителност. Организатори основно са общини и читалища.

Панаири

Думата панаир има гръцки произход и означава най-общо голям пазар, който става през определени дни в годината на конкретно място. Там обикновено се излагат разнообразни предмети и стоки, които се продават¹⁰³. До Освобождението на България панаири се организират на различни места по време на големи празници като Гергьовден, Петковден, Димитровден, Никулден. С началото на индустриализацията панаири са заменени от моестрени изложби и изложения. С материали от своя фонд Националният политехнически музей в София представя на сайт си важните български търговско-промишлени изложения и панаири от 1878 до 1944 година¹⁰⁴. Макар тяхната насоченост да е свързана основно с представяне постиженията на българската промишленост, те оказват влияние и върху представянето на занаятчийското производство.

Габрово

В началото на постсоциалистическия период в развитието на България за първи път Панаир на народните занаяти е организиран в музей “Етър” – Габрово през 1990 година. Първоначалната идея е развлекателно за туристите събитие. Панаирът прераства в международен през 2003 година. С активното участие на Министерството на културата е изработен и приет статут и регламент¹⁰⁵. Панаирът се провежда всяка година през първите петък, събота и неделя на месец септември. Освен български участници, музеят кани от чужбина до трима майстори занаятчии от определена държава, като поема разходите им на територията на България. Гостите носят материали за демонстрации и занаятчийски изделия за продажба. Особеност е майсторската

¹⁰¹ <https://www.homofaber.com/en/organiser> (18.05.2023).

¹⁰² <https://www.homofaber.com/en/guide> (18.05.2023)

¹⁰³ Българска енциклопедия, Изд. Ст.Атанасовъ, С, 1936, с.1169.

¹⁰⁴ <https://blog.polytechnic-museum.com/tiergovsko-promishleni-izlozheniia-i-panairi-v-bielgariia-1878-1944-g-v-materiali-ot-fonda-na-natsionalnii-politekhicheski-muzei/> (18.05.2023)

¹⁰⁵ <http://www.etar-fair.org/>

надпревара. Целта е да се популяризират занаятите, да се направят видими уменията на майсторите и да се излъчи победител. Занаятът, в който се провежда състезанието, се определя от музея, а надпреварата следва специално разработен регламент. Победителят получава като награда диплом и пластика „Сребърна хлопка”, парична премия и право на изложба със свои произведения по време на следващото издание на панаира. От 2017 година се организира младежка секция към майсторската надпревара. За участие се канят ученици от училищата по изкуствата. Наградата за победителя е диплом и пластика “Бронзова хлопка”, парична премия, а за училището - право на изложба следващата година. Включването на Габрово в мрежата на творческите градове на ЮНЕСКО в областта на занаятите и народните изкуства през 2017 година осигурява по-големи възможности за устойчивото развитие на панаира. Международното участие прави изложението не само по-интересно, но то позволява майсторите да споделят свои умения, форми и цветове, да създават контакти за бъдещи съвместни инициативи, да се открие общото и различното в сферата на занаятите на различните места по света.

Орешак

Голямо занаятчийско изложение се провежда всяка година в с. Орешак, Троянско. То е свързано с Голяма Богородица (15 август), който е храмов празник на намиращия се в края на селото Троянски манастир¹⁰⁶. Събитието се нарича Традиционен панаир на занаятите. Майсторите се разполагат в двора на Националното изложение на художествените занаяти и изкуства – Орешак, създадено на площ от 50 дка през 1971 година¹⁰⁷. Предлагат се още местни гозби и се организират различни инициативи. Палатите и двора на националното изложение се използват и за други прояви, свързани със занаятите – Великденски панаир, базари, изложби, лятно училище по занаяти. Целта е да се привличат целогодишно туристи, интересувани се от културен и религиозен туризъм.

Варна

Значимо събитие е Международният панаир на занаятите и изкуствата “Булгарика”, обявен за най-голямото арт изложение в България¹⁰⁸. Той се организира от 1 до 21 август всяка година в морската градина във Варна от асоциация „Булгарика”. Асоциацията е създадена да подкрепя и развива художествени проекти в областта на визуалните и сценичните изкуства и музиката. Началото е поставено с конкурс за сувенири, който се провежда в Клуба на стопанския деятел, а на следващата година (1996) прераства в първо издание на панаира под мотото „Човек е създаден, за да създава”. Организаторите свързват традиционното с модерното и привличат автори в областта на изящното и приложното изкуство, художествените занаяти и музиката. Условието за участие на занаятчиите са разписани в индивидуални договори. В рамките на панаира има

¹⁰⁶ https://www.sabori.bg/folk_fest_sub/view.html?oid=69908 – последно влизане на 26. 02. 2019 г.

¹⁰⁷ <https://www.fairoreshakbg.com/za-nas/istoriya> - последно влизане на 10. 03. 2019 г.

¹⁰⁸ <http://www.artfair-bg.com/show-projectbg/7> - последно влизане на 26. 02. 2019 г.

конкурси, пленери, концерти, изложби, кръгли маси. Реализират се различни проекти: „ Да предадем занаят”, „Родове”, „Изкуството лекува”. Ежегодният конкурс „Сувенири”, протича по специален регламент¹⁰⁹. Публиката избира сувенири, които номинира, а професионално жури класира от 15 предложения три приза (първо, второ и трето място). През 2021 година в конкурса за сувенири се включват предмети на 209 майстори¹¹⁰. В рамките на събитието организаторите провеждат в някои години конкурс „Уникати” и конкурс за млади автори в областта на живописата, графиката и скулптурата. Те се журират от професионалисти. Особеност на варненското изложение е пряката връзка между занаятчий и художници, които имат възможност да работят заедно. В галерия, наречена “Къщата на майсторите” излагат творци от различни държави – България, Франция, Германия, Словения, Съединените щати, Русия, Южна Корея. Поради бюрократични проблеми провеждането на 27-то издание през 2023 година се отлага.

Пловдив

Панаир на занаятите организира и община Пловдив. За първи път проявата е през май 2010 година под името Панаир на старите занаяти. В нея участват занаятчии от градовете Пловдив, Комотини (Гърция) и Одрин (Турция)¹¹¹. През следващите години панаирът е преместен през септември. Провежда се три-четири дни около датата на обявяване независимостта на България (22 септември). В организацията му участват Регионалната занаятчийската камара, Общинският институт “Старинен Пловдив” и Регионалният етнографски музей. Панаирът е част от празниците, посветени на стария град.

В страната

Панаири/фестивали на занаятите организират¹¹² без специален регламент в Добрич (2011), Димитровград, Малко Търново (2012), Стражица, Разград (2014), София (2015), Бургас, Враца, Велико Търново, Царево (2016), Панагюрище, Перник (2017), Шумен (2018), Шипка (2020), Банско (2021) и др. Те носят различни имена, но думата занаяти има задължително присъствие. В Царево събитието се нарича “Фестивал на творческите занаяти и изкуство”, в Шипка - Шипка фест - Дни на изкуствата и занаятите. В повечето градове панаири/фестивалите се провеждат многократно. В Разград изложението е съчетано с панаир на киселото мляко¹¹³, в Банско е като допълнителна атракция към джаз фестивала. През 2012 година в Русе се състои първи международен фестивал на надомните занаяти. Организира се от община Русе и сдружението на надомните работници в България. Има и чуждестранно участие на работници от Сърбия, Черна гора, Хърватска, Македония, Албания, Румъния, Украйна, Турция, Грузия и Киргизстан¹¹⁴. През

¹⁰⁹ <http://www.artfair-bg.com/show-projectbg/12> (26. 02. 2019)

¹¹⁰ <https://trud.bg/209> (18.05.2023)

¹¹¹ https://btvnovinite.bg/932486428-Mejdunaroden_panair_na_starite_zanayati_se_provejda_v_Plovdiv.html - последно влизане на 26. 02. 2019 г.

¹¹² Посочени са години, за които има открита информация. В повечето случаи това е годината на първото издание.

¹¹³ https://razgrad.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=9861%3A-23-----2018&catid=15%3Anews&Itemid=21&lang=bg (26. 02. 2019)

¹¹⁴ <https://urban-mag.com/bg/> (18.05.2023).

септември 2022 година Шумен е домакин на четвърто издание на Национален панаир на занаятите и декоративно – приложните изкуства. Разполага се на централната улица. Показват се български шевици, бижута от метал и мъниста, керамика, изделия от плъстена на вълна, плетива от мъниста, царевична шума. Организатори са Народно читалище “Напредък-1869” и община Шумен¹¹⁵.

Целта на всяка проява включва като задължителен елемент популяризиране и насърчаване на занаятчийството, съхранение и обогатяване на традициите. Изложителите представят своите изделия без те да бъдат сертифицирани или защитени от майсторските им свидетелства. Наред с традиционните занаяти се представят производители на знамена, картички, различни аксесоари, рисувани сватбени чаши, часовници, пана, графики. Има и много самоуки участници, които тръгват от хоби и достигат до производствена дейност. В този стремеж към изява и начин за припечелване на средства има майсторски работи, но и много кич и дилетанщина.

По време на панаирите се организират дефилета, фолклорни изпълнения, конкурси, състезания и други прояви, свързани с местна специфика. Организатори обикновено са общините в сътрудничество с регионалните занаятчийски камари, читалища и неправителствени организации. Повече от панаирите са през септември, но има и такива през май, т.е. те не се организират в активния туристически сезон (юни-август), а преди и края на сезона. Изключение прави Банско, където панаирът е през август, но активният туристически сезон там е през зимата. Целта е да привличат публики, извън традиционния период на отпуските. Трудно се открива информация за посетителите на панаирите, организирани в градски условия, поради невъзможност те да бъдат преброени.

В стремежа да насърчат ръчното производство и да създадат повече емоции за своите клиенти се включват и съвременните търговски обекти – т. нар. молове. На 20-22 април 2018 година софийският мол Сердика организира тридневен [Hand Made Mall Fest](#). Занаятчийци в сферата на грънчарство, бижутерство, художествено плетиво, медникарство, шапкарство, рисуване и гравирание върху стъкло правят демонстрации и продават своите произведения¹¹⁶. Участниците са внимателно подбрани. Те са с художествено образование или са с майсторски свидетелства от различни занаятчийски камари.

Улица на занаятите

Друга форма на изложение са Улиците на занаятите. Те са постоянно или временно действащи. Първите обикновено са изградени на комуникативно място в чертите на някогашни възрожденски квартали. Временните, организирани заради значимо местно събитие, се разполагат в централната градска част и са на открито. Щандовете са подредени под шатри, предоставени от организаторите.

Велико Търново

---

¹¹⁵ <https://tvshumen.bg/leading-news/> (10.05.2023).

¹¹⁶ <https://vijmag.bg/bg/article/veshti-zanayata> (18.05.2023).

Самоводската чаршия възниква като пазар през втората половина на XIX век. Името ѝ произлиза от близкото село Самоводене, от където идват храните, които се продават. Постепенно се оформят две улички със занаятчийски работилници, търговски дюкяни и ханове. В края на 70-те години на миналия век започва реставрация по Самоводската чаршия, за да бъде превърната в привлекателно туристическо място. Възстановяват се възрожденски къщи и ханът на Хаджи Николи. Официалното ѝ откриване е през 1981 година във връзка с отбелязване 1300 годишнината на българската държава. В наши дни на Чаршията има грънчарска, оръжейна, бакърджийска и резбарска работилници, шекерджийница, тъкачница, иконописно ателие, фотографийница, кафене, работилница за приготвяне на кадаиф и фурна, бижутерийница, много сувенирни магазини и малки галерии¹¹⁷. На сайта на туристическия информационен център е поставена карта на комплекса, а за всяка работилница има кратко описание на наемателите и възможностите, които те предлагат.

От 2011 година през септември, в дните около независимостта на България, се състои есенен арт празник „Нощ на Самоводската чаршия и Фестивал на занаятите“. Основен организатор е община Велико Търново и Общинската агенция по туризъм „Царевград Търнов“¹¹⁸. Канят се занаятчии от страната, правят се демонстрационни работилници, показват се храни и напитки от различни краища. През 2017 година на Чаршията за първи път се пресъздава и обичаят Лазаровден от ЦПЛР Общински детски комплекс и Регионалният исторически музей.

Ловеч

В Ловеч Улицата на занаятите е разположена в помещения, намиращия се на Покрития мост. Съоръжението е построено от Колю Фичето в средата на 70-те години на XIX век. В миналото в него има над 60 дюкяна. След няколко преустройства и ремонти на моста, през 2013 година кметът на града предлага на Общинския съвет да започне отдаване под наем на занаятчийски работилници и търговски дюкяни¹¹⁹. Причината за този избор се дължи на уникалността на съоръжението, което го прави привлекателно място за туристи.

Общината започва да организира и друга инициатива, свързана със занаята. В първата половина на септември в града се провежда есенен панаир. Той се разполага в двора на старата казарма и по един от централните булеварди. Изложителите подават заявление за участие, като трябва да спазват определени правила, оформени в регламент и да заплащат такси. Занаятчиите са длъжни да показват на видно място майсторското си свидетелство. Произведения на художествените занаяти могат да се продават от търговци, но само от тези, които имат право на такава дейност. Правото също се доказва с документ¹²⁰. Трудно се открива точна информация за първия есенен панаир. Занаятите обаче са в центъра и на други общоградски събития. На Цветница и Лазаров ден (2016) във възрожденския квартал „Вароша“ се привличат участници за демонстрации на умения в художествените занаяти. Допускат се не само традиционни занаяти,

---

¹¹⁷ http://www.velikoturnovo.info/bg/samovodska_charshia/ (10.05.2023).

¹¹⁸ Общинското предприятие получава през 2010 година голямата награда на VII-то Международно изложение „Културен туризъм“ във Велико Търново за успешно управление на Архитектурно-етнографския комплекс „Самоводска чаршия“ в полза на местния просперитет и развитието на устойчив туризъм в България. - <http://www.barometar.net/21814/> (19.05.2023).

¹¹⁹ <https://www.lovech.bg/bg/zabelezhitelnosti/pokritiyat-most/> (10.05.2023).

¹²⁰ <https://www.lovech.bg/bg/novini/obshtina-lovech-kani-maystori-zanayatchii-i-targovtsi-za-uchastie-v-esenniya-panair/> (19.05.2023)

но и дизайнерски решения. Част от демонстраторите имат ателиета на Покрития мост, а други са гости от околните градове или по-далечни дестинации от Северна България.

Трявна

В Трявна Улицата на занаятите си съперничи със Самоводската чаршия във Велико Търново. Името ѝ е „Петко Рачов Славейков”, защото на нея се намира къщата музей на известния българин, но я наричат още Старата улица. Тя е обявена за културен и исторически резерват през 1979 година. На нея са разположени занаятчийски работилници и сувенирни магазини. Оформени са места за хранене, има галерии и музеи¹²¹. В някои от занаятчийските работилници може да се наблюдава работата на майсторите – дърворезбарска, кожухарска, медникарска. Други са търговски дюкяни с различни сувенирни стоки. Работилниците, които представят традиционните занаяти, са на улица, минаваща край една от стените на Старото школо. Там е запазена автентична обстановка от миналото.

Във времето около Гергьовден в Трявна от 2017 се провеждат дни на дърворезбата. На градския площад специализираните училища по изкуствата към Министерството на културата правят демонстрации на своите умения. Инициатор на празника е Националната гимназия за приложни изкуства “Тревненска школа” и Общината в града. По време на празниците има шествие на учениците от Националната гимназия, изложби, концерти. Основно събитие е облог (състезание) за спечелване на званието „Уста”, в което се включват изявени дърворезбари¹²².

Пловдив

В Пловдив Улицата на занаятите е разположена на улица “Стръмна” във възрожденския град. Ателиетата са в общински сгради, които са част от ансамбловата недвижима културна ценност. Те са предоставени за ползване от регионалната занаятчийска камара. Улицата на занаятите е открита през 2017 година. В нея са разположени къща на пекаря, ателие по стъклопис, работилница за национални кукли и плъсти, за керамика, за тъкани¹²³, общо 11 обекта в 4 възрожденски къщи.

В страната

През 2008 година в Несебър е открита Улица на занаятите, чието създаване е финансирано от общината. Тя е разположена около крепостната стена на града и включва грънчарска, кожарска, ножарска, дърворезбарска и стъклописна работилници, винарна, магазин за сувенири, картинна галерия и представителен щанд на Регионалната занаятчийска камара¹²⁴. В курортното селище Свети Влас Алеята на занаятите представлява 5 временни постройки със занаятчийски

¹²¹ <https://www.pochivam.bg/> (10.05.2023).

¹²² Бароков, Венелин. Представителна изложба на секция „Дърворезба” на СБХ и Художествен облог в Трявна. // Сто вести, бр. 113, 19 май 2018.

¹²³ <https://lostinplovdiv.com/bg/articles/> (10.05.2023)

¹²⁴ <https://www.bulgarianproperties.bg/regionalni-novini/ulica-na-zanayatite-v-nesebar-2238.html>

работилници в тях. Тъй като е реализирана като проект, финансиран по програма „Европейски фонд за рибарство”, към нея е изградена и зала за семинари и срещи, свързани със занаятите.

През 2017 година е оформена Улица на занаятите във Варна. Тя е разположена на централния пазар. Обособени са 9 ателиета, които се предоставят на занаятчии без наем. Инициативата е дело на Община Варна и фирма “Пазари”¹²⁵. В Бургас през 2021 година започва реализацията на проект „Път на културно-историческите ценности през вековете”, по който се реставрира сградата на Етнографския музей и ще се изгради Улица на занаятите¹²⁶. В нея се предвижда търговска част, арткафе и пешеходна зона с места за отдих. В Карлово художествени занаяти се показват в Центъра за занаяти и културни традиции (Бухаловият хан). Сградата е част от комплекса „Старинно Карлово” и е строена в средата на XIX век. Там се продължават традициите в медникарство, бъчварство, тъкачество, дърворезба, плетиво, бродерия, изработване на калоферска дантела, на гайди, на кукерски маски, изработване на декорация на хладно оръжие, на предмети от ковано желязо¹²⁷. Още през 2004 година центърът организира коледен панаир на занаятите, в който се включват майстори от съседните населени места, но и от утвърдени занаятчийски центрове като Габрово и Трявна.

С временен характер, като част от общоградски тържества се организират улици на занаятите в Троян (празника на сливата), Стара Загора, Етрополе, Монтана (празници на града), Благоевград (фестивал „Благоевградско лято”), Враца (есенен панаир), Кюстендил („Кюстендилска пролет”, „Празник на черешата”, „Празник на плодородието”), Русе (събор „Златна гъдулка”), Търговище (традиционен пролетен панаир), Чипровци (фестивал на чипровския килим) и други. Общинското ръководство на Троян, известен като занаятчийски град още от Възраждането, предприема инициативи за по-често представяне на майсторите. Съвместно със съсловните организации се правят периодични изложения и пленери. В Казанлък Улица на занаятите е част от мащабните чествания, свързани с празника на розата. В нея се включват майстории занаятчии на бижута, плъсти, керамика, шевици, тъкани, изработка на свещи, както и множество производители на етерични масла. Улицата на занаятите се разполага около централния площад в различни негови разклонения¹²⁸. На 17 и 18 октомври 2015 година в Плевен за първи път се прави Улица на занаятите, организирана от клуб „Българско хоро“ и община Плевен. Поводът е фестивала „Мизия танцува“. Освен традиционните занаяти, показвани и на други места в страната, представят се играчки от вълна, макраме, гравирана кожа, изработване на лъжици¹²⁹. На много други места в страната фолклорните празници също се съчетават със занаятчийски изложения. През 2019 година през последната десетдневка на месец май на ул. „Възрожденска” в Карлово е организирано занаятчийско изложение като част от програмата във връзка с честванията на 200/195 години от рождението на Евлогий и Христо Георгиев, както и на 150 години от рождението на Даскал Ботьо Петков. Умението по изработка на калоферската дантела, изучавано в създаденото през 1910 година училище „Трудолюбие”, се опазва от читалището в града. В него се пазят образци от дантели, както и дипломи на ученички. Ежегодно се организират изложби и

---

¹²⁵ <https://bntnews.bg/bg/a/otkrivat-ulitsa-na-zanayatite-vv-varna> (10.05.2023)

¹²⁶ Проект BG16RFOP001-1.004-0015-C02 „Път на културно-историческите ценности през вековете - изпълнение на консервационно- реставрационни дейности в сградата на Етнографския музей и прилежащото дворно пространство и изграждане на Улица на занаятите“ с финансовата подкрепа на ОП „Региони в растеж 2014-2020“ и Фонд за градско развитие.

¹²⁷ http://m.karlovobg.eu/index.php?option=com_sobi2&sobi2Task=sobi2Details&catid=30&sobi2Id=53&Itemid=78

¹²⁸ <https://www.kazanlak.com/news-28283.html>

¹²⁹ <https://agrozona.bg/za-prav-pat-v-pleven-shte-ima-ulitsa-na-zanayatite/> (10.05.2023)

се правят демонстрации по плетене, като се подчертават местните мотиви - рози, лалета, слънчогледи, еделвайси, житни класове и животни.

Улиците на занаятите през последните двадесет години стават задължителен елемент от всички общоградски чествания. Основен организатор обикновено е Общината в населеното място със съдействие на регионалните занаятчийски камари. Поканите обикновено са по линия на предишни участия, лични познанства, препоръки от майстори. Повечето Улици на занаятите с временен характер нямат специален регламент и изисквания към участниците, освен спазване на законовите изисквания за продажби на открито. Целта на организаторите е да придадат повече колорит на събитието, без претенции да допринасят за укрепване и развитие на занаятчийското производство. На тези Улици на занаятите често се предлагат не само традиционно ръчно изработени предмети, но и такива, които не са чисто занаятчийски стоки, но ги наподобяват по външен вид.

Музеите

Най-пълна картина на занаятите от старопланинския регион представят Етнографският музей на открито “Етър” и Музеят на народните художествени занаяти и приложните изкуства в Троян. В музей “Етър” от 1992 година занаятчийските работилници започват да се отдават под наем. Процедури се правят на всеки пет години. Майсторите (дърводелец, кожухар, сърач, златар, грънчар, фурнаджия, ножар, дървостругари, производител на музикални инструменти) работят в работилниците и продават своя продукция, която трябва да отговаря на определени условия. За онези, към които няма интерес, музейното ръководство провежда обучения и назначава на щат занаятчийци в хлопкарска, мутафчийска и гайтанджийска работилница. Коларската и бъкърджийската се трансформират в стационарни - т. е. превръщат се в експозиции с интерактивни елементи каквито са шарланджийската и табашката, в които е невъзможно да се покаже автентичното производство. През 2022 година по предложение на музей „Етър” в Националната представителна листа на нематериалното културно наследство на Република България¹³⁰ като живо човешко съкровище е вписан мутафчийцата Христо Маринов¹³¹.

Музеят в Троян¹³², освен традиционната за района керамика, показва в експозициите си дървообработващи занаяти, резбарство, иконопис, ковачество, медникарство, златарство, оръжейничество, абаджийство, кафтанджийство и кожухаро-каплакчийство. Музеят представя занаятите и чрез тематични изложби, книги и каталози. В него няма действащи работилници и майстори, които правят демонстрации. Въпреки това специалистите работят непрекъснато за документиране на занаятчийските умения и използват съвременни технически средства за представянето им.

Специално за популяризиране на различни занаяти от североизточна България е изграден етнографският комплекс “Старият Добрич”. Той се намира в центъра на града. Строителството му започва през 1973 година на мястото на Одун чаршия. Във възстановената занаятчийска улица

---

¹³⁰ <https://bulgariaich.com/?act=content&rec=2> (19.04.2023)

¹³¹ <https://blog.etar.bg/2022/12/05/> (19.04.2023)

¹³² <https://troyan-museum.com/> (19.04.2023)

са показани грънчарство, ковачество, везбарство, тъкачество, бъчварство, абаджийство, златарството и други занаяти.

На 23 октомври 1963 година в Трявна е създаден Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство¹³³. Образци от третия основен занаят – строителството могат да се видят на много места в града. Дърворезбарското е най-пълно представено в Даскаловата къща, а иконописта – в Музея на иконата, разположен в т. нар. „Царския параклис“. Музеят предлага различни инициативи, свързани със занаятите както за възрастни, така и за ученици: „Писан бръшлян“ (рисуване върху бръшлянови листа), „Слънчев пъзел“ (подреждане на елементи от резбовани тавани), демонстрации на дърворезба и на иконопис (по предварителна заявка), тъкане на детско станче. Като сувенири се предлагат огледало с резбована рамка, резбовани кутии, пана. Макар да не са много като количество, те са с добро качество.

Историческият музей в гр. Чипровци е открит през 1988 година по повод отбелязване 300-годишнината от избухването на Чипровското въстание. Въпреки че историческото събитие има превес, в музея са показани по достъпен и атрактивен начин два основни занаята - Чипровската златарска школа (XVI - XVII в.) и Чипровския килим. Освен църковна утвар и обкови, чипровските златари изработват и женски накити. Килимарството става основен поминък на населението. От края на XIX век занаятчийските изделия се продават на най-големите панаири и участват в световни изложения. В музея се съхраняват близо 200 броя чипровски килими от различни периоди (от XVIII до XX век). През 2014 година чипровските килими са вписани в Световната представителна листа на елементи на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО.

В почти всички регионални исторически музеи (общо 33), в които има етнографски експозиции, занаятите са част от тях. Занаятчийски изделия присъстват и в сувенирните им магазини - тъкани колани, бижута и дрехи със шевици, накити от мъниста, пръстени и гривни от сребро и метал, керамични и кожени изделия и други. Занаятите са показани и в много общински музеи и резервати - Боженци, Котел, Жеравна и други. В двора на Дудековата къща в Панагюрище е оформена своеобразна занаятчийска чаршия, в която е разгъната експозиция с типични за района занаяти¹³⁴. С оригинални експонати и манекени са уредени абаджийници, папукчийница, златарница, мутафчийница, ковачница, кожухарница, бакърджийница, кантарджийница и килимарница. Къща музей „Иван Вазов“ и Сдружението на майстори и ценители на художествените занаяти в Сопот стопанисват Етнографски и занаятчийски център „Сопотски еснаф“. Той е разположен в две възрожденски къщи в центъра на града. Има експозиции, сувенирен магазин, ретро кафене и фото. През 2012 година е открита Детската школа за занаяти „МайсторчЕта“. В нея се показват миниатюрна дърворезба, металопластика, дървопластика, пирография, иконопис и тъкане на пана. Школата е предназначена за ученици от 8 до 14 години, като след всеки цикъл на обучение се връчват грамоти¹³⁵.

Регионалният етнографски музей в Пловдив през 2007 година организира за първи път Седмицата на традиционните занаяти¹³⁶. Тя цели подпомагане развитието на културния туризъм в града. В музея се канят да представят своите умения майстори на старинни умения – ножари, медникари, бижутери, свещари, дърворезбари, керамици, тъкачи, кошничари и други. В съчетание с разкритата през 2010 година Улица на занаятите, намираща се по посока на музея,

¹³³ <https://www.tryavna-museum.eu/> (13.01.2023)

¹³⁴ <http://panagurishte.org/museum/index.php/2012-12-09-15-29-50/2012-12-09-15-35-30> (13.01.2023)

¹³⁵ http://ezc.vazovmuseum.com/?page_id=35 (20.05.2023)

¹³⁶ <https://ethnograph.info/sedmitsata-na-traditsionnite-zanayati/> (18.05.2023)

събитието добива по-голямо измерение и се превръща в място за споделяне на разнообразни техники в изработка на занаятчийски изделия с традиционни инструменти. Макар постоянната музейна експозиция да не е посветена на традиционните занаяти, почти всичко показано е свързано с тях – облекло, обзавеждане, музикални инструменти. Музеят поддържа интересът към занаятите и чрез временни изложби. Те са свързани не само с българските традиции, но показват и добри практики от други части на света. През първата половина на 2023 година в залите му са експонирани „Магията на иранското изкуство и занаяти” и „Живи наследства - през погледа на млади студенти фотографи”, в която се показват живи наследства като част от днешния живот.

В Етнографския ареален комплекс Златоград има 7 занаятчийски работилници, комплекс Вунцовата воденица (валявица, тепавица, воденица-караджейка), антикварен и сувенирен магазин¹³⁷. Комплексът е открит на 24 май 2001 година и е ръководен от предприемача Александър Митушев. Той няма статут на музей, но по съдържание се доближава до музейните експозиции.

* * *

Панаирите и музеите разширяват опознаването, опазването и разпространението на занаятите като материално и нематериално културно наследство. Заедно с постоянно съществуващите улици на занаятите, каквито има във Велико Търново (Самоводската чаршия), Ловеч (Покрития мост), Пловдив (Стария град), Трявна те провокират внимателно вглеждане в българските традиционни и художествени занаяти като възможност за развитие на различни видове туризъм и на сувенирно производство. Прекъсната връзка между традиционните и художествените занаяти, неизползваните възможности за реализация на занаятчийската продукция, начините за продължаване и подпомагането на занаятчийството са част от проблемите, които чакат своето решение. Занаятчийските камари по места трябва да станат важен партньор на музеите в техните образователни и популяризаторски инициативи. Добре е майсторите от традиционните занаяти да потърсят нови дизайнерски форми и цветове, за да има по-голяма пазарна стойност тяхната продукция. Особено важни са демонстрациите, които разкриват уменията, но и трудностите при изработване на всяко ръчно изделие. Партньорство на различни нива и между различни институции е ключовата дума, която трябва да излезе на преден план в сферата на занаятите.

---

¹³⁷ <https://eac-zlatograd.com/bg>

Данъчно облагане и отчетност относно лицата извършващи занаятчийска дейност. Прилагане на осигурителното законодателство.

Изключително важен аспект при разглеждането на възможностите за развитие на занаятчийството в България, в частност на народните художествени занаяти, е познаването и прилагането на нормативната уредба, свързана с прилагането на данъчното облагане и отчетността, както и прилагането на осигурителното законодателство относно извършващите занаятчийска дейност. Именно с тази цел настоящият раздел представя нормативната уредба и отговори по казуси, поставени за разглеждане от Регионална занаятчийска – Пловдив, по време на провеждането на изследването от страна на „Център за политики и култура“ ЕООД.

Данъчно облагане и отчетност относно лицата извършващи занаятчийска дейност.

Милкана Левова

Към настоящото данъчно законодателство, доходите, реализирани от лицата извършващи занаятчийска дейност, се облагат по ЗДДФЛ с данък върху общата годишна данъчна основа. Ставката на данъка е 10 %.

От това правило има изключение за дейностите, които са включени в приложение № 4 на Закона за местните данъци и такси, за които е предвидено облагане с патентен данък по чл. 61з от ЗМДТ.

I. Дейности облагаеми с патентен данък:

- Фризьорство
- Шивашки услуги
- Обуцарство
- Шапкарство
- Часовникарство
- Ремонт на велосипеди
- Коминочистене
- Ръчно книговезане
- Други изрично посочени в приложение № 4 към ЗМДТ

Декларация за облагане с патентен данък се подава до 31 януари на съответната година. Когато дейността започва по-късно през годината, декларацията се подава непосредствено преди започване на дейността. Заплащането на патентния данък се извършва на тримесечие, като данък се дължи и за тримесечието, в което започва дейността или се прекъсва. При преустановяване на дейност лицето следва да подаде декларация към дирекция Местни данъци и такси в съответната община и да заяви, че прекъсва дейността.

Лицата, които плащат патентен данък, не се облагат по ЗДДФЛ. Подават Годишна данъчна декларация по чл. 50 от закона с приложение № 7 „Доходи от патентна дейност“.

II. Предвиденото облагане по ЗДДФЛ с данък върху общата годишна данъчна основа е заложено в чл. 29, ал. 1, т. 2 б. в ЗДДФЛ

В) доходи от упражняване на занаят, които не се облагат с патентен данък по реда на Закона за месните данъци и такси(ЗМДТ).

Това са случаите, когато дейността от занаята не е включена в приложение № 4 на ЗМДТ, като дейност подлежаща на облагане с патентен данък.

За всички дейности не обхванати от приложение 4, лицата следва да прилагат чл. 29 ЗДДФЛ.

В параграф. 1 т. 28 "Упражняване на занаят" дефинирано като е производството на изделия или предоставянето на услуги, осъществявани от физическо лице, упражняващо занаят по реда на Закона за занаятите, което не е регистрирано като едноличен търговец.

Когато лицето ще прилага редът на чл. 29 ЗДДФЛ, то следва да отговаря на изискванията на Закона за занаятите

- Дейността да е вписана в приложение № 1
- Да има образование по съответния занаят средно специално (проф гимназия) , висше, свидетелство
- Да има регистрация Булстат

Когато лицето извършва дейност (занаят) посочен в приложението към ЗЗ, но същото не притежава образование или друга квалификационна степен или занаятчийско свидетелство, не се счита, че реализира доходи от занаятчийска дейност. Същото ще и ако лицето има съответната образователна степен, но дейността не попада сред изброените в приложението към Закона на занаятите.

Лицата извършващи занаят не следва да извършват продажба на стоки, които лично не са изработили. Ако извършват такива, тези други доходи ще се облагат по общия ред като от стопанска дейност. Когато извършват онлайн продажби на собствени продукти и творчество, не възниква основание за промяна на облагането, независимо, че онлайн се извършват продажбите.

При попълване на годишна данъчна декларация (ГДД), независимо, че може да се появи информация за доходи от куриерски дружества, предупреждение за посочване на дохода, като търговска дейност , следва да не се потвърждава тази информация и да се попълни приложение № 3 – „ Доходи от друга стопанска дейност“, код 305- доходи от занаятчийска дейност.

Доходите подлежат на авансово облагане, съгласно чл. 43 и чл. 55 от ЗДДФЛ, последно тримесечие не се подава декларация чл. 55 от ЗДДФЛ

Ако са платци на доходи на други лица, трябва да удържат данък и да подават по чл. 73 от ЗДДФЛ справка.

Длъжни са да отчитат доходите чрез ФУ когато са платени в брой или наложен платеж, пощенски превод и др. подобни. Само платеният доход по банков път е освободен от издаване на касов бон от ЕКФП.

Освободени от издаване на фискална касова бележка са лицата пенсионери по възраст или заболяване.

Прилагане на осигурителното законодателство относно лицата, упражняващи занаятчийска дейност

Вероника Левова

Упражняването на трудова дейност по смисъла на чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване (КСО) е основополагащо за възникване на основание за внасяне на осигурителни вноски за съответното лице за фондовете на държавното обществено осигуряване. Това произтича от разпоредбата на чл. 10, ал. 1 от КСО, която гласи, че осигуряването възниква от деня, в който лицата започват да упражняват трудова дейност по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 от същия кодекс, и за който са внесени или дължими осигурителни вноски и продължава до прекратяването ѝ.

В КСО няма легална дефиниция на понятието „трудова дейност“. По отношение на осигуряването е достатъчно лицето да попадне в кръга на задължително осигурените по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 от КСО като упражняващо дейност на някое от посочените основания, за да възникне задължение за внасяне на осигурителни вноски за него.

С разпоредбата на чл. 5, ал. 2 от КСО е дефинирано понятието самоосигуряващо се лице за целите на държавното обществено осигуряване. Това е физическо лице, което е длъжно да внася осигурителни вноски за своя сметка.

Самоосигуряващите се лица са изброени в чл. 4, ал. 3, т. 1, 2 и 4 от КСО и това са:

- лицата, регистрирани като упражняващи **свободна професия и/или занаятчийска дейност** (чл. 4, ал. 3, т. 1 от КСО);
- лицата, упражняващи трудова дейност като **еднолични търговци**, собственици или съдружници в търговски дружества, физическите лица - членове на неперсонифицирани дружества, и **лицата, които се облагат по реда на чл. 26, ал. 7 от ЗДДФЛ (чл. 4, ал. 3 т. 2 от КСО)**;
- регистрираните земеделски стопани и тютюнопроизводители (чл. 4, ал. 3 т. 4 от КСО).

Според определението, дадено в чл. 1, ал. 5 от Наредбата за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица, българските граждани на работа в чужбина и морските лица (НООСЛБГРЧМЛ), за лица, упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност по регистрация, се считат тези, които упражняват дейност:

1. на основание на предварителна регистрация, определена с нормативен акт - нотариуси, адвокати, дипломирани експерт-счетоводители; регистрирани одитори, независими оценители,

експерти към съда и прокуратурата, медицински специалисти, застрахователни агенти по чл. 313, ал. 1 от Кодекса за застраховането и други;

2. за която подлежат на облагане с патентен данък и не са еднолични търговци;

3. като извършват професионална дейност на свой риск и за своя сметка - дейци на науката, културата, образованието, архитекти, икономисти, инженери, журналисти, и други физически лица, упражняващи свободна професия, регистрирани с ЕИК по регистър БУЛСТАТ, извън тези по т. 1 и 2.

Лицата по чл. 4, ал. 3, т. 1, 2 и 4 от КСО се осигуряват по ред, определен с НООСЛБГРЧМЛ. Съгласно чл. 1, ал. 1 и 2 от НООСЛБГРЧМЛ задължението за осигуряване на самоосигуряващите се лица възниква от деня на започване или възобновяване на трудовата дейност и продължава до нейното прекъсване или прекратяване. При започване, прекъсване, възобновяване или прекратяване на всяка трудова дейност, самоосигуряващото се лице подава декларация по утвърден образец („Декларация за регистрация на самоосигуряващо се лице“ образец ОКд-5) от изпълнителния директор на Националната агенция за приходите (НАП) до компетентната териториална дирекция на НАП, подписана от самоосигуряващото се лице в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелството. Декларация за прекъсване на дейността не се подава за периодите по чл. 9, ал. 2, т. 5 от КСО.

Самоосигуряващите се лица са задължително осигурени за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт. По свой избор те могат да се осигуряват и за общо заболяване и майчинство (чл. 4, ал. 3 и 4 от КСО). Видът на осигуряването се определя с декларация, която се подава по реда на горесцитираната наредба (ОКд-5).

Осигурителните вноски за самоосигуряващите се лица са за тяхна сметка и се дължат авансово върху месечен осигурителен доход между минималния и максималния месечен размер на дохода, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗБДОО) за съответната година (чл. 6, ал. 8 от КСО). Те определят и окончателен размер на месечния осигурителен доход по реда на чл. 6, ал. 9 от КСО за периода, през който е упражнявана трудова дейност през предходната година въз основа на данните, декларирани в справка към годишната данъчна декларация по ЗДДФЛ, като този доход не може да бъде по-малък от минималния месечен осигурителен доход и по-голям от максималния месечен осигурителен доход.

Осигурителните вноски за държавното обществено осигуряване се дължат върху доходите от трудова дейност. Съгласно чл. 6, ал. 2 от КСО доходът, върху който се дължат осигурителни вноски, включва всички възнаграждения, включително начислените и неизплатени или неначислените и други доходи от трудова дейност.

Задължително се осигуряват за допълнителна пенсия в универсален пенсионен фонд лицата, родени след 31 декември 1959 г., ако са осигурени във фонд „Пенсии“, съответно във фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“, на държавното обществено осигуряване, с изключение на лицата, осигуряващи се по реда на чл. 46 от КСО. Осигурителните вноски за допълнително задължително пенсионно осигуряване се внасят върху доходите, за които се дължат осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване (чл. 127, ал. 1 и чл. 157, ал. 6 от КСО).

Здравното осигуряване на лицата по чл. 4, ал. 3, т. 1, 2 и 4 от КСО се провежда по реда на чл. 40, ал. 1, т. 2 от Закона за здравното осигуряване (ЗЗО). Съгласно тази разпоредба тези лица се осигуряват авансово върху месечен доход, който не може да бъде по-малък от минималния месечен размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица и за регистрираните земеделски стопани и тютюнопроизводители, определени със ЗБДОО, и окончателно върху доходите от дейността и доходите по т. 3, през календарната година, съгласно справка към данъчната декларация по реда на чл. 6, ал. 9 от КСО.

Съгласно чл. 5, ал. 4 от КСО осигурителите, осигурителните каси, самоосигуряващите се лица и работодателите периодично представят в НАП данни за:

1. осигурителния доход, осигурителните вноски за държавното обществено осигуряване, Учителския пенсионен фонд, здравното осигуряване, допълнителното задължително пенсионно осигуряване, вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, дните в осигуряване и облагаемия доход по ЗДДФЛ - поотделно за всяко лице, подлежащо на осигуряване (декларация образец № 1);

2. декларация за сумите за дължими осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване, Учителския пенсионен фонд, здравното осигуряване, допълнителното задължително пенсионно осигуряване, вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ и данък по ЗДДФЛ. Декларация за сумите за осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване и за допълнителното задължително пенсионно осигуряване се подава и за лицата по чл. 4, ал. 5 и 9 (декларация образец № 6).

Съдържанието, сроковете, начинът и редът за подаване и съхраняване на декларациите по чл. 5, ал. 4 от КСО се определят с наредба, издадена от министъра на финансите, съгласувано с управителя на Националния осигурителен институт - Наредба № Н-13 от 17 декември 2019 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица (Наредба № Н-13/2019 г.).

На основание чл. 4, ал. 1, т. 2 от Наредба № Н-13/2019 г., самоосигуряващите се лица подават декларация обр. № 1 до 25-то число на месеца, следващ месеца, за който се отнасят данните за тях. Съгласно разпоредбата на чл. 4, ал. 3, т. 2 от същата наредба, самоосигуряващите се лица подават декларация образец № 6 за общия размер на дължимите осигурителни вноски за предходната календарна година до 30 април, съответно в срока за подаване на годишната данъчна декларация.

На основание чл. 4, ал. 1 от ЗЗ, занаятчията упражнява занаята след вписване в регистър БУЛСТАТ по реда на чл. 3, ал. 1, т. 6 или 9 от Закона за регистър БУЛСТАТ (ЗРБУЛСТАТ), с изключение на занаятчиите, които не са самостоятелно заети лица. В тази връзка, разпоредбата на чл. 3, ал. 1, т. 9 от (ЗРБУЛСТАТ) предвижда, че в регистъра се вписват физическите лица, упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност.

От горесцитираната нормативна уредба следва, че ако Вие:

- извършвате занаятчийска дейност по ЗЗ, ще попаднете в кръга на самоосигуряващите се лица, определен с чл. 4, ал. 3, т. 1 от КСО (упражняващи занаятчийска дейност), или
- се регистрирате и упражнявате дейността като едноличен търговец (ЕТ), ще попаднете в кръга на самоосигуряващите се лица, на основание чл. 4, ал. 3, т. 2 от КСО (упражняващи дейност като ЕТ), ще подлежите на осигуряване по гореописания ред.

Национално проучване за провежданата национална, регионална и общинска политика по отношение на занаятите

Проф. Соня Милева, Амелия Гешева

В тази част на проучването да представи настоящата ситуация в страната, която да послужи като база за намиране на адекватни решения и възможност за създаване на среда на взаимосвързаност и партньорство, при изпълнение на политиката за опазване на художествените занаяти като част от нашия културен код, памет и идентичност, включително тяхното развитие като част от творческите индустрии и ресурс за развитие на културния туризъм.

Целевата извадка са три основни групи респонденти, пряко свързани с темата:

- Местни инициативни групи (МИГ)
- Общини
- Занаятчийски камари в страната

Проучването, макар и непредставително, включва информация относно моделите на финансиране и взаимодействие между държавната власт, местната власт и структурите на организациите на занаятчиите, както и добри практики и проблемни зони при представяне на културния продукт, свързани със занаятчийството и ролята му за развитие на културния туризъм. Въз основа на данните от проучването са изведени предложения и устойчиви решения за подобряване на публичната политика в тази сфера.

Резултати от проучването сред регионалните занаятчийски камари

В проучването участват общо 19 респондента в т.ч. 18 сдружения регионални занаятчийски камари (РЗК) и национално представената - Национална занаятчийска камара (НЗК). От общо 20 РЗК, вписани в НЗК това обхваща 90% от всички РЗК в страната. Едва 16% от тях (общо 3) поддържат собствена уеб страница, а други 37% поддържат страница в социалните мрежи (основно Facebook).

Таблица 1. РЗК и НЗК, участващи в проучването

Сдружение	Град/ Област	Интернет адрес	Социални мрежи
- Регионална занаятчийска камара- Видин	Видин		
- Регионална занаятчийска камара- Плевен"	Плевен		
- Регионална занаятчийска камара"- Монтана	Монтана		
- Регионална занаятчийска камара - Кюстендил	Кюстендил	https://crafts-bg-sr.eu/	Facebook Регионална занаятчийска камара - Кюстендил
- Регионална занаятчийска камара Русе	Русе		

- Сдружение Регионална Занаятчийска Камара Смолян	Смолян		
- Регионална занаятчийска камара - Велико Търново	Велико Търново		
- РЕГИОНАЛНА ЗАНАЯТЧИЙСКА КАМАРА - СОФИЯ	София	http://www.rzk-sofia.com/	Facebook https://www.facebook.com/regionalchamberofcrafts/
- Регионална занаятчийска камара- Габрово"	Габрово		
- "РЕГИОНАЛНА ЗАНАЯТЧИЙСКА КАМАРА" - ГР. ТЪРГОВИЩЕ	Търговище		
- Регионална занаятчийска камара Хасково	Хасково		Facebook: Регионална занаятчийска камара - Хасково
- Регионална Занаятчийска Камара - Стара Загора"	Стара Загора		
- Сдружение Регионална Занаятчийска камара - Ловеч	Ловеч		Facebook: регионална занаятчийска камара Ловеч
- Сдружение Регионална занаятчийска камара Бургас	Бургас		Facebook: Регионална занаятчийска камара Бургас
- Регионална занаятчийска камара - Пазарджик	Пазарджик		
- Сдружение "Регионална занаятчийска камара- Пловдив"	Пловдив	http://www.rzkplovdiv.com/	Facebook: https://www.facebook.com/rzk.plovdiv
- Регионална Занаятчийска Камара - Шумен	Шумен		Facebook: РЗК- Шумен
- РЕГИОНАЛНА ЗАНАЯТЧИЙСКА КАМАРА - БАНСКО	Банско, Благоевград		Facebook: https://www.facebook.com/search/top?q=%D1%80%D0%B7%D0%BA%20%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%20Frzk%20bansko
- СДРУЖЕНИЕ "НАЦИОНАЛНА	Национално		https://www.facebook.com/TheNationalChamberofCrafts

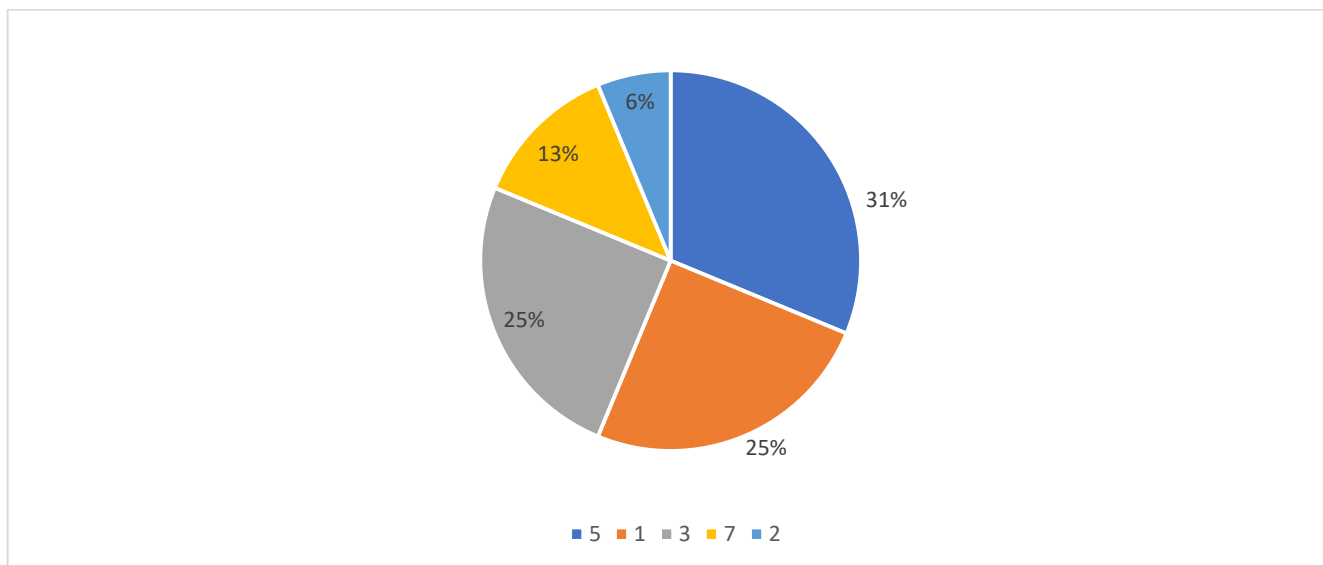
Фигура 1. Година на учредяване на сдруженията РЗК и Национална занаятчийска камара

Преобладаващата част от сдруженията общо 44% са регистрирани през 2002 г., други 25% през 2011 г., 19% през 2012 г. и 6% са регистрирани през 2008г. и 2020 г.

По отношение на числеността на екипа, управляващ РЗК/НЗК, броя варира от до 1 до 5 човека, като процентно разпределението е представено както следва:

Фигура 2. Численост на РЗК/НЗК

В общо 16 от 19 анкетирани екипа на РЗК/НЗК работи на доброволни начала, останалите 3 са на трудов договор (обикновено по 1 човек). Това са РЗК- София, РЗК – Ловеч и РЗК- Пловдив.

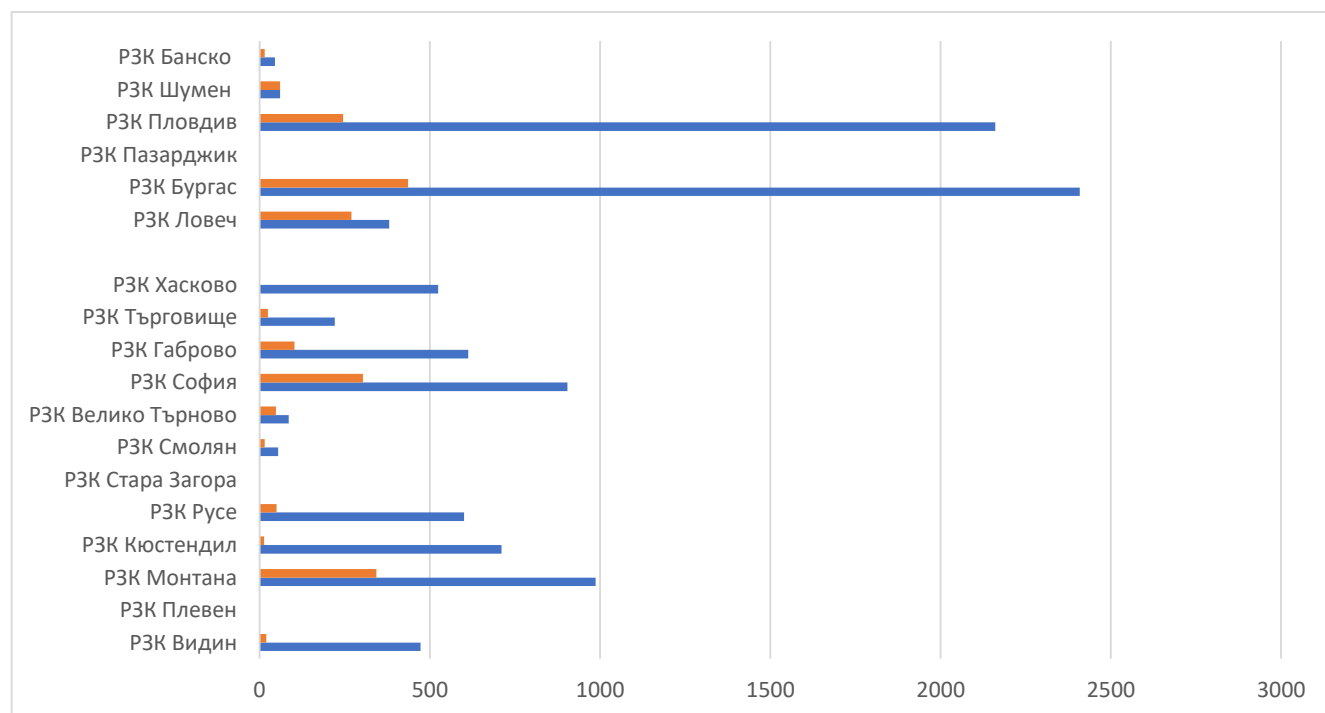
По отношение на вписаните в РЗК членове, общо 3 РЗК не посочват данни (Плевен, Стара Загора и Пазарджик). Независимо от големият брой вписани членове, някои РЗК посочват, че незначителна част от тях плащат своя членски внос.

Преобладаващата част (84%) от екипа на РЗК/НЗК работи на доброволни начала.

В Националната занаятчийска камара са вписани общо 20 Регионални занаятчийски камари с техните членове

Данните за общо 15 РЗК показват членска маса от 10225.

Фигура 3. Брой членове общо, вписани в РЗК и членове в художествените занаяти

С най-много членове в художествените занаяти са РЗК Бургас, РЗК Монтана, РЗК София, РЗК Ловеч и РЗК Пловдив. Тези пет РЗК обхващат 82% от вписаните в РЗК занаятчии.

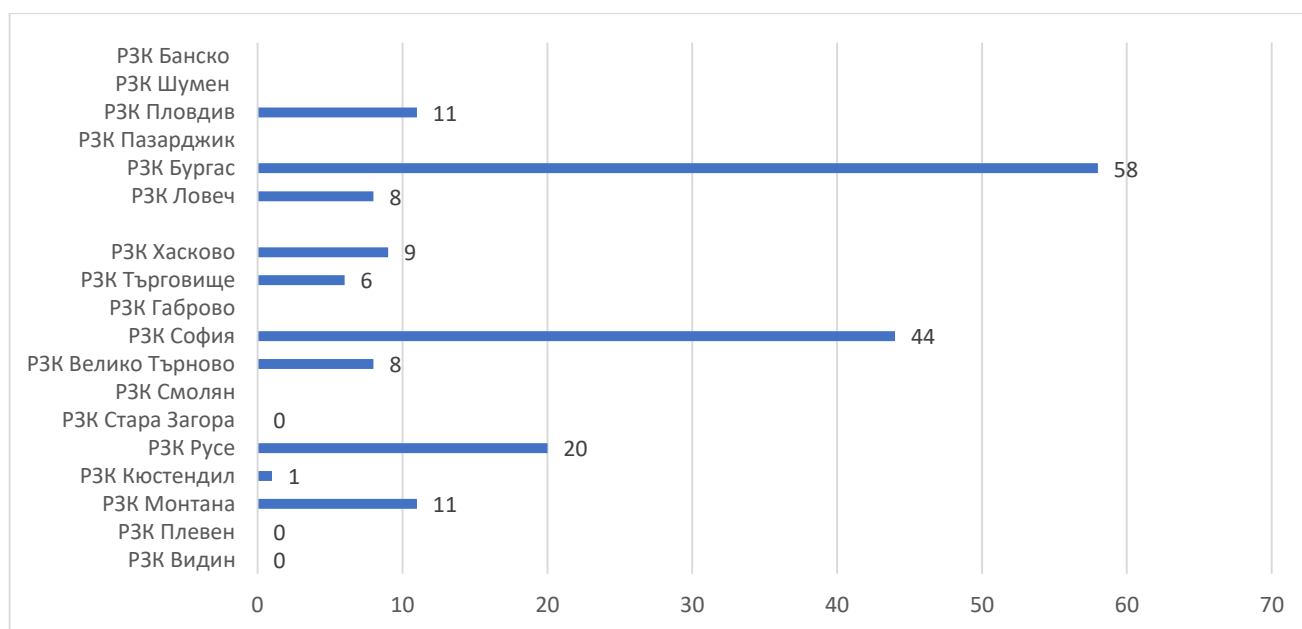
Общо вписаните занаятчии с художествени занаяти са 1944.

Единствено РЗК Пловдив е регистрирана като културна организация по реда на чл. 14 на Закона за закрила и развитие на културата.

Само в РЗК Велико Търново има регистрирано ЦПО в областта на художествените занаяти (дърворезба) и РЗК Пловдив с бижутерия.

В периода 2019-2022 г. по отношение на проведените изпити се открояват РЗК Бургас, РЗК София, РЗК Русе, следвани от РЗК Пловдив и РЗК Монтана.

Фигура 4 Проведени изпити в областта на художествените занаяти в периода 2019-2022 г.

Общо 9 камари (47,4%) са декларирали, че не получават подкрепа от местната власт. Останалите 9 посочват преференциален наем или безвъзмездно ползване на офис, подкрепа за организиране на събития и популяризиране на художествени занаяти.

Само РЗК Пловдив е получила подкрепа по време или за възстановяване от последствията от Ковид кризата като м. април и м. май 2020г, стопанисваните от РЗК Пловдив- къщи на Улица

на занаятите и ЗЦ Бакалова къща бяха освободени от плащане на наем. Едва 26% от камарите посочват, че представят целогодишно художествените занаяти, други 53% посочват, че НЕ го правят, останалите са без отговор.

Конкретна информация за това как се представят целогодишни художествените занаяти в 5 РЗК, които го правят включва:

- РЗК Видин, в центъра на града в района на музей "Конака" всяка последна събота на месеца
- РЗК Пловдив, улицата на занаятите в населеното място, занаятчийски ателиета, разпръснати в населените места в обхвата на вашия регион
- РЗК Ловеч, други постоянни места и форми на представяне на занаятите
- РЗК Велико Търново, улицата на занаятите в населеното място, занаятчийски ателиета, разпръснати в населените места в обхвата на вашия регион
- РЗК Търговище, улицата на занаятите в населеното място

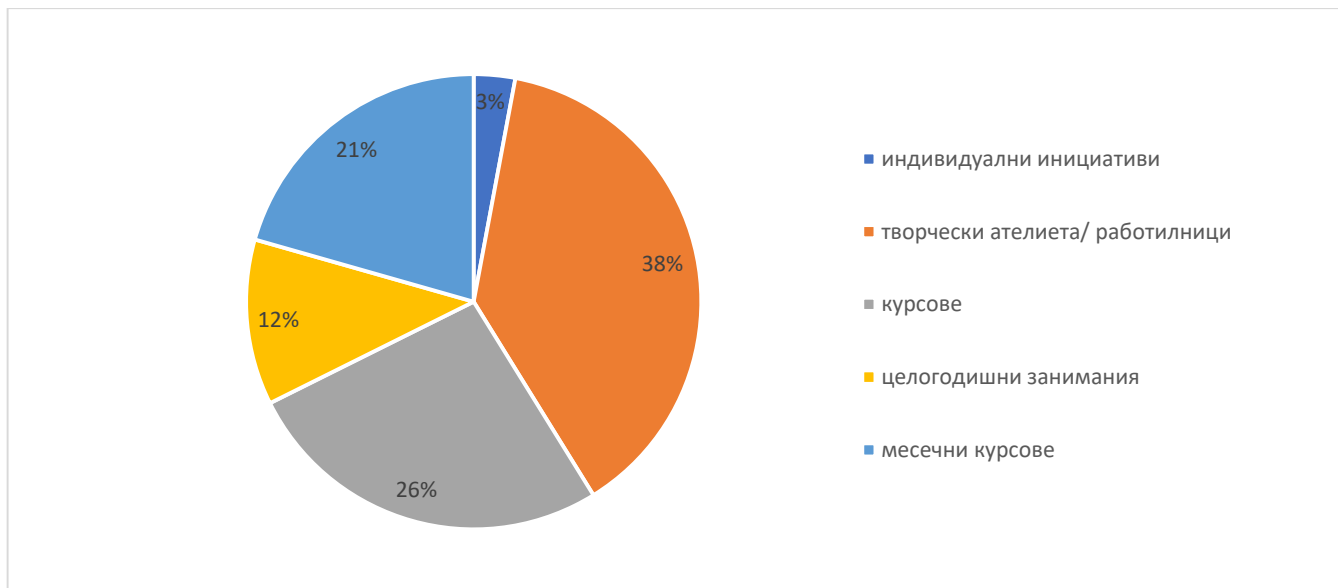
Само РЗК Пловдив получава подкрепа от общината – целева и многократна за представяне на художествени занаяти, останалите камари посочват, че организацията или майсторите самофинансират представянето на художествените занаяти.

Общо 3 камари организират обучения за деца и младежи – това са РЗК Пловдив, РЗК Банско и РЗК Бургас.

Таблица 2 Обучения за деца и младежи от РЗК

РЗК Бургас	- 50 деца в работилничките по грънчарство, тъкане и плъстене през лятото на 2019 г. в ОДК гр.Средец - занятията бяха ежедневни и всяко дете участваше в занимания в рамките на седмица - около 100 деца в работилничките по грънчарство, тъкане и плъстене в периода 20.07-20.09.2020 г. по време на фестивала на занаятите "Пазители на българския дух в Бургас - занятията с всяко дете бяха еднократни с продължителност около час-час и половина
РЗК Пловдив	Над 1000 деца
РЗК Банско	Няма данни

Фигура 5 Най-подходяща форма на обучение и предаване на занаят

Като най-подходяща форма на обучение и предаване на занаят се открояват творческите ателиета и работилници (38%), курсове 26% и месечни курсове (21%).

Общо 6 камари (32%) посочват, че не си партнират с музеи и други културни организации и институции. Останалите посочват широк спектър на партньорство с музеите и културните институции от областта.

Над 1/3 от камарите не си сътрудничат с музеи и културни организации.

Само 3 РЗК – Велико Търново, Пловдив и Шумен участват в организациите за управление на туристически райони (ОУТР).

Фигура 6 Участие на РЗК в структурите на ОУТР

РЗК	Членство в ОУТР
РЗК - Велико Търново	Член на контролна или етична комисия
РЗК - Пловдив	Член на общото събрание
РЗК - Шумен	Асоцииран член

Нито една РЗК не е член на МИГ или МИРГ

Общо 6 РЗК са участвали самостоятелно в туристически или други изложения за представяне на местното занаятчийство и храни.

Таблица 3 Участие на РЗК на туристически и други изложения за представяне на местно занаятчийство и храни

РЗК	Изложение
РЗК Русе	Ежегодно изложение "Уикенд туризъм" в гр. Русе
РЗК Велико Търново	Различни изложения и инициативи на регионално, национално и международно равнище.
РЗК Търговище	Базар на занаяти в гр. Търговище; Фермерски и занаятчийски базар в Добрич
РЗК Ловеч	Участие в местни и регионални изложения на занаятите: Ловеч - Цветница; Троян - Фестивал на сливата; Орешак - ежегоден панаир, м. август
РЗК Пловдив	Международна туристическа борса в София, Ежегодни панаири на занаятите в Пловдив от 2012 до 2023 г.
РЗК Банско	1.Панаир на занаятите 2021 2.Алея на занаятите в рамките на ДЖАЗ ФЕСТИВАЛ БАНСКО 2021 3.Алея на занаятите в рамките на УНИКАЛНО БАНСКО (кулинарно изложение, организирано от сдружението на банските механджии) 2021 г. 4.Алея на занаятите 2021, 5.Великдинска алея на занаятите 2022 6.Алея на занаятите в рамките на ДЖАЗ ФЕСТИВАЛ БАНСКО 2022

Сред причините за неучастие в туристически и други изложение най-често се посочват:

- Липса на финансов и времеви ресурс;
- Липса на финансов ресурс, поради неплащане на членски внос;
- Липса на обособено място за РЗК
- Липса на сътрудничество с местните власти и туристическия бранш в необходимостта от сътрудничество.
- Не се търси участие на РЗК, като участващите са или самостоятелни занаятчийци или творци не регистрирани като занаятчийци;

РЗК и НЗК нямат самостоятелно реализирани проекти

Таблица 4. Участие на РЗК/НЗК в проекти

РЗК Смолян	FAIR for All - INTERREG BG/GR / 2021 - 2023
РЗК Хасково	Партньор по проект "Активиране на МСП за 4-та индустриална революция"
НЗК	<p>За периода 2019 -2 022 г. не сме реализирали собствени проекти.</p> <p>2020 г. бяхме включени към Проект BG05M9OP001-1.051-0002 „Съвместни действия на социални партньори за разработване на програми за обучение, политики и законодателство в областта на чиракуването“, който се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд. НЗК участва чрез Съюза за стопанска инициатива без официално партньорство, упоменато в ОП.</p> <p>Резултатът от проекта бе разработване на 60 програми за чирашко обучение в т.ч.:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Художествена обработка на кожа. 2. Изработване на изделия от ковано желязо. 3. Изработване на национални кукли. 4. Изработване на художествена керамика. 5. Изработване на художествени тъкани. 6. Гайтанджийство. 7. Художествена обработка на камък. 8. Изработване на стъклени изделия чрез духане на стъкло. 9. Часовникарство. 10. Гравьорство. 11. Покривни работи. 12. Коминочистене. 13. Каменоделство. 14. Ключарство. 15. Бозаджийство и шекерджийство. 16. Шивашки услуги. 17. Ръчна изработка и ремонт на мебели. 18. Фризьорство. 19. Автомонтьорство. 20. Фотография. 21. Изработване на камини и кахлени печки. 22. Изработване на елементи и монтаж на облицовки на стрехи. 23. Художествено леене. 24. Ковачество.

	<p>25. Тенекеджийство. 26. Ножарство. 27. Изработване на изделия от кожа. 28. Български народни музикални инструменти. 29. Изработване и ремонт на старинни оръжия. 30. Художествена обработка на дърво и дърворезба. 31. Изработване на накити. 32. Ръчна изработка на табели и реклами. 33. Грънчарство. 34. Везбарство. 35. Обущарство. 36. Тапицерство. 37. Вулканизация. 38. Художествено плетиво. 39. Седларство и сарачество. 40. Коларство. 41. Хлебарство. 42. Изработване на национални костюми. 43. Изграждане на кладенци. 44. Изработване на изделия от мед. 45. Изработване и ремонт на съвременни музикални инструменти. 46. Калайджийство. 47. Бакърджийство (медникарство). 48. Рисуване и гравирание върху стъкло. 49. Шапкарство. 50. Звънчарство. 51. Ръчно книговезване. 52. Тъкачество(платно, аби, пътеки, черги, китеници и сродни) и мутафчийство. 53. Поправка на велосипеди. 54. Точиларство. 55. Бъчварство. 56. Кошничарство, изработване на рогозки и метли. 57. Ръчно килимарство. 58. Леярство на камбани. 59. Изработване на дървени съдове и предмети за бита, копаничарство. 60. Въжарство.</p> <p>В този проект беше разработен анализ на законодателството и политиките в областта на чиракуването. Проектът беше осъществен със съдействие на членове на Регионалните занаятчийски камари в страната.</p> <p>Майстори - занаятчии от цяла България разработиха горепосочените програми със солидната подкрепа и съдействие на ръководителите на проекта - екип от експерти от Съюза за стопанска инициатива, както експерти от КТ "Подкрепа."</p>
РЗК Бургас	1. Последният проект, реализиран по ТГС България-Турция, в който РЗК Бургас е водещ партньор, приключи през м. август 2018 г. Сдобихме се с

	<p>пълното оборудване, помощни инструменти и материали на пет занаятчийски работилници (тъкачница, плъстарска работилница, везберска работилница, грънчарска работилница и работилница за декоративни свещи), 6 мобилни щанда със сгъваема конструкция, изработени от хром-никел (всеки с 4 кв.м. разгърната площ), разработихме 5 учебни програми по съответните занаяти за въвеждане в занаята и практически занимания в рамките на 40 учебни часа на групи от по 12 човека. Обучителите бяха майстори-занаятчи, членове на РЗК Бургас. Беше разработена платформа, чрез която да се улесни връзката с колеги от Турция. Основната дейност се осъществи в Общинския детски комплекс в гр. Средец, който в платформата беше посочен и като туристически обект за посещение. Проектът приключи с голямо занаятчийско изложение с участници от България и Турция в гр. Бургас.</p> <p>2. През летните месеци на 2019 г. в Общинския детски комплекс в гр. Средец провеждахме занимания в работилниците с групи деца от града. В последствие не срещнахме разбиране и желание от страна на Общината направеното до момента да се развива и надгражда. Представителите на местната власт и екипът на ОДК решиха, че ще се възползват от наличието на оборудването, но без участието на занаятчи и на РЗК Бургас, независимо от подписаното споразумение за сътрудничество и съвместна дейност.</p> <p>3. През 2020 г. (от 20.07 до 20.09.) организирахме и проведохме Фестивал на занаятите "Пазители на българския дух" в центъра на гр. Бургас на ул."Св.св.Кирил и Методий" до едноименното училище. Разположихме 5 от щандовете, с които се сдоби РЗК Бургас по проекта от предходната година, непосредствено до улица "Алеко Константинов", на която все още течеше ремонт и която Община Бургас в рамките на няколко години прокламираше като бъдещата улица на занаятите. Откриването ѝ беше планирано в края на годината. Идеята беше да покажем какво можем да предложим на бъдещата улица на занаятите. Бяхме неприятно изненадани от "разминаванията" в договореното между РЗК Бургас и Община Бургас при предварителните разговори при осъществяването на фестивала "Пазители на българския дух" и опитите на общинските служители от различни нива да поставят всевъзможни административни пречки и информационно затъмнение за събитието. Въпреки стремежа да бъде провалено събитието в него взеха участие около 50 занаятчи като всеки от тях представяше собствената си продукция в рамките на 7 дни. Посетителите бяха впечатлени от представената продукция и от работилничките по грънчарство, тъкане и плъстене. В заключение ще посоча, че след приключването на ремонта на ул."Алеко Константинов" улица на занаятите в Бургас няма.</p>
РЗК Пловдив	<p>Реализирани проекти:</p> <p>2017 г. – Проект: Фестивал „Балканска огърлица”, - Годишна програма по туризъм, община Пловдив;</p> <p>2018, 2019, 2020 г. три проекта финансирани по Компонент 1 “Значими събития и фестивали, Културен календар на Община Пловдив, както следва:</p> <p>2018 г. – Проект „НАСЛЕДСТВО – Сливане на традиции и бъдеще – ЗАЕДНО”. Резултат: Проведен „Фестивал на хляба“ с участие на над 140 души, от които 25- майстори пекари и сладкари от България, Бесарабия,</p>

	<p>Холандия, Мароко, Турция; и 94- доброволци. Проведен майсторски клас. Посетители: 92 660 души</p> <p>2019 г. – Проект „Споделени нишки -поглед към миналото – мост към бъдещето. Резултат: Проведен фестивал с демонстрационни работилници на тъкачеството и ножарството с участието на 18 майстори –ножари от Франция, Испания, Румъния, Русия, Беларус и България, както и на майстори тъкачи, изработили общата черга с дължина 2019 см., с характерни за всяка страна мотиви и техники, с участието и на публиката. Проведени два майсторски класа, конкурс и дефиле на шапките Посетители: 95 000 човека</p> <p>2020 г. Проект „Занаятите - културно наследство за децата и код към национална идентичност”. Резултат по индикатори: обучени: 360 ученика от 15 занаятчии.</p> <p>2021 г. Проект „Пролетен панаир на занаятите“, с национален пленер по Тъкене колани на кори по Годишната програма по туризъм. Посетители: 20 000 души.</p> <p>2021 Проект: Занаятчийско училище за деца в АИР „Старинен Пловдив“, финансиран по Договор № 20ДГ-998/30.12.2020 г. между Министерството на културата и Община Пловдив и подписано Споразумение за сътрудничество между Община Пловдив и Сдружение „Регионална Занаятчийска Камара-Пловдив“ с № 21ДГ-148/24.02.2021 г. Резултат: Проведени занимания по 20-занаята от 20 майстори занаятчии. Обучени са 380 души, разделени в две възрастови категории: деца 10- 17 години; възрастни. По инициатива на партньорите изготвените изделия са подредени в мащабна изложба благотворителна цел. Средствата са дарени за изграждане на Клиника по педиатрия в Пловдив.</p>
--	--

Сред най-съществените проблеми, които възпрепятстват развитието на дейността на РЗК/НЗК се посочват:

- Финансови проблеми/ липса на финансиране
- Промени в закона за занаятите по отношение на списъка със занаятите (отпаднали занаяти) и невъзможност за вписване на нови занаяти (извън художествените)
- Липса на подкрепа от страна държавата и местната власт, неспазване на Закона за занаятите от държавната и изпълнителната власт
- Ниски такси, събрани от РЗК (без промяна от 2002г.)
- Липса на плащане на членски внос
- Липсата на адекватни политики и законодателство в областта на занаятите.
- Липса на административен капацитет, породен от недостиг на финансови средства за осигуряване на работна заплата.
- Не подходящ статут и начин на регистрация на занаятчийските камари по реда на Закона за юридическите лица с не стопанска цел, което ги прави трудноотличима и незначителна част от хилядите други сдружения.
- Липса на млади последователи
- Неравнопоставеност между членове на НЗК и не членуващи в РЗК майстори
- Липсата на целево държавно субсидиране

- Липсата на адекватни политики и законодателство в областта на занаятчийството в България. Необходим е нов Закон за занаятите, който да включва разширен списък от занаятчийски професии, по примера на държавите-членски на ЕС. По този начин България ще може да отговори на нуждите на пазара на труда в Европа, съобразно изискванията на Директива от 2005 на ЕС и на Парламента за признаване на професионалните квалификации (PQ). Националната камара изпълнява важна роля, делегирана от Министерството на икономиката в РБ, като същата е компетентен орган в Информационната система на вътрешния пазар. Държавите - членски на ЕС правят проверки на майсторските свидетелства на лицата - членове на РЗК, подали документи за упражняване на занаята си в чужбина.
- За нормалното, ефективно и ефикасно осъществяване на дейността на РЗК, в качеството им на колективни членове, е необходимо в ЗЗ да има текст, с който да се наложи задължителното членство в организациите.
- Липсата на познания на органите на местното самоуправление по места със Закона за занаятите и обезценяване на ролята на занаятчийска камара като институция, трайно ангажирана с проблемите на занаятчийското съсловие. От гледна точка на осъществяване на занаятчийски събития в т.ч. панаири, алеи на занаятите, фестивали, изложби-базари и други сродни има градове, в които РЗК нямат подкрепата на местната власт и администрация.
- Липса на единна национална стратегия за развитие на занаятчийството в Р България която да служи като основа за визия на работата на камарите в България.
- Отказ за разработване на стратегия, на програми и проекти за развитие на занаятите и занаятчийската дейност, съгласно чл.9 т.2 и чл.41 ал.1 от ЗЗ.
- Изземване на функции на регионалните камари (не само на РЗК Бургас), разписани в Закона за занаятите, от общинските администрации. Стремез да се сдобият с база данни от регистрите на РЗК (настояват за списъци с имената на занаятчийци и занаятът, който упражняват, телефони за връзка с тях) в нарушение на Закона за защита на личните данни. Толериране на "удобни" или "послушни" НПО или физически лица като организатори на "занаятчийски" изложения, пазари, базари, фестивали, които в своята дейност нямат нищо общо със Закона за занаятите.
- Нелоялната конкуренция на hand made творците и организаторите на събития с тяхно участие. Огромна част от тези творци работят в сивия сектор - без професионална квалификация, без регистрация на дейността в Агенция по вписванията, без социални и здравни осигуровки, без платени данъци. Дейността на тези хора по своята същност е занаятчийска.

Фигура 7. Необходими промени за подобряване дейността на занаятчийски камари в страната

Данните показват необходимост от адекватни промени и проактивни действия по събралите се множество проблеми в последните години.

Сред належащите промени, относно индивидуалния статут на занаятчиите в България, практикуващи художествени занаяти се посочват следните предложения, някои от които са противоречащи се:

- Да им се дадат правата да изработват сувенири, копия на предмети свързани с историята на региона.
- Да им се даде възможност да работят като занаятчии, а не като фирми или свободни професии и да бъдат облекчени от данъци.
- Особен статут , като за изчезващ вид.
- Майсторите практикуващи художествените занаяти са част от всички занаятчии и не трябва да имат по висок или друг различен статут ,
- Да се постави въпроса за разграничаване на занаятчиите, практикуващи народни художествени занаяти от търговците.
- Да се регистрират като занаятчии, без да работят по Търговския закон.
- Условието и реда за допускане до изпит за придобиване на съответната степен в частта за доказване на стаж по занаята.
- Да спрат контролните органи да ги третират като търговци.
- Да не се изискват касови апарати.
- Да се признае единното правото да се регистрират като ФЛ, упражняващи свободни професии.
- Да се увеличи процента на административно признатите разходи за дейността
- Данъчни облекчения за майсторите - членове на РЗК
- Възможности за представяне на занаятите с преференциални условия за практикуващите майстори
- Да се предприемат активни стъпки по опазване на т.нар. изчезващи занаяти - разработване на програми от български институции за съхраняването на тези занаяти.

- Законово да се регламентира, че занаятчия е единствено лице, което притежава свидетелство за калфа или майстор, издадени съответно от РЗК или НЗК, вписано в регистрите ни;
- Да се счита за член на РЗК лице, вписано в регистъра за чирак, в регистъра за калфи или в регистъра за майсторите в съответната РЗК. Само със задължително членство на вписаните в регистрите лица НЗК и РЗК могат пълноценно да изпълняват функциите си на представителни организации на занаятчиите, да защитават интересите им и да провеждат политики за запазване и развитие на занаятите
- Да бъдат признати занаятчиите, практикуващи художествени занаяти, за част от творческата индустрия със законодателни промени.
- Да се синхронизира законодателството, касаещо тези занаятчии с Конвенцията за нематериалното културно наследство.
- Да се прецизират нормативни документи (закони, наредби) така щото занаятчиите да не бъдат третирани като търговци и да бъдат задължавани да ползват фискални устройства (касови апарати) каквито са изискванията на НАП според Наредба Н-18 на Министерство на финансите.
- Да се завишат мерките за контрол на държавните органи за законосъобразна дейност на лица, които предлагат продукцията си и чрез online търговия в различни групи и платформи в интернет.
- Да се актуализира националният административен регистър в Агенцията по вписванията, за да може майсторите на художествени занаят да се вписват със занаята, който практикуват, а не под други професии.

Резултати от проучване сред общините

Общините са изключително ангажирани с политиката за опазване и популяризиране на художествените занаяти на територията на съответната община. Местната власт има безспорен принос към запазването на българското занаятчийство и по време на Ковид пандемията. Общините най - добре познават потенциала и нуждите на съответния регион, необходими са дейности за създаване на реални възможности за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство, както и за превръщането му в актив за развитие на културния и творчески туризъм и повишаване на привлекателността на градовете и регионите.

В проучването участват представители от общо 55 общини или 20,8% от общо 265 общини, 82 % от всички области в страната (23 области от общо 28), от пет райони на планиране (NUTS 2) в страната, както следва:

Таблица 5 Общини, участващи в проучването

Райони на планиране NUTS 2	Област	Община
Югозападен район за планиране	Софийска област	Годеч Етрополе Златица Ихтиман Копривщица Костенец Мирково Чавдар Челопеч
	Кюстендил	Кюстендил
	Благоевград	Гърмен Симитли Благоевград
Южен централен район за планиране	Пловдив	Брезово Пловдив Сопот Хисаря
	Кърджали	Ардино
	Пазарджик	Септември
	Смолян	Смолян Златоград
	Хасково	Хасково
Югоизточен район за планиране	Бургас	Бургас Камено Малко Търново Несебър Средец
	Стара Загора	Николаево Стара Загора Чирпан
	Ямбол	Болярово Елхово
Североизточен район за планиране	Варна	Варна
	Шумен	Каспичан Шумен
	Добрич	Балчик
	Търговище	Търговище
Северен централен район за планиране	Велико Търново	Велико Търново Елена Полски Тръмбеш Свищов
	Габрово	Габрово
	Разград	Завет Кубрат

Северозападен район за планиране	Монтана	Георги Дамяново Чипровци
	Враца	Враца
	Плевен	Белене Искър Левски
	Ловеч	Ловеч Тетевен Троян
	Видин	Димово Макреш

Две трети от общините нямат самостоятелен стратегически документ за развитие на културата. Тези, които имат са в разнородни формати и се отнасят за различни времеви периоди.

Общо 18 общини посочват, че имат приет стратегически документ за развитие на културата в общината. Тези документи са изключително разнородни - от годишен културен календар, програма за управление (мандатна), стратегия за културно наследство, ПИРО, програма за развитие на читалищната дейност, стратегия за устойчиво развитие, стратегия за развитие на туризма, всичките с различен времеви период, като повечето се отнасят за периода до 2027. Останалите 37 нямат приет самостоятелен документ.

Половината от респондентите (26 общини) посочват, че художествените занаяти попадат в обхвата на ПИРО, както и, че в приоритетите и дейностите на действащите стратегически документи е предвидено съхранение и популяризиране на художествените занаяти, специфични за съответния етнографски район.

Съхранението и популяризирането на художествените занаяти е приоритет за 50% от общините, като това е част от ПИРО 2021-2027 г.

Налице е разнообразие в резултатите относно отговорното звено в общинската администрация, свързано с опазването и популяризирането на художествените занаяти, част от специализираната администрация. При 72% от общините (38 от тях) са посочени отговорно звено. От тях, в 55,3% (21 общини) това е дирекция, в 37% това е отдел, в 10,5% това е експерт/специалист, а останалите са посочили други структури, извън формалната структура на общинската администрация. Интересни са отговорите идентифициращи водещата роля на звена извън структурата на общината като музей (Ихтиман, Балчик), консултативен съвет (Враца), комисия по културното

наследство (Ардино). Най-често звеното в общинската структура, свързано с художествените занаяти е свързано с култура, хуманитарни дейности, социални дейности, образование, културно наследство или туризъм. Не са малко и общините, които посочват, че нямат такова звено – общо 15 общини или 28,3% от всички анкетирани.

Над 70% от общините идентифицират в своите структури - звена (дирекции, отдели, специалисти), отговорни за популяризирането и опазването на художествените занаяти

Важно е да се отбележи, както посочено в един от отговорите, „че макар и не изрично записано в Устройствения правилник, може да се счита, че в рамките на дейност Култура се включват и дейности по опазване и популяризиране на художествените занаяти“. Т.е. художествените занаяти се възприемат като част от програмите и дейностите за култура, свързани с културно наследство и туризъм.

Таблица 6 Отговорно звено в общинската администрация, свързано с опазването и популяризирането на художествените занаяти

	Дирекция	Отдел	Експерт/ специалист	Друго	Община
1	Общинска дейност и устройство на територията		Образование, култура, здравеопазване и спорт		Николаево
2		Хуманитарни дейности, спорт и туризъм			Тетевен
3		Култура, археология и културно наследство			Пловдив
4		Образование, култура, спорт и демографска политика			Троян
5			Образование и култура		Мирково

6		Просвета, култура, социални дейности и техническо обслужване“			Кубрат
7	"Социални дейности, образование, култура, местни данъци и такси"				Годеч
8	Образование, култура, туризъм, социални дейности, общинска собственост, териториално и селищно устройство				Георги Дамяново
9				Комисия за културно наследство	Ардино
10		Социално- икономическа политика и хуманитарна дейност			Чипровци
11				Консултативе н съвет по въпросите на туризма в община Враца	Враца
12	Хуманитарни дейности, култура и туризъм				Димово
13		Култура			Левски
14	"Хуманитарни дейност, образование и култура"				Септември
15	"Несебър - световно наследство"				Несебър

16	Устройство на територията, европроекти и строителство, туризъм и култура		Туризъм		Камено
17	Култура, образование и спорт"				Малко Търново
18	Административн о обслужване и финансова дейност				Макреш
19		Регионално развитие и хуманитарни дейности"			Каспичан
20	Образование, култура, здравеопазване, спорт				Средец
21	Дирекция "Култура, образование, младежки дейности, спорт и туризъм" Дирекция "Икономически дейности"	Отдел "Култура и духовно развитие" Търговски отдел			Кюстендил
22		Култура			Стара Загора
23				Исторически музей - Ихтиман	Ихтиман
24	Култура и културно наследство				Свищов
25		Култура			Търговище
26	Хуманитарни дейности				Смолян
27	Хуманитарни дейности, благоустрояване, озеленяване и опазване на околната среда				Златоград

28	Образование, здравеопазване, култура и туризъм				Ловеч
29	Хуманитарни дейности, икономическо сътрудничество планиране и сътрудничество				Елена
30	Хуманитарни дейности, Териториално селищно устройство,				Гърмен
31				Исторически музей, Етнографска къща, читалища	Балчик
32	Култура и духовно развитие чрез Фонд Култура				Варна
33		Образование, култура, спорт, туризъм и здравеопазване			Костенец
34		Култура			Благоевград
35		Култура			Бургас
36	Специализирана		Специалист "Спорт, култура и туризъм"		Челопеч
37	Дирекция образование, култура, социални дейности и туризъм				Чирпан
38		Култура	Експерт в отдел "Култура"		Шумен

Общо 13 общини (24%) са посочили, че съществува ли общинско предприятие, общинско търговско дружество или културен институт, в чийто предмет на дейност са включени конкретни правомощия и дейности, свързани опазването и популяризиране на художествените занаяти.

Сред отговорите се открояват:

- Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства - гр. Троян (<https://troyan-museum.com>) и Национално изложение на художествените занаяти и изкуствата ЕООД - с. Орешак (<https://www.fairoreshakbg.com/>) ;
- Дирекция на музеите, Копривщица <http://direkciamuzei.com/>;
- Общински детски център Средец (<https://www.odk-sredets.com/>) и Посетителски информационен център, Средец;
- Етнографски музей – Варна, (<http://www.museumvarna.com/bg/other/list/id/2>)
- Общинско предприятие "Арт стейдж енд фест", Благоевград;
- ОП "Туризм, публични прояви и атракции", Шумен;
- Регионален исторически музей "Стою Шишков" и читалища, Смолян;
- РИМ – Ловеч (<https://lovech-museum.bg/>), Етнографски комплекс;
- Исторически музей – Ихтиман (<https://museumihtiman.com/>);
- Къща музеи "Иван Вазов", Сопот;

Над 76% от общините нямат общинско предприятие, дружество или културен институт, насочени към опазването и популяризирането на художествените занаяти

В 14 общини е налице обособена „Улица на занаятите“ или друго компактно място, на което постоянно се представят народни художествени занаяти. Силно изразени са представените в Таблица 7 Самостоятелно и постоянно обособени места за представяне на народните занаяти като част от градската среда.

Таблица 7 Самостоятелно и постоянно обособени места за представяне на народните занаяти като част от градската среда

Община	Функциониране	Изискване за вписване в РЗК	Партньорство
Пловдив: Стария град, "Улицата на занаятите", обхваща ул. „Стръмна“ № 1, 1А, 3, 5, Бакалова къща на ул. „Д-р Ст. Чомаков“ № 9, Галерия „Занаяти“ на ул. „Д-р	Ателиетата са предоставени на Регионална занаятчийска камара или друго юридическо лице, регистрирано по ЗЮЛНЦ,	Да	Националната занаятчийска камара, Регионалната занаятчийска камара,

<p>Вълкович“ № 3. По тях са разположени възрожденски къщи, в които творят изявени майстори на традиционни български занаяти - каменоделство, шивачество, хлебарство, художествена обработка на дърво, бродировачество, везбарство, гайтанджийство, изработване на изделия от ковано желязо, изработване на накити, изработване на национални кукли, изработване на старинно оръжие, изработване на художествена керамика, изработване на художествени тъкани, изрисуване на стъкло и порцелан, иконопис и стенопис, медникарство, ножарство, кожарство, художествена обработка на дърво, художествено плетиво, бъчварство, изработване на дървени съдове и др.</p>	<p>Закон за занаятите, Закон за кооперациите</p>		<p>читалища, други културни организации, местния бизнес, ОИ "Старинен Пловдив", РЕМ, ОФ "Пловдив 2019"</p>
<p>Троян: Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства - гр. Троян и Национално изложение на художествените занаяти и изкуствата ЕООД - с. Орешак. Представените занаяти са керамика, тъкани, дървообработващи и металообработващи занаяти, иконопис и др.</p>	<p>Ателиетата се стопанисват от общинско предприятие / културен институт, които отдават под наем помещенията на занаятчийски, но са отговорни за публичното представяне и популяризиране на работещите ателиета</p>	<p>Не</p>	<p>Друго местно сдружение, музей, читалищата, културни организации</p>
<p>Копривщица, ул. Първа пушка – тепавица и валявица, както и няколко занаятчийски дюкяна;</p>	<p>Ателиетата се стопанисват от общинско предприятие / културен институт, които отдават под наем помещенията на занаятчийски, но са отговорни за публичното представяне и популяризиране на работещите ателиета</p>	<p>Не</p>	
<p>Ловеч, Покрит мост, занаятчийски работилници;</p>	<p>ателиетата се предоставят под наем на отделни занаятчийски, без да има</p>	<p>Да</p>	<p>Регионалната занаятчийска камара, музей,</p>

	отговорна общинска структура за организация на дейността		читалища, други културни организации, местния бизнес
Златоград , Етнографски комплекс намиращ се в т. нар. Стар град с обособени 7 работилници, които представят занаятите терзийска, тъкачна, гайтанджийска, златарска, грънчарска, сарашка, ножарска.	Собствени помещения, които са обособени за работилници, както и отдавани под наем помещения от частни лица.	Не	Местен бизнес, община
Благоевград, Старинния квартал "Вароша" и Регионалния исторически музей – Благоевград (без данни за постоянно действащи работилници, дюкяни);	Ателиетата се предоставят под наем на отделни занаятчии, без да има отговорна общинска структура за организация на дейността	Да	Музей
Велико Търново , АЕК "Самоводска чаршия"	Ателиетата се стопанисват от общинско предприятие / културен институт, които отдават под наем помещенията на занаятчии, но са отговорни за публичното представяне и популяризиране на работещите ателиета	Да	Друго местно сдружение
Габрово , РЕМО Етъра, Архитектурно-строителният ансамбъл „Занаятчийска чаршия“ обединява образци на самобитното архитектурно богатство на Габровския край	Ателиетата се стопанисват от общинско предприятие / културен институт, които отдават под наем помещенията на занаятчии, но са отговорни за публичното представяне и популяризиране на работещите ателиета	Не	Музей

Таблица 8 Временно обособени места за представяне на народните занаяти като част от градската среда

Община	Функциониране	Изискване за вписване в РЗК	Партньорство с
Стара Загора: централна градска част, различен брой ателиета, според формата на	Ателиетата се предоставят под наем на отделни занаятчии, без да има отговорна общинска	да	Регионалната занаятчийска камара, местната

проявите или празниците от Културния календар;	структура за организация на дейността		инициативна група, читалища, други културни организации, местния бизнес
Търговище: по време на Традиционния пролетен панаир през м.Май	Безвъзмездно	Да	Националната занаятчийска камара, Регионалната занаятчийска камара, музей, читалища
Бургас, "Бургаски арт базар" ¹³⁸ , провеждан по график на ул. "Алеко Константинов". С решение на Общински съвет Бургас специално е обособена зоната за развитие на творческите индустрии. Участие вземат средно между 15 и 20 творци. Основни занаяти: грънчарство, плетене с раката, керамика, кожар, плетени играчки, шивачество, дърворезба, изработване на бижута и др.	Безвъзмездно	Не	Регионалната занаятчийска камара, музей, читалища, други културни организации, местния бизнес, Дружество на бургаските художници и Национална художествена академия - Бургас

Художествените занаяти се представят постоянно на обособени „Улици на занаятите“ в 8 общини, временно обособени в рамките на културни прояви в 3 общини, а в други 3 са компактно концентрирани в ателиета, част от други обекти.

Таблица 9 Други, компактно концентрирани места

¹³⁸ <https://www.facebook.com/groups/5513073152108335/>

Община	Функциониране	Изискване за вписване в РЗК	Партньорство
Чипровци, Исторически музей, килимената зала – килимарство	Ателиета се стопанисват от културен институт, който отдава под наем или наема на договор занаятчийски за представянето на художествените занаяти	Да	Музей, читалищата, местния бизнес
Враца, етнографско - възрожденски комплекс „Св. Софроний Врачански” с 3 броя ателиета - грънчарство, тъкачество и медникарство	Ателиетата се предоставят под наем на отделни занаятчийски, без да има отговорна общинска структура за организация на дейността	Да	Националната занаятчийска камара, Регионалната занаятчийска камара, музей, читалищата, местния бизнес
Сопот, къща "Иван Загубански", ул. "Йордан Войвода" №4, обособени 4 броя ателиета, металографюра, дърворезба, ножарство, коване и грънчарство	Безвъзмездно, стопанисват се съвместно - Къща музеи "Иван Вазов" и сдружение "Сопотски еснаф"	Няма данни	Регионалната занаятчийска камара, друго местно сдружение, музей

Фигура 8 Форма на стопанисване на публичното пространство/ ателиета за представяне на занаяти

От всички респонденти, общо 15 общини посочили, че при стопанисването и отдаването на помещенията под наем на ателиета се изисква удостоверение/свидетелство от страна на наемателя (физическо лице или организацията) за вписване в Регионалната занаятчийска камара независимо дали става въпрос за постоянно действащи, или разкриване на временни места за представяне на художествените занаяти.

Една трета от общините изискват удостоверение/ свидетелство от страна на наемателя (физическо или юридическо лице) за вписване в РЗК при отдаване на ателиета/площи под наем.

От 14-те общини, които са посочили, че имат обособена „Улица на занаятите“ или друго компактно място, на което постоянно се представят народни художествени занаяти- общо 9 изискват удостоверение за вписване в РЗК.

Публичните пространства и ателиета за представяне на занаятите се предоставят под наем на занаятчийци директно или безвъзмездно, или от общинско предприятие/културен институт

Най-често представяните занаяти в обособени в концентрирани за целта места са представени на Таблица 10 Представяни занаяти в „Улицы на занаятите“ или други обособени места в общините

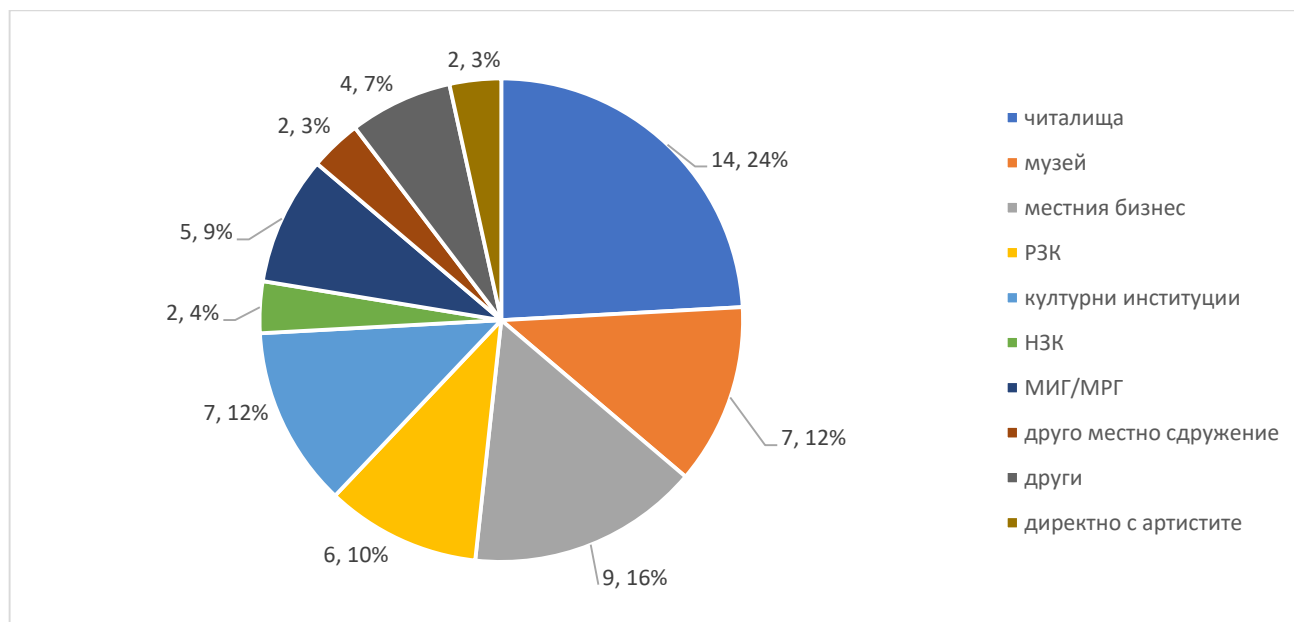
Таблица 10 Представяни занаяти в „Улицы на занаятите“ или други обособени места в общините

I. Народни художествени занаяти	Изработване на изделия от кожа
	Изработване на накити
	Изработване на изделия от ковано желязо
	Ножарство
	Изработване и ремонт на старинно оръжие
	Везбарство
	Художествено плетиво
	Изработване на национални кукли

	Изработване на художествена керамика
	Грънчарство
	Художествена обработка на дърво и дърворезба
	Изработване на художествени тъкани
	Гайтанджийство
	Изработване на национални костюми
	Бакърджийство (медникарство)
	Изработване на дървени съдове и предмети за бита, копаничарство
	Ръчно килимарство
II. Други	Рисуване и гравирание върху стъкло
	Каменоделство
	Бъчварство
	Тъкачество (платно, аби, пътеки, черги, китеници и сродни) и мутафчийство
	Седларство и сарачество

Освен 14-те общини с обособени места за компактно представяне, други 20 или общо 34 (от 55) общини са посочили, че си партнират за популяризирането и представянето на художествените занаяти. Партньорства (при повече от един възможен отговор) с различните видове организации и заинтересовани страни са представени както следва:

Фигура 9 Партньорства между общините и други организации за популяризирането на художествените занаяти

По отношение на партньорствата между общините и РЗК/НЗК дейностите, които най-често се реализират са представени както следва:

Фигура 10 Съвместни дейности, инициативи и партньорства в областта на художествените занаяти

Причините за отсъствие на партньорство са представени както следва:

Най-често партньорствата с РЗК/НЗК са с цел организирани на съвместни традиционни фестивали/събития от културния или туристическия календар на общината

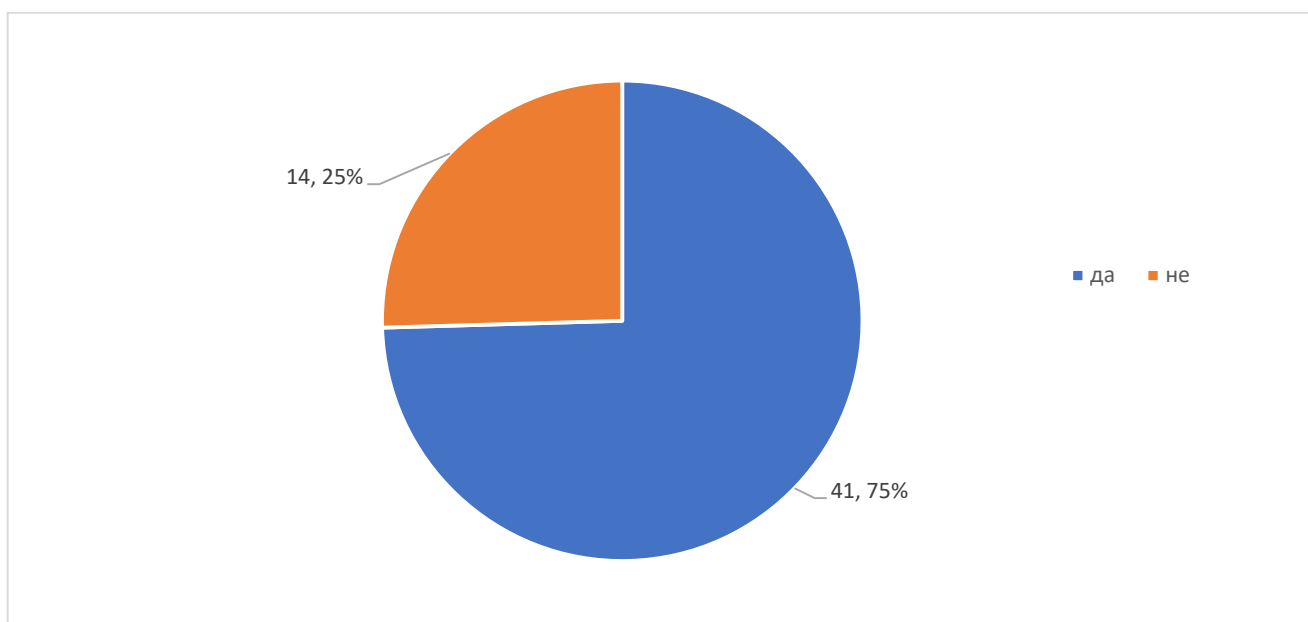
Фигура 11 Причини за отсъствие на партньорство с РЗК/НЗК

Художествените занаяти са включени във фестивали, събития и различни инициативи и други мероприятия от местния културен календар за 41 общини (74,5%).

75% от общините посочват, че включват художествените занаяти в културния календар на общината, в т.ч. във фестивали, събития и различни инициативи

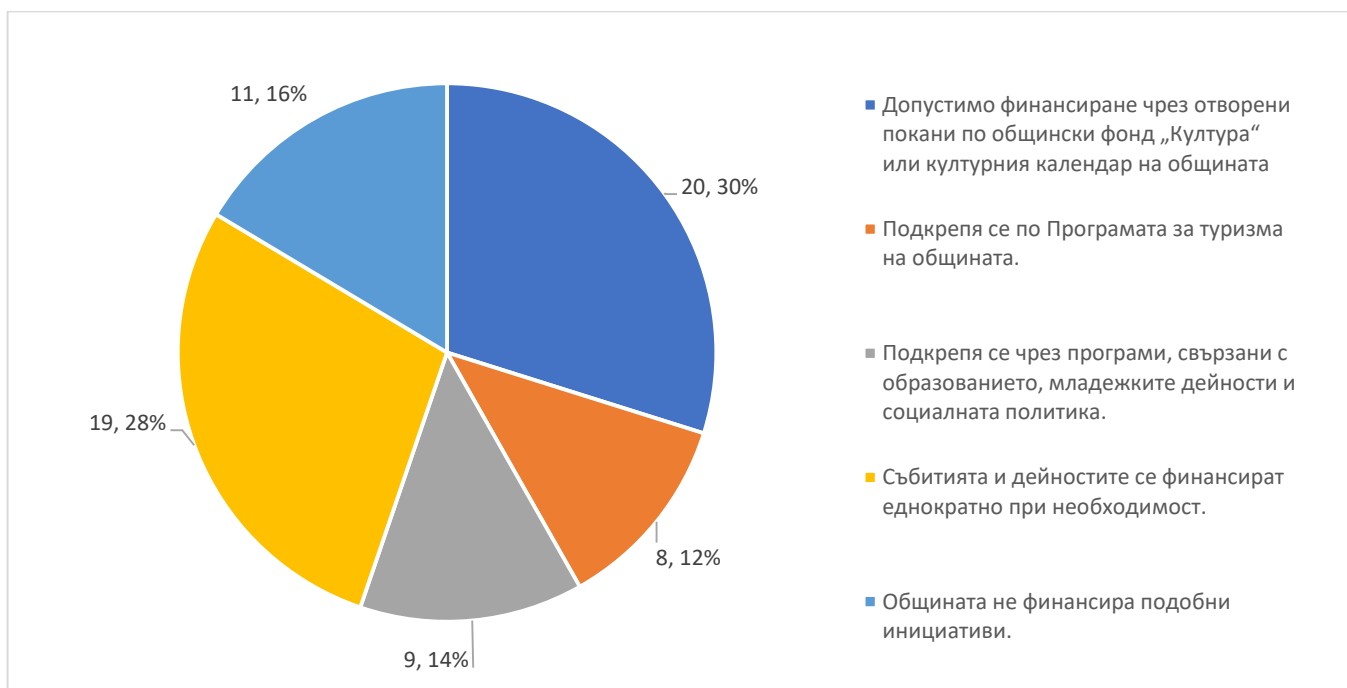
Фигура 12 Включване на художествените занаяти в културния календар на общината, в т.ч. фестивали, събития и различни инициативи, свързани с художествените занаяти

Нито една община няма специална програма, насочена към подкрепа традиционните художествени занаяти. Най-много са възможностите за допустимо финансиране чрез отворени покани по общински фонд „Култура“ или културния календар на общината (30%), следват еднократно финансираните събития, при необходимост (28%), а за общо 16% е посочено, че такива инициативи не се финансират от общината. За 14% отбелязват, че се използват програми, свързани с образованието, младежките дейности и социалната политика, а за 12%, че това става по линия на програмата за туризъм в съответната община.

Разпределението на различните инструменти, в подкрепа на проекти за опазване и популяризиране на традиционните художествени занаяти, са представени както следва:

Фигура 13 Финансови инструменти в подкрепа на художествените занаяти.

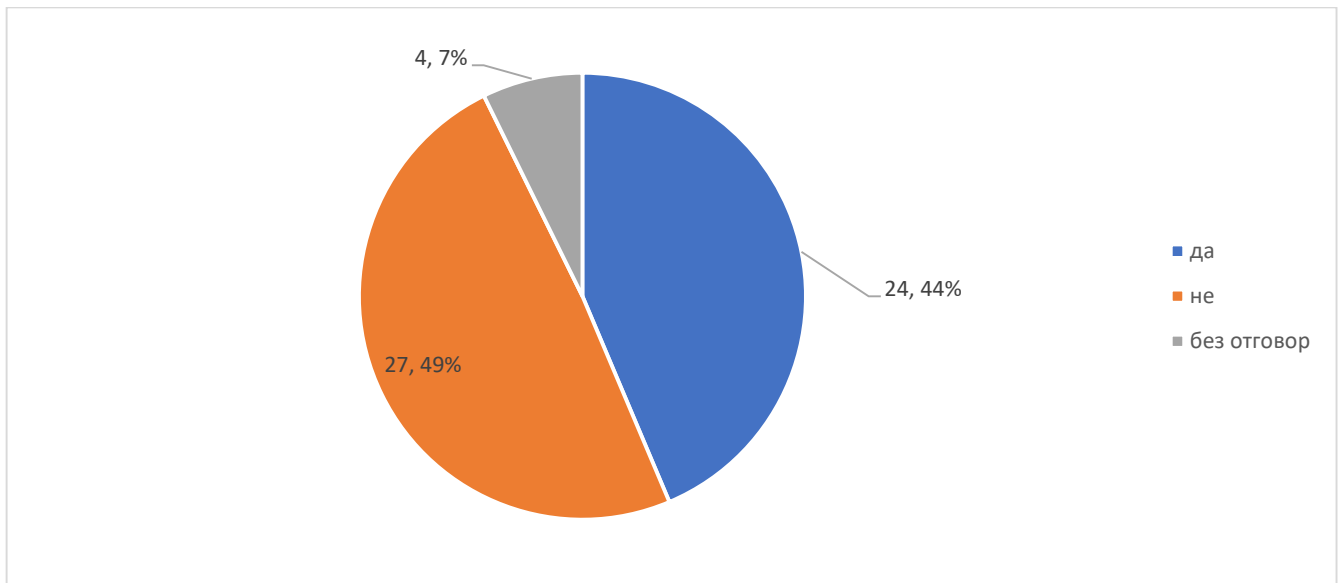
Нито една община няма специална програма, насочена към подкрепа традиционните художествени занаяти, а други 16% посочват, че не финансират подобни инициативи

Художествени занаяти се финансират чрез:

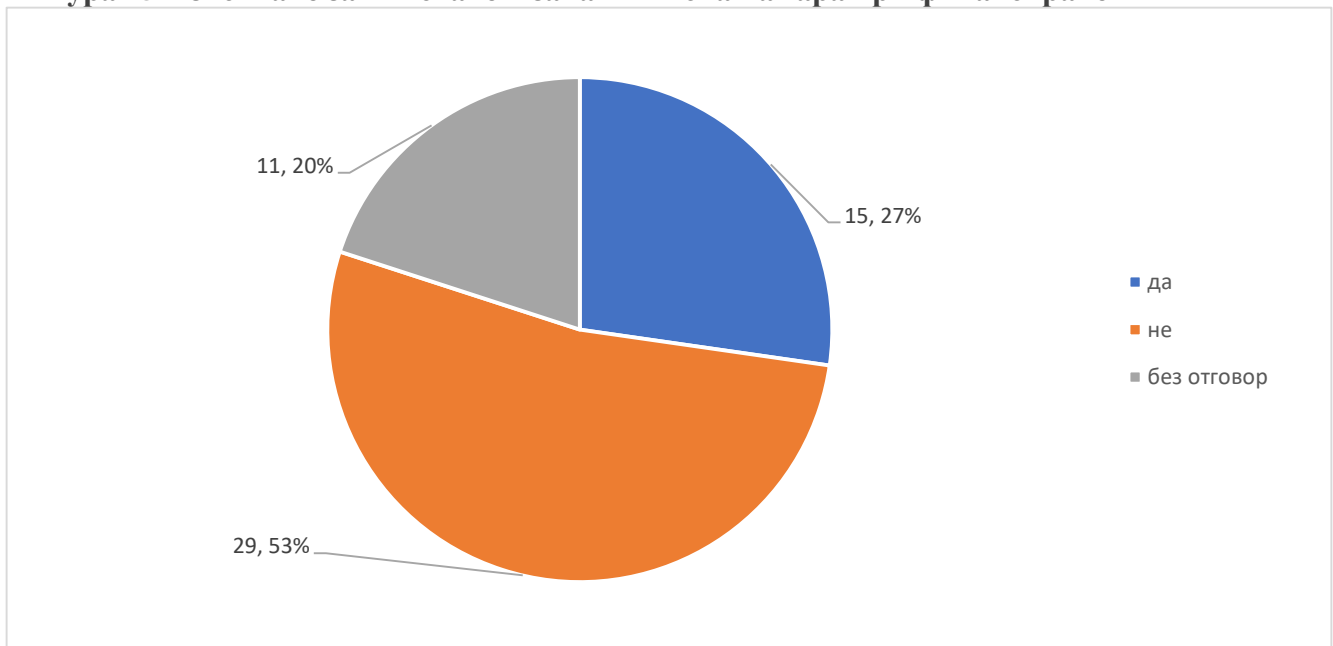
- общински фонд „Култура“,
- при необходимост
- програми, свързани с образованието, младежките дейности и социалната политика
- програмата за туризъм.

По отношение на това дали се финансират и подкрепят проекти на физически лица, самоосигуряващи се лица, упражняващи художествени занаяти, 49% посочват, че това не се прави, а други 44%, че е възможно и допустимо.

Фигура 14 Подкрепа на проекти на физически лица, самоосигуряващи се лица, упражняващи художествени занаяти

Фигура 15 Изискване за вписване в занаятчийска камара при финансиране

При 53% от общините не се изисква майсторско свидетелство или вписване на участниците към занаятчийските камари в критериите за допустимост на участниците в различните сесии на финансиране.

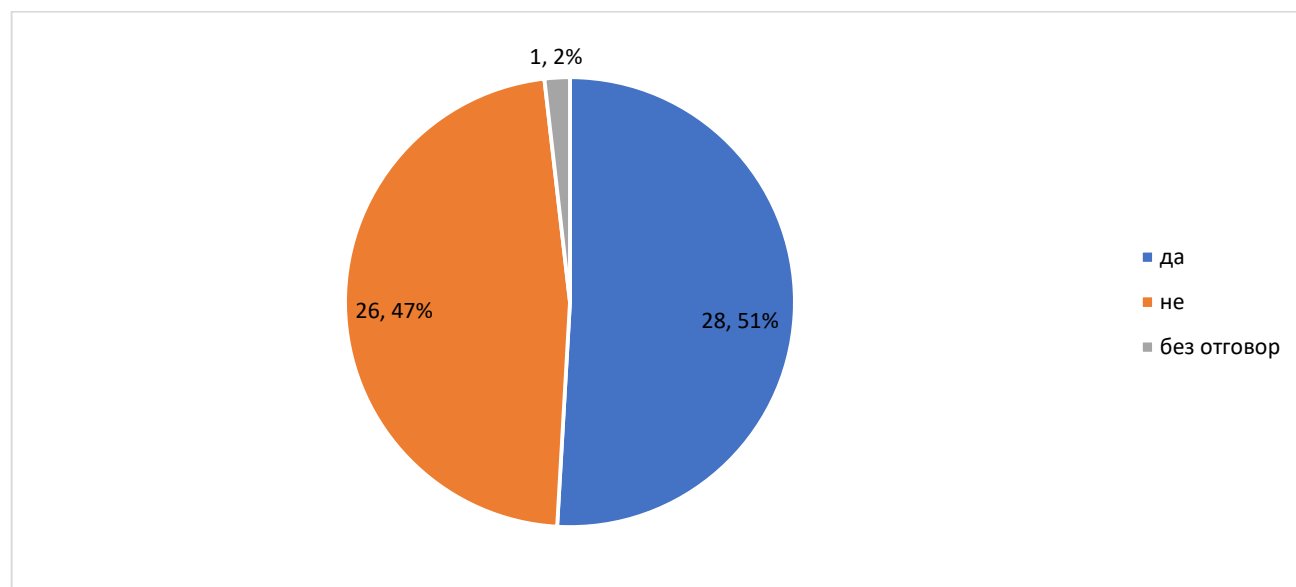
Списък на най-емблематичните традиционни фестивали и събития, подкрепени със средства от общинския бюджет са представени в Приложение 1. От всички 55 общини, само в 6

не са посочени фестивали и събития, организирани на територията на общината (Велико Търново, Годеч, Елхово, Завет, Златица, Макреш).

С малък превес (51%) общините посочват, че са провеждани рекламни/информационни кампании, свързани с художествените занаяти като част от местния и регионален туристическия продукт, 47% дават отрицателен отговор (виж

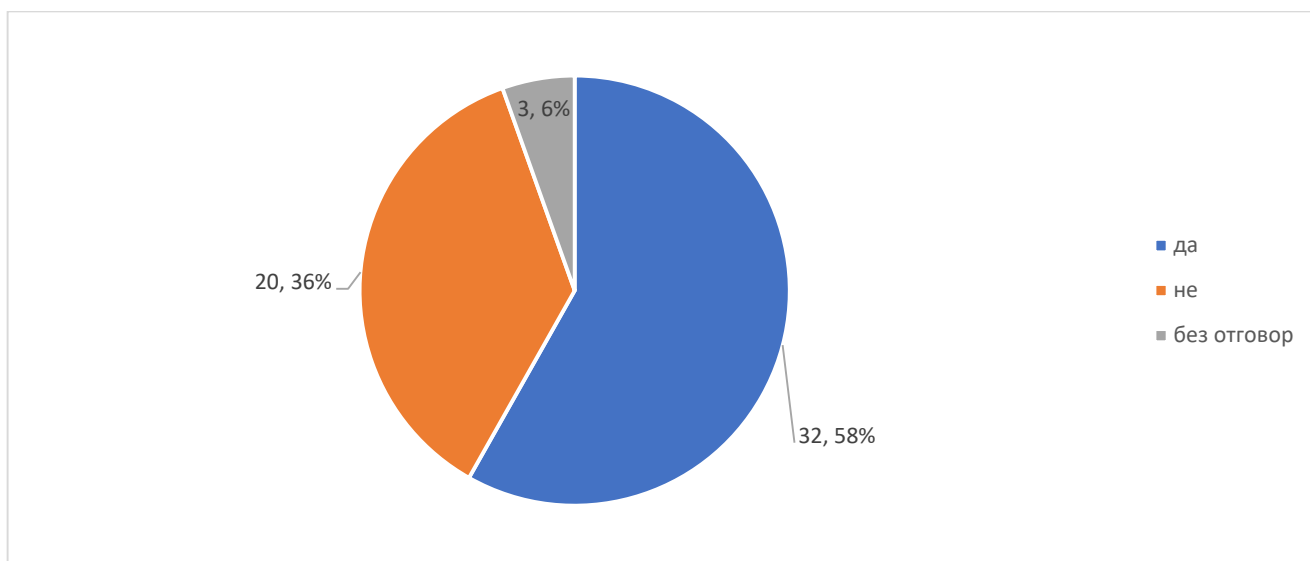
Фигура 16 Провеждане на рекламни/информационни кампании в подкрепа на художествените занаяти)

Фигура 16 Провеждане на рекламни/информационни кампании в подкрепа на художествените занаяти

За 58% от общините художествените занаятите попадат във фокуса на Стратегията за туризъм и туристическата реклама (виж Фигура 17).

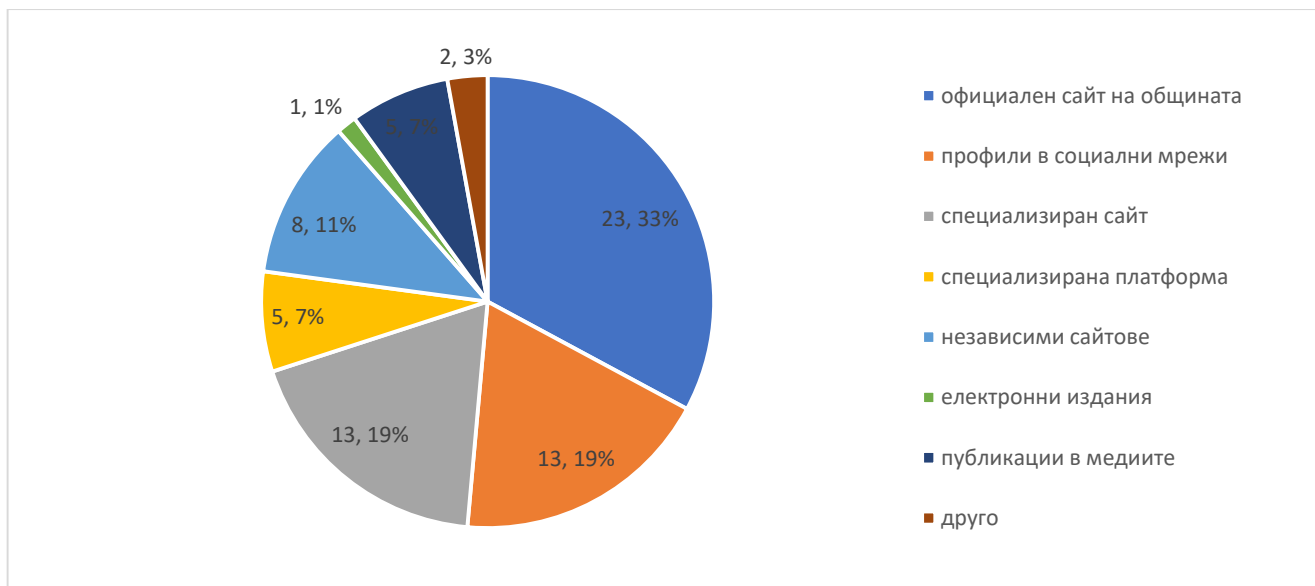
Фигура 17 Художествените занаяти, като част от Стратегията за туризъм и туристическа реклама

В 25 общини (45,5%) не са посочени никакви комуникационни канали за представяне на местните традиционни занаяти. Най-важните комуникационни канали (специфични туристически сайтове, платформи и други), представящи местните традиционни занаяти съобразно опита и спецификата на изпълняваната Стратегия за развитие на туризма са представени в Приложение 2.

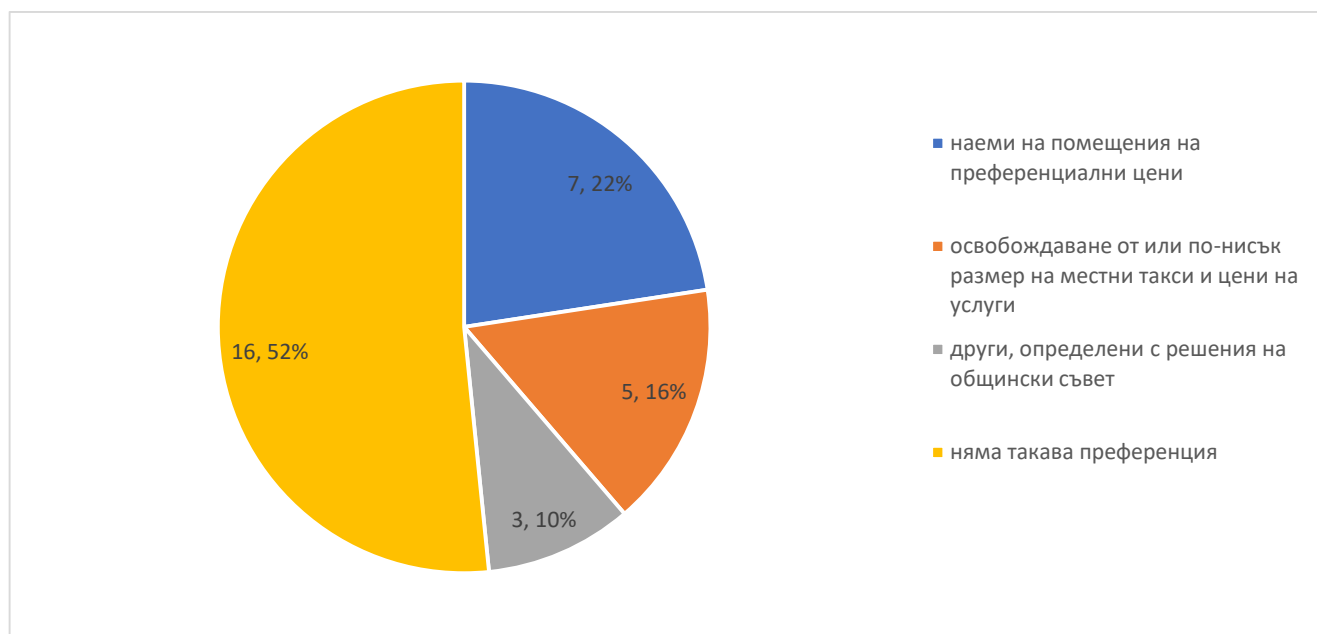
Разпределението на използваните комуникационни канали за представяне на местните традиционни занаяти са представени както следва:

Фигура 18 Основни комуникационни канали, използвани от общините за представяне на традиционните занаяти

На въпрос относно предоставяните преференции/облекчения на занаятчиите в община, съобразно решенията на Общински съвет се посочва, че 22% дават преференциални цени за наеми на помещения, други 16% освобождават от или изискват по-нисък размер на местни такси и цени на услуги. За повече от половината 52% не се предвижда такава преференция (виж Фигура 19).

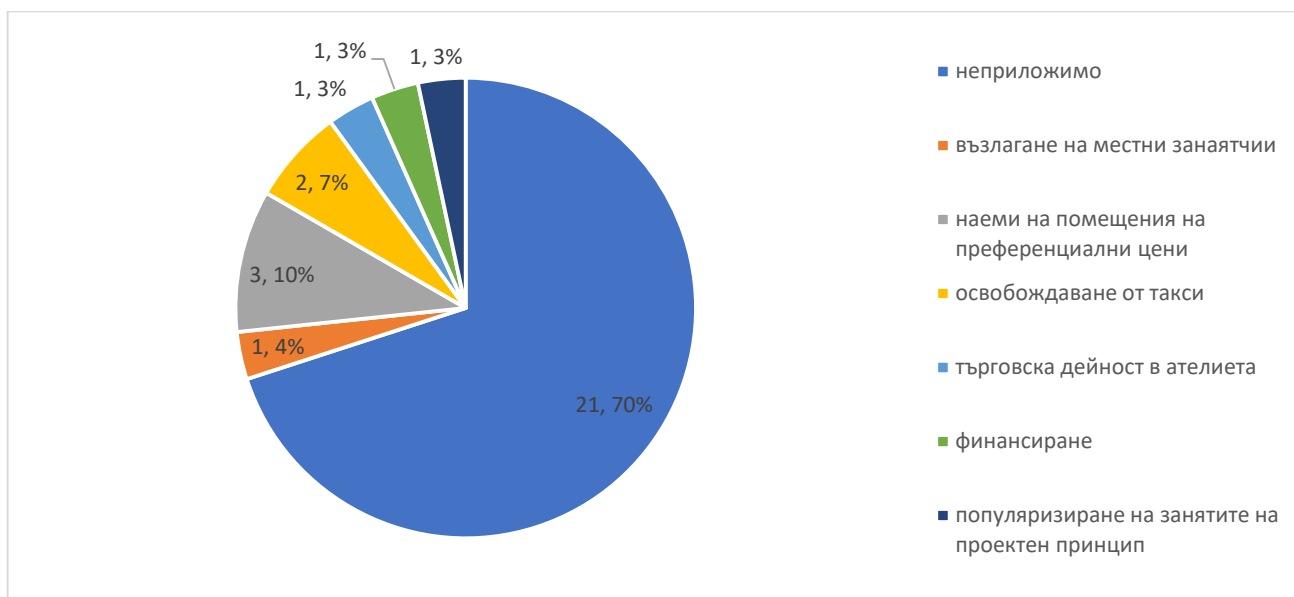
Фигура 19 Преференции/облекчения на занаятчиите, съобразно решения на Общински съвет

При 52% от общините в решенията на Общински съвет не се предвиждат никакви преференции/облекчения на занаятчиите

На въпрос, относно предоставяна конкретна подкрепа предоставяна на занаятчиите, общо 70% не са посочили такава конкретна подкрепа, в останалите случаи подкрепата се изразява в преференции или облекчения, която получават занаятчиите е основно преференциални наеми за помещения (10%), освобождаване от такси (7%), както и възлагане на поръчки на местни занаятчии (4%) (виж Фигура 20 Общински преференции/облекчения, предоставяне на занаятчиите)

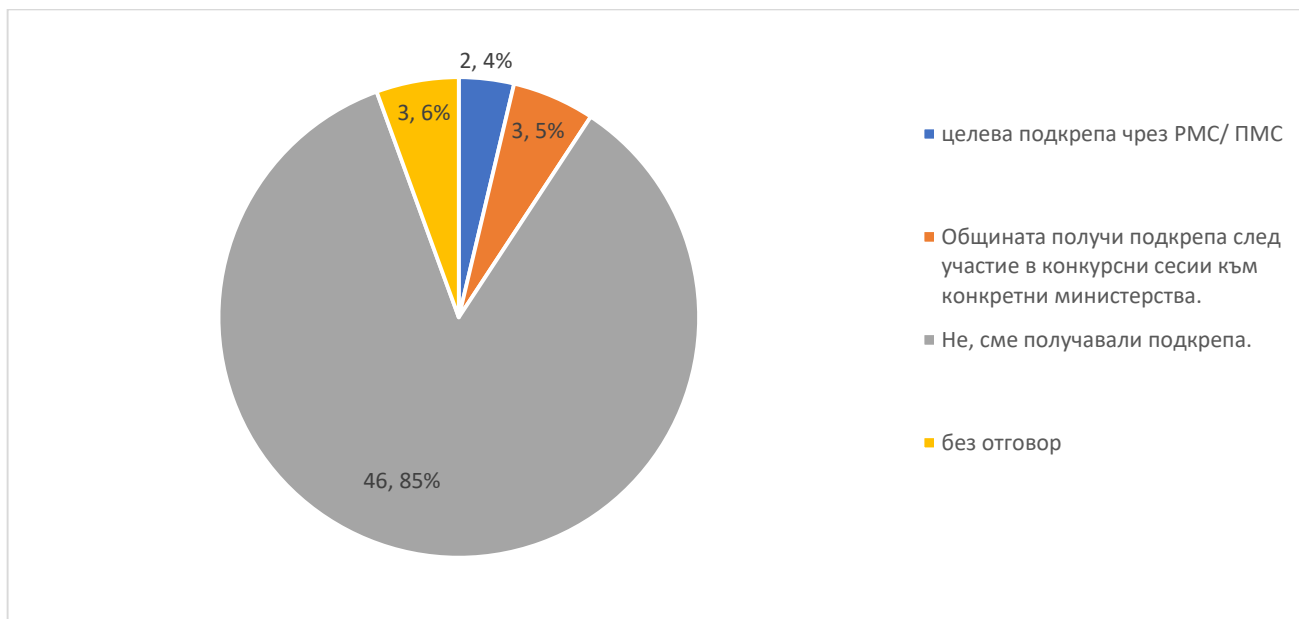
Фигура 20 Общински преференции/облекчения, предоставяне на занаятчиите

По отношение на финансова подкрепа от държавата за опазване и популяризиране на българските художествени занаяти в рамките на периода 2019 – 2023 г., от общо 55 общини респонденти, 46 общини или 85% от тях посочват, че такава не е получавана, други 5% посочват, че това става по линия на конкурсни сесии към съответните министерства, 20 % са без отговор и едва 4% посочват, че са получили целева помощ чрез РМС/ПМС (виж

Фигура 21).

Фигура 21 Финансова подкрепа от държавата за опазване и популяризиране на художествените занаяти

Общо 5 общини са идентифицирали конкретни програми и/или проекти, допринесли за опазване и популяризиране на художествените занаяти в общината (виж Таблица 11 Проекти и програми допринесли за опазването и популяризирането на художествените занаяти).

Таблица 11 Проекти и програми допринесли за опазването и популяризирането на художествените занаяти

Пловдив	Проект „Занаятчийско училище за деца в АИР „Старинен Пловдив“ – 2021“. Реализиран в периода март – октомври 2021 г. в къщите в Старинен Пловдив – "Улица на занаятите": ул. „Стръмна“ № 1, 1А, 3, 5, Бакалова къща на ул. „Д-р Ст. Чомаков” № 9, Галерия „Занаяти“ на ул. „Д-р Вълкович“ № 3. Община Пловдив в партньорство с Регионална занаятчийска камара, получи финансиране от Министерство на културата в размер на 100 000 лева и бе насочен към реализиране на целогодишна образователна програма с практическа насоченост за ученици, с цел мотивирането им чрез изкуството на народните занаяти при избора на професионално развитие.
Стара Загора	Културен календар, Програма за развитие на читалищата, Програма за съфинансиране на културни прояви, Програма за развитие на туризма
Варна	- Създаване на Учебен музей - Варна - https://edu.museumvarna.com/ - „Музей за малки и големи“ – 2012 – 2013, Фондация „Америка за България“ Проект: „Преобразяване на Регионален исторически музей - Варна в приобщаващ и социално иновативен музей“, финансиран по Програма за възстановяване и развитие на държавни, регионални и общински културни институти в рамките на Национален фонд „Култура“, в чийто обхват попада и Етнографски музей – Варна.

	<p>Етнографският музей на град Варна – част от културно-историческото наследство на черноморския град и съвременна туристическа дестинация“ – 2014, МК на Република България - изцяло проект на Етнографския музей;</p> <p>- „Временна експозиция „Град Варна през XIX – нач. на XX в. – поминъци, търговия, население и запознаване на младото поколение с културно-историческото наследство на черноморския град“, 2016, МК на Република България;</p> <p>- „Морска диорама“ – 2017, МК на Република България;</p> <p>- „Музей в куфар“ – 2016 – 2017, Национален фонд „Култура“;</p> <p>- „Модернизиране на фондохранилищата на част от фондохранилищата към РИМ-Варна“, Министерство на културата, 2021 г</p>
Сопот	Ножарски пленер, финасиран от община Сопот
Габрово	За подпомагане на занаятите се реализира проект „Майсторлък за бъдещето“, чиято стойност е 85 000 лв. Целта на проекта е да се популяризират уменията на майсторите в изработката на традиционни и дизайнерски изделия. Осъществен е в Регионален етнографски музей на открито „Етър“ и е финансиран от Министерство на културата (договор № РД-11-06-248/18.12.2020 г.)

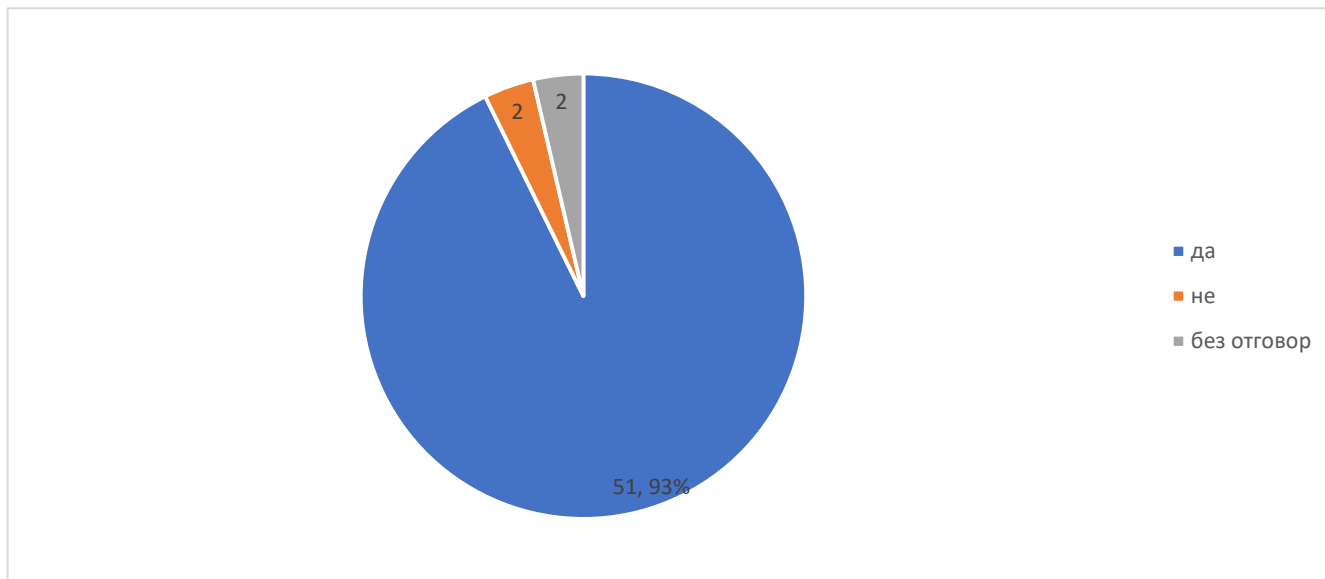
По оперативните програми в периода 2014-2021 г. са подкрепени общо 8 общини, като основно това са програми Интеррег, трансгранично сътрудничество, ОП „Региони в растеж“ и „Европа за гражданите“ (виж Таблица 12 Подкрепени проекти по оперативните програми в периода 2014-2021 г. в областта на художествените занаяти).

Таблица 12 Подкрепени проекти по оперативните програми в периода 2014-2021 г. в областта на художествените занаяти

Враца	<p>През 2020 г. Народно читалище „Развитие 1869” - Враца изпълнява проект Culture Green (Култура в зелено) по програма INTERREG V-A Румъния-България, в партньорство с община Пиатра Олт, Румъния. Основната цел на проекта е да развие и популяризира културното наследство в региона Враца – Пиатра Олт, чрез изпълнението на следните основни дейности: Ремонт на концертна зала и подобряване на средата в Народно читалище „Развитие-1869“ Враца; Ремонт на градския културен център в Пиатра Олт; Организиране на творчески работилници за копанарство и грънчарство; Създаване на културни туристически маршрути; Създаване на уеб базирана платформа и мобилно приложение; Публичност и комуникация по проекта. Периодът на изпълнение на проекта е 36 месеца – 07.08.2018 г. – 06.08.2021 г. По този проект са изпълнени голяма част от задачите, но планираните работилници през 2020 година не са осъществени поради пандемията от COVID-19.</p>
Камено	<p>Живи древни градове-Асагипинар и Русокастро"СВ005.2.21.059; ПРОЕКТ ROADS TO THE SUSTAINABLE TOURISM” WITH REF NO: СВ005.2.21.046, ФИНАНСИРАН ПО ПРОГРАМА ЗА ТРАНСГРАНИЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО ИНТЕРРЕГ ЕВРОПА 2014-2020 БЪЛГАРИЯ – ТУРЦИЯ</p>

	Проект „Назад към лютиерството и корените на каийлии“ по програма „Развитие и популяризиране идентичността на територията на МИРГ от Стратегията за водено от общностите местно развитие на МИРГ „Бургас-Камено“
Хисаря	Проект за пътуваща фотоизложба на обредни хлябове и традиции от регион Тракия по грантова схема „Подкрепа на инициативи на общините, свързани с регионалното измерение на Българското председателство на Съвета на ЕС 2018“. Изложбата беше открита първо в Хисаря в деня на пролетното равноденствие – 21 март 2018 г. Символиката на празника е свързана с възраждането на природата, така както страната ни се възражда за по-добър живот. Живот в равноправие и зачитане на културната идентичност на всички страни от региона и Европейския съюз. След това гостува в Пловдив, София, Карлово, Казанлък и други общини. Целта на изложбата „Добре дошли в България“ беше да се утвърди позитивния образ на страната чрез гостоприемство, култура и традиции. Тя беше и покана към европейските делегати да опитат автентичния български вкус и да се докоснат до запазените традиции в малките общности на страната.
Свищов	Програмата за трансгранично сътрудничество Интеррег Румъния-България
Бургас	"Уличка на занаятите", към Проект "Път на културно-историческите ценности" през вековете, 2014-2020 ", Оперативна програма "Региони в растеж". Заемно финансиране от ФУГ на стойност 800 000 лв.
Гърмен	Проект "Развитие на туризма в трансграничния регион Босилово - Гърмен, чрез запазване на местните културни традиции" по Интеррег ИПП програма за ТГС между Република България и Бивша Югославска Република Македония по договор №РД-02-29 -187/17.10.2016 г. ;
Варна	- „I was citizen of Stalin town“- 2016 -2017, Програма „Европа за гражданите“, Направление „Европейска памет за миналото“; - „A Game-Changing year: Czechoslovakia and Europe in 1968” – 2018 – 2020, Програма „Европа за гражданите“, Направление „Европейска памет за миналото“;
Габрово	Реализирани проекти: https://www.rso-csp.org , Код занаяти, по Интеррег Проект „Иновативни политики за насърчаване на предприемачеството в сектора на занаятите (Innocrafts), по Интеррег Проект „Регионално сътрудничество за развитие на занаятите” (Regio-crafts)

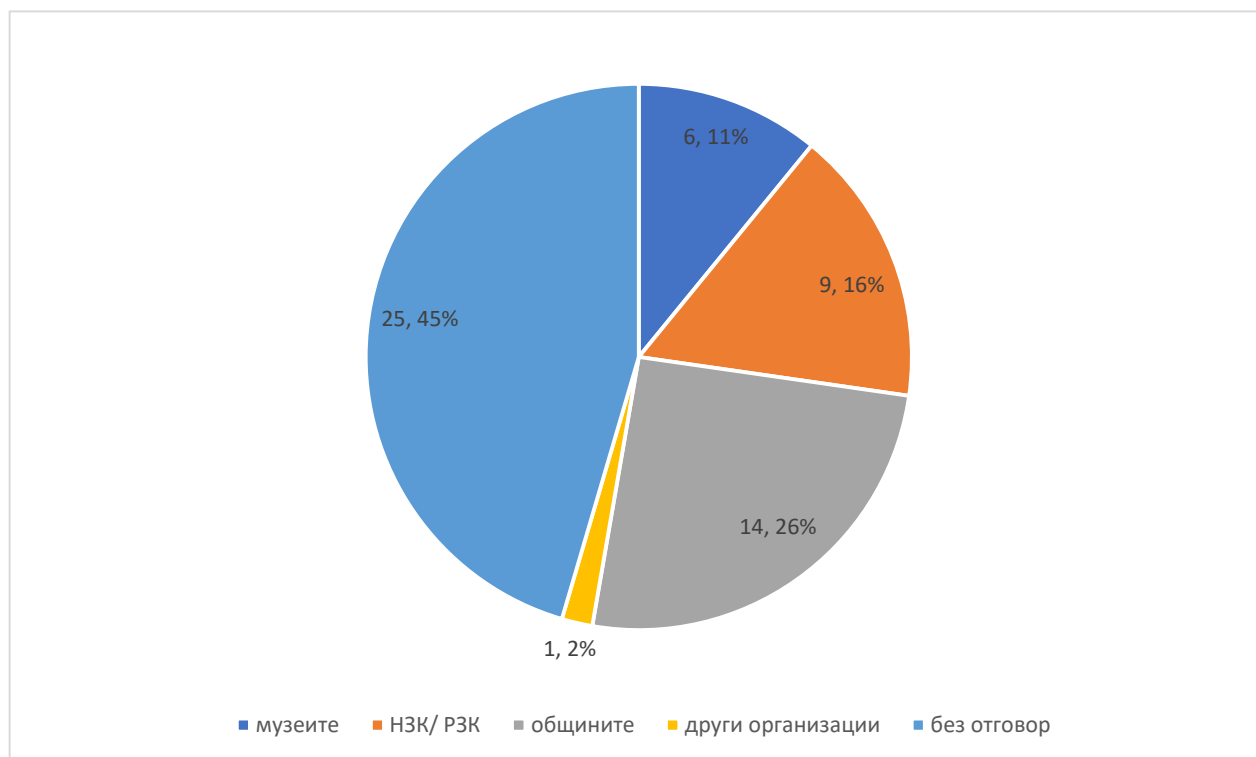
Фигура 22 Необходимост от национална програма за подкрепа на художествените занаяти

93% от общините считат, че трябва да има национална програма за подкрепа на художествените занаяти

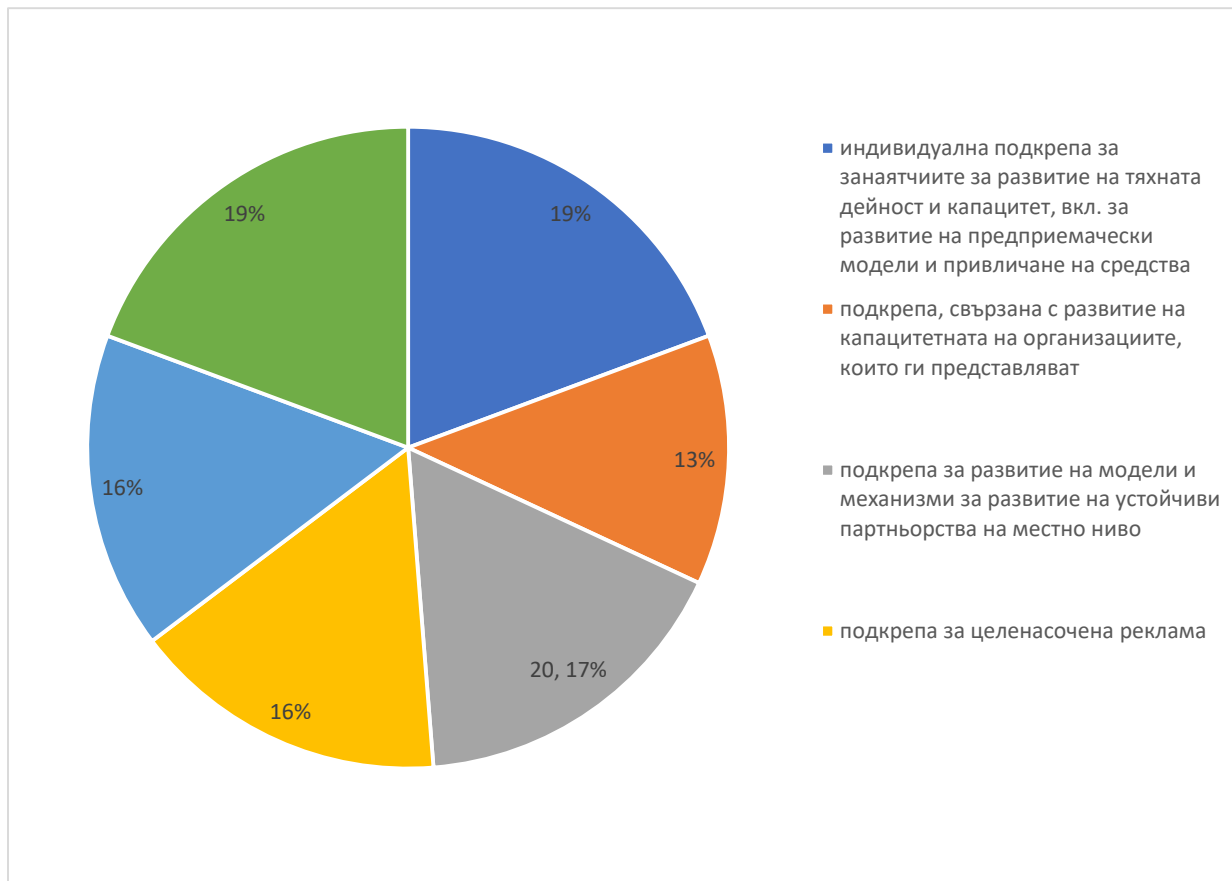
Институционален бенефициент при създаване на целева програма за подкрепа, свързана с опазване и популяризиране на художествените занаяти се идентифицират общините (25%), националната или регионалните занаятчийски камари (17%), музеите (9%), а други 2% посочват друга организация.

Фигура 23 Потенциален институционален бенефициент при създаване на програма за подкрепа, насочена към опазване и популяризиране на художествените занаяти

Общо 25 общини (45%) не идентифицират потенциален бенефициент при създаване на целева програма за подкрепа, свързана с опазване и популяризиране на художествените занаяти

Фигура 24 Вид подкрепа, ако бъде създадена целева програма

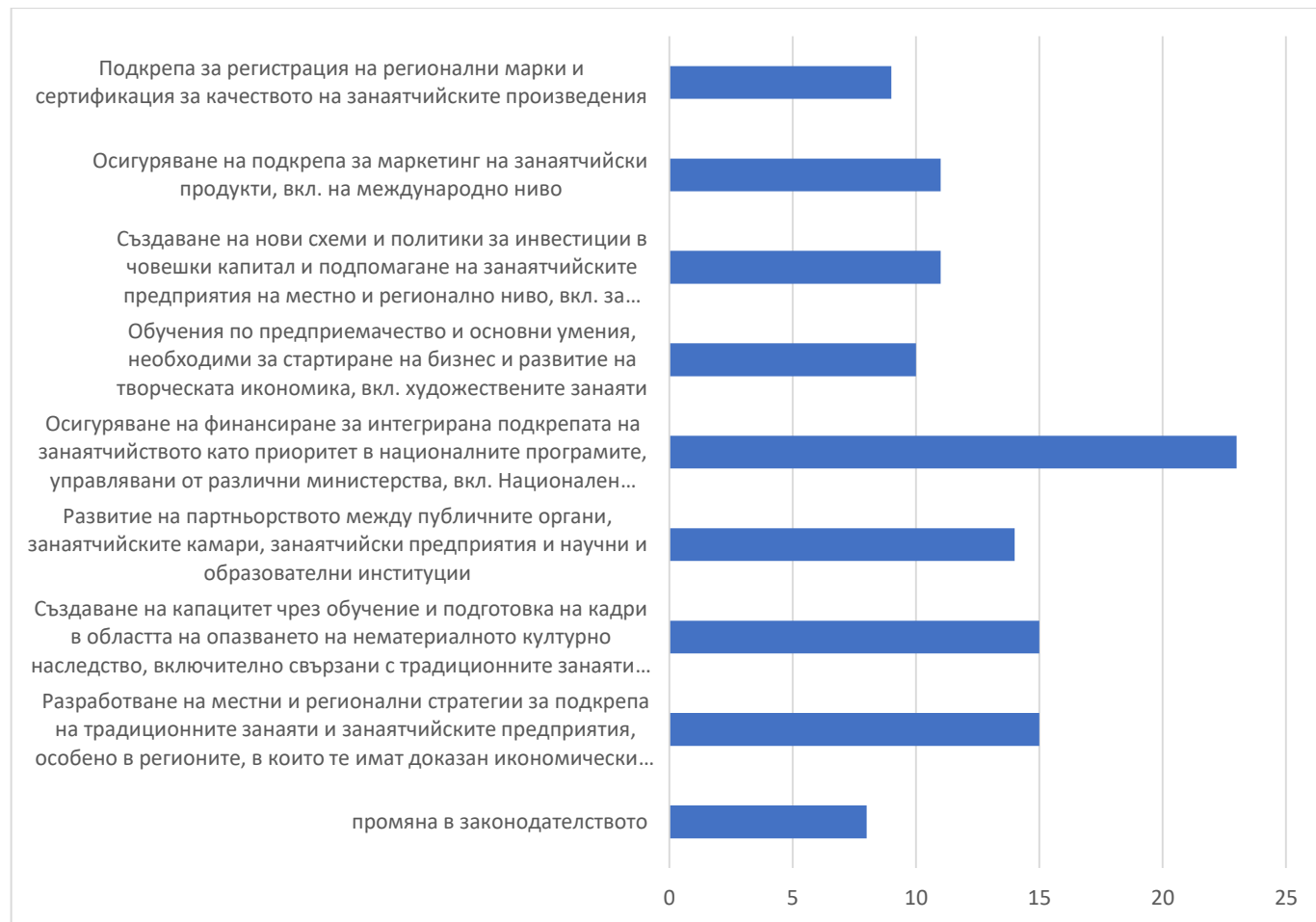

В случай, че бъде създадена целева програма в подкрепа на художествените занаяти, тя следва балансирано да насърчава развитие на капацитета, устойчиви партньорства, подкрепа на занаятчиите, за реклама, инфраструктура и образователни програми

Като приоритетни дейности и мерки, за да се гарантира бъдещето на художествените занаяти, се откроява осигуряване на финансиране за интегрирана подкрепата на занаятчийството като приоритет в националните програмите, управлявани от различни министерства, вкл. Национален фонд „Култура“, както и общинските културни календари, общински фондове „Култура“, програмите за туризъм и други. Следват мерките насочени за разработване на местни и регионални стратегии за подкрепа на традиционните занаяти и занаятчийските предприятия, особено в регионите, в които те имат доказан икономически принос; Създаване на капацитет чрез обучение и подготовка на кадри в областта на опазването на нематериалното културно наследство, включително свързани с традиционните занаяти и най-вече за тези в риск; Развитие

на партньорството между публичните органи, занаятчийските камари, занаятчийски предприятия и научни и образователни институции. С равен брой отговори (10) са обученията по предприемачество и основни умения, необходими за стартиране на бизнес и развитие на творческата икономика, вкл. художествените занаяти; създаване на нови схеми и политики за инвестиции в човешки капитал и подпомагане на занаятчийските предприятия на местно и регионално ниво, вкл. за стартиращи нови предприятия; Осигуряване на подкрепа за маркетинг на занаятчийски продукти, вкл. на международно ниво (виж Фигура 25).

Фигура 25 Приоритетни мерки и дейности, гарантиращи бъдещото на художествените занаяти

За бъдещето на занаятите се очертават множество мерки и приоритети за съхраняването им.

Резултати от проучването сред местните инициативни л

Местните инициативни групи (МИГ) имат съществен принос към местното и регионалното развитие, притежават познание за потенциала и нуждите на съответния регион, като работят за създаването на реални възможности за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство, както и за превръщането му в актив за развитие на културния и творчески туризъм и повишаване на привлекателността на градовете и регионите. Местните инициативни групи са едни от малкото в страната, които целенасочено оказват подкрепа за развитие на предприемачество в занаятчийството, както и за укрепване на териториалната конкурентоспособност на селските територии, чрез подобряване на качеството на живот и условията за бизнес, част от които са занаятчиите и занаятчийските предприятия.

Въпросника е разпространен до широк кръг МИГ, като отговори са предоставили общо тринадесет местни инициативни групи, покриващи общо 20 общини, както следва:

1. МИГ Бяла Слатина
2. СНЦ МИГ Чирпан
3. Сдружение с нестопанска цел -Местна инициативна група Свиленград Ареал
4. Местна инициативна група - Елхово - Болярско
5. МИГ Преспа-общини Баните, Лъки и Чепеларе, Сдружение
6. СНЦ "МИГ ОБЩИНИ ЕЛЕНА И ЗЛАТАРИЦА".
7. МИГ Раковски
8. СНЦ "Местна инициативна група Долна Митрополия - Долни Дъбник"
9. "МИГ Карлуковски карст - Червен бряг - Искър"
10. МИГ Тутракан Сливо поле
11. МИГ - Берковица и Годеч
12. СНЦ „Местна инициативна група Радомир-Земен“
13. МИГ Котел, Сунгурларе и Върбица

Общо десет (от 13) МИГ декларира, че в рамките на водено от общностите местно развитие, през периода 2014-2020, са били планирани приоритети и мерки, свързани с опазване, развитие и популяризиране на художествените занаяти.

МИГ целенасочено подкрепят и развиват местното предприемачество и занаятчийство

Пример за такива дейности са обособяването на специфична мярка „Маркетинг, популяризиране и сертифициране на местното наследство, изделия и храни“. В допълнение, занаятчиите са допустими бенефициенти по мярка 6.4.1 „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“.

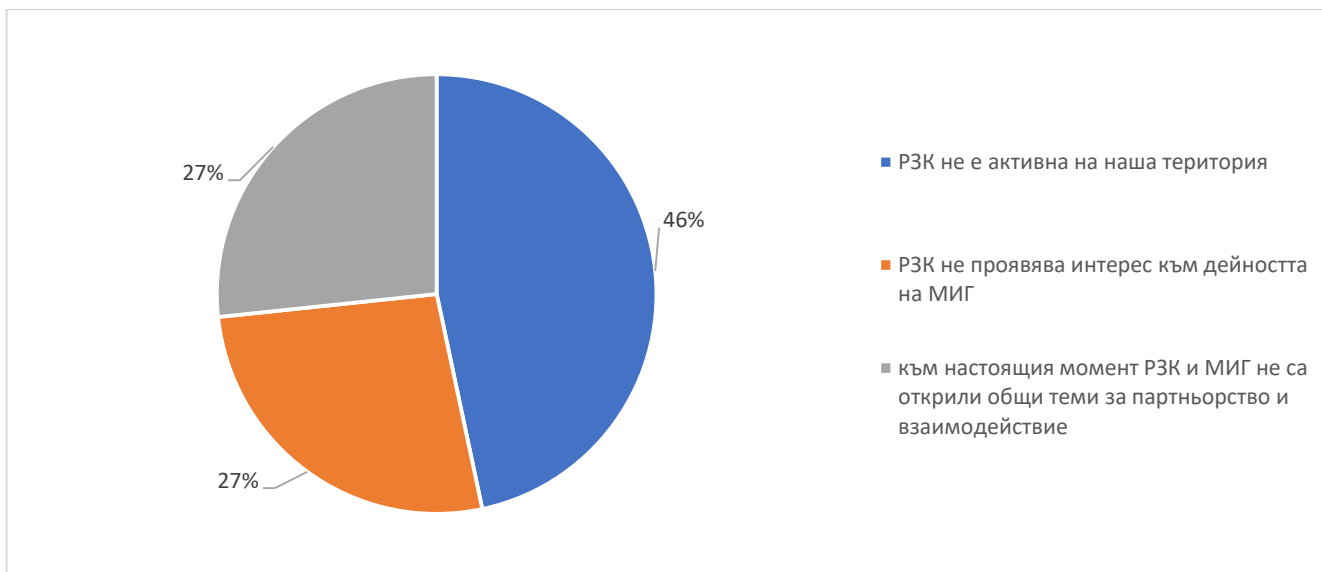
Повече от половината (54%) МИГ потвърждават, че са изготвени и други стратегически /планови документи или проучвания, свързани с изследване, изучаване и съхранение на местното нематериално наследство като:

- Проучване и инвентаризация на традиционните храни и рецепти, с цел описване традиционни обичаи, ритуали и действия при изготвяне и консумация на продукти и рецепти, както и културното им значение местната общност (проект „Утвърждаване на традиционните местни храни и рецепти на териториите на „МИГ–Троян, Априлци, Угърчин“ и МИГ „Бяла Слатина“);
- Проучване и анализ за определяне на териториални символи и местна идентичност на територията на МИГ - Елхово – Болярово;
- Анализ на тема „Изкуства, традиции и занаяти на територията на МИГ „Преспа-общини Баните, Лъки и Чепеларе” - инвентаризация и възможности за развитие и надграждане;
- Проведено проучване на тема: Изкуства и занаяти на територията на "МИГ-Берковица и Годеч" - състояние и възможности за развитие;
- Проект "Традиции и иновации за промотиране на местна идентичност“, Проект "Бъдеще с ЛИДЕР: Развитие на алтернативен туризъм на териториите на МИГ "Котел, Сунгурларе и Върбица" и МИГ "Долни чифлик и Бяла", в частност на геотуризмът и велотуризмът"

Налице е ниска информираност и липса на взаимодействие между МИГ и действащите Регионални занаятчийски камари

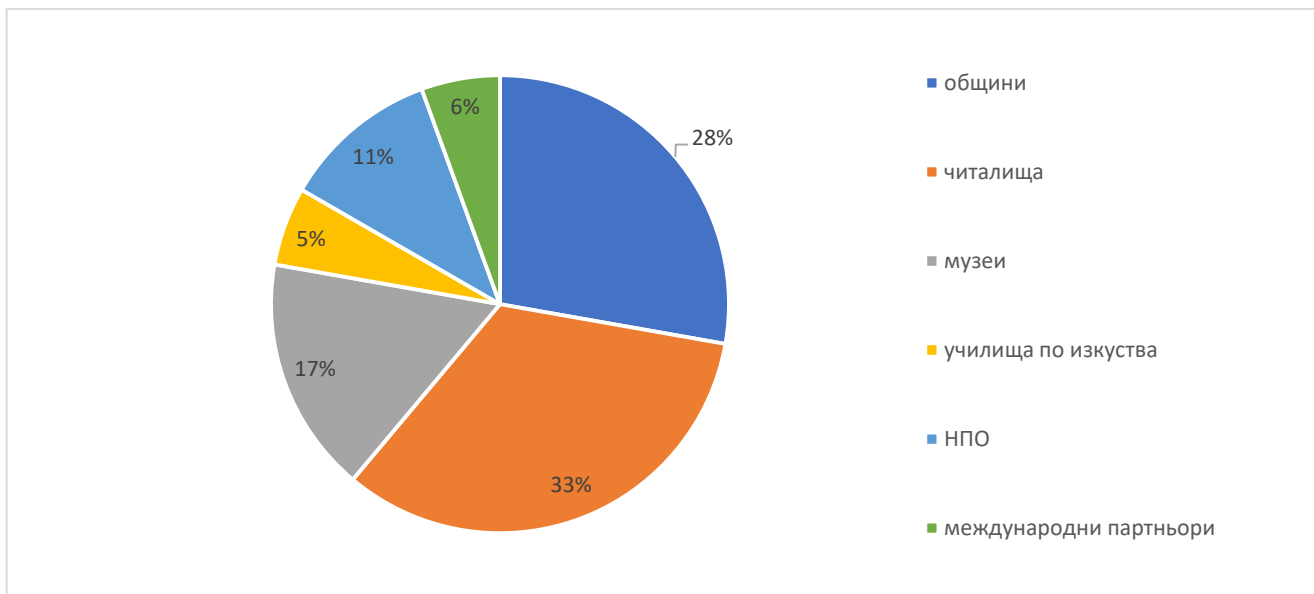
Едва 39% (5 от 13) от МИГ знаят за наличието на Регионална занаятчийска камара, на територията на областта в която оперират. Нито един МИГ не работи с партньорство с РЗК за постигане на целите на Стратегията за Водените от Общностите местно развитие (ВОМР).

Фигура 26 Причини за липса на сътрудничество между МИГ и РЗК/НЗК

Като основна причина за това се посочва незадоволителната активност (46%), липса на интерес от страна на регионалните занаятчийски камари (27%) и отсъствие на общи теми за взаимодействие (27%). За сравнение, всички участвали в проучването МИГ посочват, че си партнират успешно с читалища, общини, музеи, образователни институции, НПО и др. Открояват се като партньори читалищата (33%), общините (28%) и музеите (17%).

Фигура 27 Партньорства на МИГ

Сред другите по-значими трудности при работата със занаятчиите и занаятчийските предприятия се открояват:

Фигура 28 Основни проблеми при работата на МИГ със занаятчиите и занаятчийските предприятия

Откроява се отговорът, че на територията на която оперират няма представени от занаятчийци, регистрирани по Закон за занаятите, следва липса на административен капацитет за изготвяне на проекти.

Парадоксално, че от 2014 години, понастоящем, занаятчийските предприятия (без значение на сферата на занаяти) са били допустими бенефициенти между 1 до 3 мерки (всички по мярка 6.4.1 „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“). Това показва, огромни пропуснати ползи и нереализирани дейности от приеми на проекти за занаятчийските предприятия, при условие, че изрично е бил включено изискване/критерий за административна допустимост на регистрираните занаятчийци и занаятчийски предприятия, вписани националния и регионалните регистри, съгласно Закона за занаятите. Респективно няма нито един подкрепен проект на занаятчийски предприятия, регистрирани по Закона за занаятите, в сферата на художествени занаяти.

Общо 2 (или 15,4%) от МИГ потвърждават, че са финансирали проекти на регистрирани като занаятчийски самоосигуряващи се лица. Подкрепени са над 5 самоосигуряващи се лица и самоосигуряващи се лица-земеделски стопани.

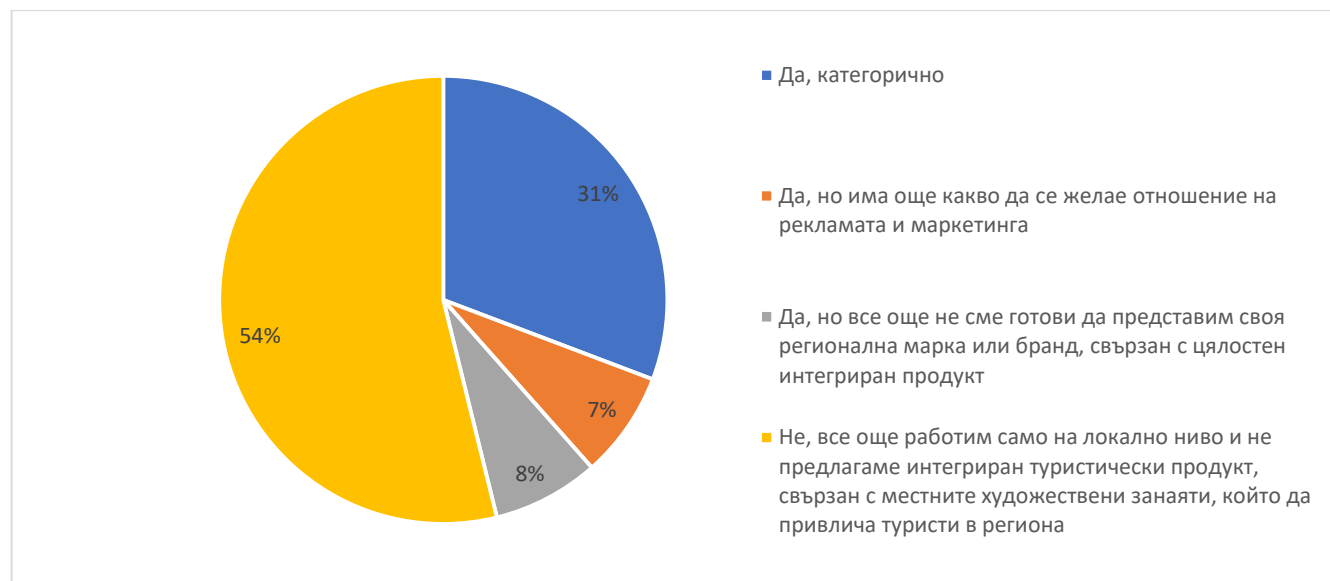
Няма нито един подкрепен проект на занаятчийски предприятия, регистрирани по Закона за занаятите, в сферата на художествените занаяти.

Само един проект, свързан с художествените занаяти реализирани с подкрепата на МИГ - проект по мярка 20 - договор „Подготовка и регистрация на регионална колективна марка на СНЦ „МИГ – Елхово – Болярово“.

Като най-значими инициативи, свързани с художествените занаяти, реализирани от МИГ се посочват различни ежегодни празници и изложения на които се канят местни занаятчийци

Повече от половината (54%) МИГ не считат, че подкрепените от тях дейности, свързани с нематериалното културно наследство имат дългосрочен ефект и принос върху засилване на териториалната идентичност и разпознаваемостта на региона като туристическа дестинация. На противоположното мнение са 31%. Останалите, макар и с положителна оценка, посочват необходимостта от бъдеща, системна работа в тази посока.

Фигура 29 Наличие на дългосрочен ефект и принос за засилване на териториалната идентичност на подкрепените от МИГ дейности

Открити са следните художествените занаяти, които е важно да се подкрепят и имат потенциал за развитие на местната творческа икономика и развитието на културния туризъм:

- Везбарство
- Художествено плетиво
- Шивашки услуги
- Ножарството
- Свещарство
- Бродерия
- Тъкачество
- Художествена обработка на дърво и дърворезба
- Иконопис
- Изработката на макети на стари каменни къщи от биоматериали и всякакъв вид сувенири които презентират дестинацията.
- Грънчарство
- Резбарств
- Пластика
- Художествена керамика
- Изработване на накити
- Изработване на изделия от ковано желязо
- Тапицерство
- Изработване на национални костюми
- Художествена обработка на камък

Като възможни решения за създаването на по-добри условия за опазване и развитие на художествените занаяти, сътрудничеството и капацитета на организациите, които си поставят тази цел се посочват

Фигура 30 Решения за създаване на по-добри условия за опазване и развитие на художествените занаяти

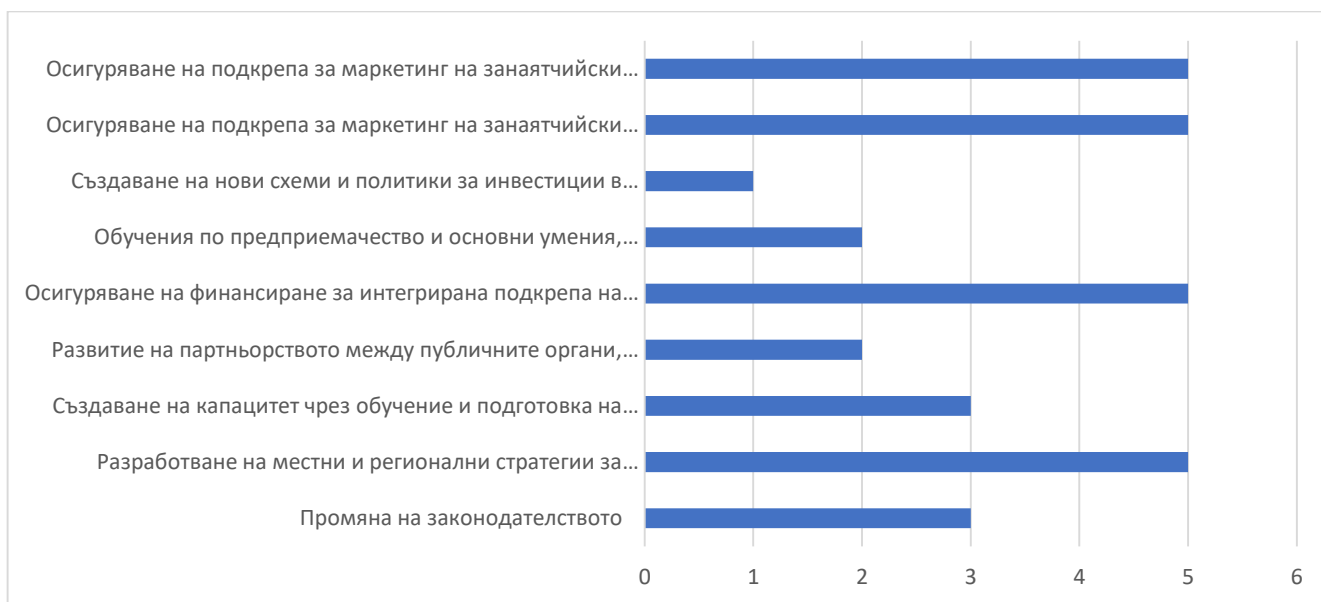
Открояват се

- Предложение за промени законодателството в посока по-добра интеграция на отделните политики, с принос към опазване, развитие и популяризиране на художествените занаяти.
- Създаване на механизми и целеви програми за представяне на художествените занаяти сред широката общественост.
- Повишаване на информираността и създаване на по-устойчиви механизми на партньорство между заинтересованите страни.

Сред основните дейности и мерки, които трябва да се реализират приоритетно, за да се гарантира бъдещето на художествените занаяти, се открояват:

- Разработване на местни и регионални стратегии за подкрепа на традиционните занаяти и занаятчийските предприятия, особено в регионите, в които те имат доказан икономически принос;
- Осигуряване на финансиране за интегрирана подкрепа на занаятчийството като приоритет в националните програмите, управлявани от различни министерства, вкл. Национален фонд „Култура“, както и общинските културни календари, общински фондове „Култура“, програмите за туризъм и други;
- Осигуряване на подкрепа за маркетинг на занаятчийски продукти, вкл. на международно ниво;
- Осигуряване на подкрепа за маркетинг на занаятчийски продукти, вкл. на международно ниво.

Фигура 31 Приоритетни мерки, гарантиращи бъдещето на занаятите, според МИГ

Открояват се още:

- Отсъствието на място, където занаятите да се видят и изработват, включително потребности от съдействие за участие в изложения и маркетинг.
- Занаятчий, които не са вписани в регистъра по смисъла на Закона за занаятите, работещи като самоосигуряващи се със свободни професии. Това ги възпрепятства да участват активно, както в изложения, така и в проекти и други мерки.
- Осъществяване на регистрация на занаятчиите и предоставяне на помощ и информация за възможностите за създаване на собствен печеливш бизнес.
- Препоръчва се създаването на единна платформа със заглавие „ЗАНАЯТИТЕ – НАСЛЕДСТВО И БЪДЕЩЕ“, в която да се презентира по райони животът и продуктите на занаятчиите.
- Работа с деца и младежи по темата за занаятите.
- Разширяване на кръга възможности в подкрепа на занаятите (извън Програмата за развитие на селските райони)
- Намаляване на административната тежест за заинтересовани страни, особено за хората на изкуството и културата. Препоръчва се облекчение в процедурите, гъвкава държавна политика, обучения и стимулиране на активността на РЗК и изграждане на административен капацитет.

Изводи и препоръки от проведената кръгла маса

Актуалността на темата за изследване на занаятчийството в България е породено от редица проблеми, като сред тях се отличават:

- Липсата на финансиране, незадължителното членство в РЗК, съкратеният списък със занаятите към ЗЗ, липсата на подкрепа от страна на държава и местната власт, ниските такси, събирани от РЗК, непроменени от 2002 г.;
- Липсата на държавно субсидиране, жизнено необходимо за успешното и ефективно осъществяване на дейността на Национална занаятчийска камара.
- Липсата на адекватни политики и законодателство в областта на занаятчийството в България. Необходим е нов Закон за занаятите, който да включва разширен списък от занаятчийски професии, по примера на държавите-членски на ЕС. По този начин България ще може да отговори на нуждите на пазара на труда в Европа, съобразно изискванията на Директива от 2005 на ЕС и на Парламента за признаване на професионалните квалификации (PQ). Националната камара изпълнява важна роля, делегирана от Министерството на икономиката в РБ, като същата е компетентен орган в Информационната система на вътрешния пазар. Държавите - членски на ЕС правят проверки на майсторските свидетелства на лицата - членове на РЗК, подали документи за упражняване на занаята си в чужбина. За нормалното, ефективно и ефикасно осъществяване на дейността на РЗК, в качеството им на колективни членове, е необходимо в ЗЗ да има текст, с който да се наложи задължителното членство в организациите.
- Липсата на познания на органите на местното самоуправление по места със Закона за занаятите и обезценяване на ролята на занаятчийска камара като институция, трайно ангажирана с проблемите на занаятчийското съсловие. От гледна точка на осъществяване на занаятчийски събития в т.ч. панаири, алеи на занаятите, фестивали, изложби-базари и други сродни има градове, в които РЗК нямат подкрепата на местната власт и администрация.
- Липсата на достатъчно персонал в организацията. За успешната реализация на дейността и функциите на НЗК, е необходим персонал от поне 2-ма човека, за да могат да се обхванат повече приоритетни оси.
- Липса на единна национална стратегия за развитие на занаятчийството в България, която да служи като основа за визия на работата на камарите в България.
- Остра необходимост от промяна закона за занаятите с цел даване на по-голяма свобода на занаятчиите да изработват имитативни предмети свързани с паметници на културата.
- Необходимост от промени в Законът за занаятите, с цел възстановяване на редица отпаднали занаяти. Да се актуализира списъка в Агенцията по вписвания.т.е. да фигурират занаятите в него.
- Занаятите трябва да бъдат подкрепяни, особено тези, които се определят като „занаяти в риск“ и да получават целеви помощи от държавата, с цел да им се дава възможност да участват в програми и проекти, да могат да обучават по различните програми към АЗ, да им се предоставят помещения от общините, за демонстрации, обучения и продажби. В това отношение е важно да се прецизират формулировки като:
  1. Да се направи точна формулировка на това: какво е художествен занаят?
  2. Да се уточни каква е разликата между "занаят" и "художествен занаят".

3. Да се мотивира искането за разглеждането на художествените занаяти отделно от останалите занаяти.
  - Обособяване на постоянни, целогодишни места за позициониране на майстори-занаятчии, упражняващи народни художествени занаяти, задължително за всички общини в страната.
  - Съвместно сътрудничество с органите на местно самоуправление (съобразно чл. 41, ал. 1 от ЗЗ), от гледна точка на разработване и съгласуване на Стратегия за развитие и опазване на народните художествени занаяти;
  - Партньорство с Министерството на културата и взаимодействие с Регионалния център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европада под егидата на ЮНЕСКО за организиране на културни прояви по съхраняване, опазване и презентирание на НКН на Република България.

Сред основните проблеми на хората, занимаващи се с народни художествени занаяти са многото прекупвачи, нелоялната конкуренция и липсата на контрол на качеството. Необходимо е спирането на вноса на чужди продукти, които да се конкурират с тези на занаятчиите.

Държавата, общината и занаятчии, трябва да работят заедно, за да запазят за идните поколения богатството от труда на златните майсторски ръце. Възможност за сключване на споразумения за работа на РЗК с местната власт.

Насоки за дейности:

- i. Обособяване на перманентни, целогодишни места за позициониране на майстори-занаятчии, упражняващи народни художествени занаяти, задължително за всички общини.
- ii. Работа по създаване и съгласуване на Стратегия за развитие и опазване на народните художествени занаяти, съобразно чл. 41, ал. 1 от Закона за занаятите.
- iii. Сътрудничество с Министерствата - Министерство на културата, Министерство на икономиката и индустрията, Министерство на образованието и науката, за опазване, съхраняване и популяризиране на нематериалното културно наследство на страната.
- iv. Партньорство с ЮНЕСКО, съобразно Конвенцията за опазване на НКН на страната, приета на Генерална конференция на ООН, състояла се на 17 октомври 2003 година.
- v. Въвеждане на занаятчийско обучение като част от формалната образователна система в България. Конкретни препоръки и предложения за механизми са вече изготвени и предоставени от РЗК Ловеч (при необходимост ще бъдат предоставени отново); Да се въведе специален статут на занаятчии, упражняващи изчезващи народни художествени занаяти; Да се разшири списъка на занаятите с новопоявяващи се.
- vi. Изменение и допълнение на закона за занаятите - има изготвен проект, по който имаме изразено становище, изпратено до НЗК.
- vii. Синхронизиране на националното законодателство с европейското и с добрите европейски практики касаещо занаятите.
- viii. Синхронизиране на ЗЗ и Закона за професионалното обучение и образование, Закона за насърчаване на заетостта, Закона за нематериалното културно наследство, Закона за закрила и развитие на културата.
- ix. Да се изясни защо занаятчиите не могат да бъдат част от провеждането на дуалната система на обучение и има ли законодателни пречки за това.

- х. Драстичното съкращаване на списъка на занаятите и постоянното разширяване на списъка на професиите свива полето на действие на занаятчийските камари като обучителни институции и позволява на училищата и ЦПО да работят в сферата на занаятите чрез ЗПОО (тук нямаме предвид училищата по изкуствата). В професионалната гимназия по туризъм в Бургас има регистрирано ЦПО, което извършва обучение по фризьорство. В ОУ "Иван Вазов" в Бургас от много години има грънчарско ателие, в което се провеждаше извънкласна форма на работа с ученици от училището. През 2019 година училището започна да провежда платени курсове за обучение по грънчарство на лица, които не са ученици в училището и голяма част от тях са пълнолетни. Директорът на училището предложи да препраща при нас в РЗК Бургас желаещите да получат документ за професионална квалификация за завършения курс на обучение. Отказахме осъществяването на такава практика, защото противоречи на Закона.

Чрез дейности за валидиране на знания и умения чрез РУО се издават документи за професионална квалификация на лица по ЗПОО, придобили тези знания и умения чрез неформално и информално обучение и е пряко свързано с програмата "Учене през целия живот". Нямаме конкретно предложение какви стъпки трябва да се предприемат, за да се запази статута на занаятчийските камари на обучителни организации, които чрез провеждането на изпити за калфи и майстори валидират такива придобити знания и умения. Надяваме се на дискусия по темата на национално ниво.

- xi. Изясняване статута на занаятчийските камари (НЗК и РЗК) като обучителни институции и взаимодействието им с НАПОО.
- xii. Да се изработят ясни правила на взаимодействие и партньорство между занаятчийските камари с областните управи като представители на държавната изпълнителна власт и с местните власти и институции(общински съвети, общини, училища, културни институции като читалища, библиотеки, музеи) под формата на нормативни актове.
- xiii. Разширяване списъка на занаятите.
- xiv. Обучение на занаяти в училище.
- xv. Изменение в Наредба Н-18 от 13.12.2006г. на Министерството на финансите, в посока преодоляване на противоречието с Търговския закон. Да се прегледа занаят №8- "Изработване и ремонт на старинно оръжие" от списъка на занаятите .Майсторите занаятчии не могат да упражняват свободно занаята си, поради промяна в закона на огнестрелните оръжия ЗОБВВПИ влязло в сила от 24.11.2020г.
- xvi. Да се гарантира качеството на услугите при занаятчийския труд и да има по-добър регламент и защита на заетите в тази сфера.

Предложения за актуализация и допълнение към Закона за занаятите

---

1. Да бъде актуализиран принципът на разделяне на Народни художествени занаяти (приложение 1) и Други (Приложение 2).

По-актуално и приложимо ще бъде да се използва терминът „традиционни занаяти“. За да може занаяти, включени в графа „Други“ да получат статута на занаяти, свързани с нашето културно наследство. Например посочените в „Други“:

- 36. Калайджийство
- 37. Ковачество
- 39. Каменоделство
- 42. Бъчварство
- 43. Коларство
- 44. Кошничарство, изработване на рогозки и метли
- 45. Тъкачество (платно, аби, пътеки, черги, китеници и сродни) и мутафчийство

2. Да бъде възстановена „иконописта“ към традиционните занаята.
3. От традиционните занаяти, да се отдели подраздел „занаяти в риск“ – да се дефинира терминът. Предложение:

“Занаятите в риск са тези, при които е застрашено предаването на знанията и уменията за изработване на съответното изделие, поради критично малкия брой практикуващи майстори. Рискът е състояние на предотвратима заплаха относно загубването на съответната занаятчийска дейност, заедно с необходимите й знания и умения за практикуването й, независимо дали са предавани като традиция (най-често) в рамките на рода или възпроизвеждани чрез (не)формално образование.”

4. Да се намерят възможности и механизми за стимулиране на майсторите, практикуващи традиционните занаяти и занаятите в риск.

Например: Данъчни облекчения за майстори обучаващи чираци и калфи и др; данъчни облекчения за майстори, които практикуват народни художествени, традиционни и изчезващи занаяти.

5. Предложения за промени в текста на действащия Закон за занаятите:

Чл. 45. (1) (Изм. - ДВ, бр. 28 от 2011 г.) Чираци са лицата, които работят и изучават занаят.

(2) (Изм. и доп. - ДВ, бр. 28 от 2011 г.) Чирак може да се обучава само от майстор по програми за обучение, утвърдени от Националната агенция за професионално образование и обучение.

(3) (Изм. - ДВ, бр. 79 от 2015 г., в сила от 01.08.2016 г.) За чирак може да бъде прието лице, навършило 16 години, което не се обучава в дневна форма в училище от системата на предучилищното и училищното образование или в редовна форма във висше училище.

Да се допълни: регламентиране на обучаването в семейството, при потомствени занаятчии.

Чл. 46. (1) (Изм. - ДВ, бр. 28 от 2011 г.) В предприятие, организирано по занаятчийски начин, и в Националното сдружение "Задруга на майсторите на народни художествени занаяти" могат да се обучават чираци само по занаятите от списъка по приложение № 1, които се упражняват в тях.

Към тях предлагаме да бъдат вписани и следните занаяти от Приложение 1, т. II други:

- 36. Калайджийство
- 37. Ковачество
- 39. Каменоделство
- 42. Бъчварство
- 43. Коларство
- 44. Кошничарство, изработване на рогозки и метли
- 45. Тъкачество (платно, аби, пътеки, черги, китеници и сродни) и мутафчийство
- 46. Седларство и сарачество
- 47. Обущарство. Въжарство
- 50. Производство на боза (бозаджийство) и шекерджийство, производство на изделия от захарен сироп

По този начин се обричат традиционно силни занаяти и или занаяти в риск, да бъдат без приемственост.

Чл. 55. (Изм. - ДВ, бр. 15 от 2010 г., в сила от 23.02.2010 г.) (1) (Изм. - ДВ, бр. 28 от 2011 г.) Майстор в определен занаят е лице, което познава детайлно целия работен процес до степен, че да може да го осъществява сам, притежава необходимите за занаята практически умения и теоретични познания и има издадено майсторско свидетелство.

(2) (Изм. - ДВ, бр. 28 от 2011 г.) Националната занаятчийска камара издава майсторското свидетелство на:

1. калфа, успешно издържал майсторския изпит;
2. лице, което не е положило майсторски изпит, но има висше образование в областта на приложението на занаята и най-малко две години стаж по специалността.

(3) Лицата по ал. 1 и 2 могат да притежават неограничен брой майсторски свидетелства.

Към (2) нова точка:

3. Лице изучило занаята в семейството (потомствени майстори)

и потомствените занаятчийци обучавани в семейството и да се регламентира техният статут.

Приложение 1

Традиционни фестивали и събития с подкрепата от общинския бюджет

Община	Фестивал/събитие
Ардино	Dni na Ardino. Vsyaaka godina pezr vtorata sedmitsa na m, avgust.
Балчик	Фолклорен фестивал „Море от ритми” се организира от Сдружение с нестопанска цел „За Балчик”, гр. Балчик с изключителната подкрепата на Община Балчик под патронажа на Кмета на община Балчик и съдействието на партньори и спонсори. Целите на фестивала са да насърчават, развиват и поддържат ценностите, нагласите, приятелството и контактите между народите; да стимулират творчеството в областта на изкуствата, фолклора и занаятите; да усвояват непреходното фолклорно богатство, популяризиращията на неговата автентичност и запазване на връзката с народните традиции; организират и реализират международни конференции, концерти, изложби и презентации за обмен на опит, идеи, научни и технически иновации в различни области; подобряват условията и възможностите за културен обмен между държавите от цял свят. Основна задача е да развиват творческите възможности и потенциал на младите таланти чрез използване на всички познати форми на изкуство и откриване на нови методи за творческо себеизразяване.
Благоев град	Благоевградско лято е сред фестивалите, в които намират място художествените занаяти - демонстрации, запознаване на учениците с традиционни за региона занаяти, открити уроци
Болярво	НДФД "Върбова свирка свири"-посветен на тракийската певица Елена Граматикова
Брезово	Община Брезово е организатор на няколко емблематични за района събития. В края на месец май, а понякога и в началото на месец юни, се провежда „Общински празник на розата“. Събитието е емблематично за района и започва с посрещане на почетни гости като посланика на Кралство Дания, посланика на Република Италия и почетния консул в Пловдив и други. Програмата е богата и разнообразна всяка година с посещения на най-голямата действаща розоварна в България – тази в село Зелениково, провеждане на състезание за най-сръчен розоберач и празничен концерт с участието на общински и гостуващи състави. През месец юни над село Бабек при „Люляковото светилище със слънчевата стела“ се провежда „Празник на лятното слънцестоене“ с ритуален обред и кулинарна изложба-базар на тема „Трапезата на траките“, която се подготвя от ПГ „Златю Бояджиев“ – гр. Брезово. През юли месец Община Брезово е домакин на събитието „Общински празник на хляба“. Той се провежда в административния център на общината – град Брезово и се състои от изложба на тестени изделия, приготвени от майстори кулинари от района. На празника гостуват и самодейните състави на читалищата в общината. Общината е домакин и на „Празник на лавандулата“, който се провежда в началото на месец юли, поздраван сред местното население още като „Лавандулов джулай морнинг“. Самодейни групи от Брезовските села заживяват с песен лавандула и полски цветя. Участват още и детски танцови състави. Великденските и Коледно-новогодишните празници са съпроводени от различни мероприятия – базари, конкурси, детски работилници, концерти, спортни състезания, в които участие вземат фолклорни оркестри, самодейни състави и други гости. Емблематично за Брезово е мероприятиято „Празник на брезовската

	тава“, което се провежда в последния ден на Коледа. Събитието има за цел да съхрани традиционното за града ястие. „Празници на брезовската чаршия“ представлява двудневно събитие по случай празника на града. Отбелязва се винаги в края на септември, а участие в празника взимат всички самодейни състави от общината, гости, както и фолклорен оркестър.
Бургас	С различна периодичност се организират базари на ропределени локации в община Бургас: Културно-туристически комплекс "Ченгене скеле", Комплекс "Акве Калиде" и Остров "Св. Анастасия"
Варна	Малък Кестрич Фест – организиран от Народно читалище "Прогрес" в квартал "Виница", гр. Варна - първото издание на фестивала за изкуства и занаяти - август 2022 г. Един от акцентите в програмата е грънчарска работилница. Фондация „Арт офис“ за Деня на Варна (15 август) - художествени-творчески работилници за най-малките жители и гостите на града. СНЦ „БУЛГАРИКА“ - Международен панаир на занаятите и изкуствата. Провежда се от 1 - 21 август в Морската градина на град Варна между „Морско Казино“ и сцена „Раковина“. Финансова подкрепа от Община Варна получава в периода 2015 – 2021 г. Международният панаир на занаятите и изкуствата „Булгарика“ представя във Варна майстори в различни области на българските занаяти– иконопис, дърворезба, дървопластика, художествен текстил, рисувано стъкло, керамика, кожена пластика, рисувана коприна и др. През целия период на панаира се провежда неформално обучение на хора, които искат да се научат как се тъче, как се правят кукли, как се рисува коприна, как се дърворезбова. Целеви групи на фестивала: Панаирът се посещава от десетки хиляди варненци и гости на града, от всички възрастови и социални групи с вход свободен. ФОНДАЦИЯ „РОДЕН КРАЙ“ – „Творчество и красота - огънче от древността 2022 г.“; „Докосване до българските традиции“ 2020 г.; „С традиции и древна култура, достойни в европейско семейство“ 2018 г. - В село Тополи, община Варна, е създаден Етнографски център „Роден край“. В него са представени множество експонати от бита на българина от края на XIX и началото на XX век. Тук единствено може да се види богата експозиция от над 200 вида кукли, които в умален вид представят облеклото на българите от миналото. Ръководител на проектите и уредник на музея е Димка Андреева – дългогодишен учител с I клас квалификация, майстор на народни художествени занаяти, удостоена със златен медал от Задругата на майсторите на народни художествени занаяти за цялостна творческа дейност. Целта на тези проекти е да се популяризира Етнографски център „Роден край“ сред децата и младежите, жителите и гостите на град Варна. За тази цел се реализира комуникационна програма, която включва създаване на рекламни продукти, изработка на информационен уебсайт, провеждане на презентации на Етнографски център „Роден край“ пред туроператори и ръководители на образователните институции от Варна, региона и страната, организиране на посещения на ученици от град Варна в Етнографския център с провеждане на беседа и практическо занятие за изработване на национални кукли. Целеви групи: деца и младежи от град Варна, страната и чужбина, които посещават Етнографския център, жители и гости на град Варна, туристи от България и чужбина, които посещават град Варна.
Велико Търново	Няма данни

<p>Враца</p>	<p>1 Международен фолклорен фестивал „Врачанска пролет" - представя международно танцово изкуство. Целевите групи са публика, харесваща концерти на самодейни и професионални изпълнители на стилизиран фолклор; приятелски групи, ученици, студенти, хора в активна възраст. Провежда се през месец април на открито и в Народно читалище „Развитие - 1869" - град Враца. Популяризира фолклорната самобитност от различните български региони. Създава възможност за културен обмен и опознаване танцовото изкуство на гостуващите държави - участници. Организатор - Община Враца. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - https://www.vratza.bg/.</p> <p>2 Областен преглед на вокалните състави и индивидуални изпълнители - „Пръски от извора". Целевите групи са ученици, студенти, приятелски групи и индивидуални туристи от страната, публика, харесваща фолклорни изпълнения. Провежда се през месец април на открито и в Младежки дом - Враца. Вокални състави и индивидуални изпълнители популяризират българските фолклорни песни, танци, обичаи и традиции, и провокират в подрастващото поколение интерес и любов към народното творчество. Организатори - РУО - Враца, ЦПЛР „Център за работа с деца" - Враца, Младежки дом - Враца. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - https://youth-house.com/.</p> <p>3 „Европейска нощ на музеите" - представя културно - историческото наследство. Целевите групи са ученици, студенти, организирани групи и индивидуални туристи от страната и чужбина. Провежда се през месец май. Провежда се в Регионален исторически музей - Враца и в Етнографско - възрожденски комплекс „Св. Софроний Врачански" по програма, включваща изложби на различни теми, работилници на изкуството, ателиета, дефилета, приключенски игри, концерти, танци и кино. Организатори са Регионален исторически музей - Враца и Община Враца. Входът е свободен. Интернет страници на инициативата - http://www.vratsamuseum.com/; https://www.vratza.bg/.</p> <p>4 Фолклорен фестивал „Погледец" - представя местен фолклор. Целевите групи са фолклорни състави и изпълнители от страната, ученици, студенти, пенсионери, приятелски групи. Провежда се през месец май на открито в центъра на село Челопек, община Враца. Песенен и танцов стилизиран фолклор, представяне на традиционна и характерна за региона кулинарна продукция. Организатор - Народно читалище „Огнище - 1930" - село Челопек, Кметство Челопек. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - https://www.facebook.com/chelopekvillage/.</p> <p>5 Национален фестивал на малките театрални форми и Международен фестивал New European theatre action – НЕТА. Провежда се през месец май в Драматично - куклен театър, град Враца. Театралните фестивали се провеждат по програма и включват камерни спектакли, драматични представления и постановки на български и чуждестранни държавни и общински театри. Организатор - Драматично - куклен театър, град Враца. Входът е платен. Интернет страница на инициативата - https://theatre.vratsa.eu/.</p> <p>6 Национален рецитал – конкурс за изпълнение на Ботева и възрожденска поезия и проза. Целевата група са ученици и студенти от страната, представители на местни културни институции. Провежда се през месец май в Младежки дом - Враца. Организатор - Младежки дом - Враца. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - https://theatre.vratsa.eu/.</p> <p>7 „Ботеви дни" - представя културно - историческото наследство. Целевите групи</p>
---------------------	---

са ученици, студенти, хора в активна възраст, пенсионери, групи и индивидуални туристи от страната и чужбина, представители на местни културни институции. Провеждат се през месеците май - юни на площад "Христо Ботев", в Регионален исторически музей - Враца, в Драматично - куклен театър, на връх Околчица. Мероприятията се провеждат по програма, която включва конкурси, рецитали, изложби и концерти. Кулминация на честванията са митингът-заря на 1 юни, провеждан на площад „Христо Ботев“, както и всенародното поклонение на 2 юни на връх Околчица. По време на „Ботеви дни“ се провежда Националният туристически поход „По пътя на Ботевата чета – Козлодуй - Околчица“.

Организатор - Община Враца. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - <https://www.vratza.bg/>.

8 Събор - изложение „Златни ръце български“ - представя местен фолклор. Целевите групи са фолклорни състави, групи, самодейци, публика, харесваща фолклорните събития, група на майстори занаятчии, предлагащи ръчно изработени изделия. Провежда се през месец май на открито в центъра на село Челопек, община Враца. Фокусът на инициативата е съхраняване и популяризиране на традициите, обичаите, народните обреди и традиционната храна, характерна за региона. Организатор - Община Враца и Кметството на село Челопек. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - <https://www.facebook.com/chelopekvillage/>.

9 Международен младежки театрален фестивал „Време“ - представя театралното младежко изкуство. Целевата група са ученици, студенти, хора в активна възраст, артисти, представители на местни културни институции. Провежда се през месец юни. Мероприятието промотира младежкото театрално изкуство и допринася за приобщаване на българската култура към европейските и световните културни стандарти. Организатор - Младежки дом -Враца. Интернет страница на инициативата - <https://youth-house.com/>.

10 Празник на баницата - представя традиционна местна кулинарна продукция. Целевата група са хора в активна възраст, пенсионери, туристически групи. Провежда се през месец юни на открито в центъра на село Баница, община Враца. Събитието представя традиционни и характерни за региона сладки и солени баници, приготвени от майстори от читалищата в общината. Включва концертна програма и има конкурсен характер. Организатори - Община Враца и Народно читалище „Светлина - 1910“ - село Баница. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - <https://www.vratza.bg/>; <https://j-stil.info/kmetstvo-s-banica/>.

11 Национален фолклорен събор „Леденика“ - представя културно - историческото наследство. Целевата група са фолклорни състави, групи, самодейци, публика, харесваща фолклорните събития, група на майстори занаятчии, предлагащи ръчно изработени изделия, група на фирми и търговци, предлагащи различни стоки и услуги, посетители на концерти на професионални изпълнители, детска аудитория, рекламодатели и спонсори на събитието. Провежда се през месец юни в местността Леденика. Фолклорният събор запазва, развива и популяризира народните традиции и обичаи, и създава устойчив туристически продукт, насочен към различни целеви групи. Двата дни на събора включват изпълнения на самодейни групи, състави и професионални изпълнители, представят богатството на българския песенен, танцов и стилизиран фолклор, нестинарски танци, възстановка на исторически събития, участие във възстановка на автентична Северняшка сватба, предлагане на ръчно изработена занаятчийска продукция. Организатор - Община Враца. Входът е свободен. Интернет страница

	<p>на инициативата - https://www.vratza.bg/; https://www.facebook.com/ledenikafest/. 12 Международен фестивал за древни култури „Слънцето на Тодорка” - представя културно - историческото наследство. Целевите групи са група на археолози, историци, научни работници, ученици и студенти, с интерес към древната история, публика, харесваща артистични реконструкции на древни ритуали, група на творчески състави, които се изявяват на открити сцени, посетители на концерти, рекламодатели и спонсори на събитието. Провежда се през месец юли в местността Валога - на 1,5 км. североизточно от село Оходен, община Враца. Фестивалът включва четири модула: научна кръгла маса, фестивални сцени – арт реконструкции, исторически възстановки, археологическо училище и експериментални работилници. Събитието създава културно - исторически продукт и възможност за интеркултурен обмен, неформално творческо общуване и обучение. През четирите фестивални дни участниците живеят и творят на туристически бивак в непосредствена близост до археологическите разкопки. Организатори - Община Враца, Младежки дом - Враца, Регионален исторически музей - Враца. Входът е свободен. Интернет страници на инициативата - https://www.vratza.bg/; https://youth-house.com/; http://www.vratsamuseum.com/.</p> <p>13 Традиционен Врачански есенен панаир - целевите групи са майстори занаятчии с ръчно изработени изделия, публика, харесваща концерти на професионални изпълнители, семейства, приятелски групи, ученици, студенти, пенсионери, хора в активна възраст, група на местните производители, група на чуждестранни производители, рекламодатели и спонсори на събитието. Провежда се през месец септември в спортен комплекс „Христо Ботев“, град Враца. Мероприятието се провежда в период от шест дни и дава възможност за предлагане на стоки от български фирми и производители, фермери и майстори занаятчии. Включва културно-развлекателна програма. Организатор - Община Враца. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - https://www.vratza.bg/.</p> <p>14 Празник на старата градска песен „Мара Врачанка” - целта е запазване на песенната традиция и старите градски песни. Целевите групи са певчески клубове и любители на старата градска песен от цялата страна. Провежда се през месец октомври в Концертна зала на Община Враца. Организатор - Община Враца. Входът е свободен. Интернет страница на инициативата - https://www.vratza.bg/.</p> <p>15 "Празник на „Врачанските вина, ракии и мезета” - представя традиционна местна кулинарна продукция. Целевите групи са местната общност и гости на град Враца. Провежда се през месец декември на открито - площад „Христо Ботев”, град Враца. Атрактивно кулинарно събитие, което представя местните вина, ракии и мезета и има състезателен характер. Организатор - Община Враца. Интернет страница на инициативата - https://www.vratza.bg/.</p>
Габрово	<p>Ежегодно инициативата Европейски дни на художествените занаяти - м. март. Община Габрово е съорганизатор на Магична среща "Златна котка" - м. март - Магичен фестивал.</p> <p>Международен фестивал на комедийния и сатиричния спектакъл - м. април - организатор ДТ "Рачо Стоянов".</p> <p>София филм Фест - м. април.</p> <p>Карнавал Габрово - Организатор Община Габрово, м. май</p> <p>Алея на книгата и съпътстващ литературен фестивал - м. юни</p> <p>Узана поляна фест - организатор Община Габрово, м. юли</p> <p>Младежки фестивал "Реките на града" - организатор Община Габрово - м. август</p>

	<p>Международен панаир на традиционните занаяти - м. септември. Панаирът се провежда под патронажа на Председателя на Народното събрание на Република България. Организатори са Министерство на културата, Община Габрово и Етнографски музей на открито „Етьър“. Събитието се радва на подкрепата на много медии, занаятчийски камари и туроператорски фирми.</p> <p>Международен фестивал "Дни на камерната музика" - Община Габрово, м. септември</p> <p>Международен фестивал "Празник на духовната музика" - Организатори са Община Габрово, Архиепископското настоятелство и народно читалище "Габрово 2002", м. октомври</p>
Георги Дамяново	<p>Община Георги Дамяново всяка година през месец юни организира Фолклорен събор "Свидня", който се провежда в местността „Попов мост” -разклона за селата Копиловци и Говежда, община Георги Дамяново; област Монтана.</p> <p>Целите на събора са:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Съхраняване на българските народни традиции и обичаи – извор на непреходната сила на българския корен и дух, носещи посланията на националната ни култура. - Стимулиране интереса и любовта на младото поколение към българското народно творчество. <p>Фолклорен събор „Свидня” е без конкурсен характер, без такса за участие. Чрез провеждането му се дава възможност за изява на непрофесионалните групи и изпълнители от региона и страната.</p> <p>В събора могат да вземат участие танцови, инструментални и певчески групи за автентичен и обработен фолклор, както и индивидуални изпълнители без възрастови ограничения.</p>
Годеч	Няма данни
Гърмен	Програми на ученици и деца от детските градини със съвместно с читалищата и самодейни групи изпълняват на различни празници в общината .
Димово	<p>Международен фолклорен фестивал "Жива вода" със специалното участие на българските занаятчии.</p> <p>Период на провеждане на фестивала: края на м. юни</p> <p>Място на провеждане: пещера "Венеца", с. Орешец, общ. Димово</p> <p>Участници 2022 г. - 700</p>
Елена	<p>Европейски дни на художествените занаяти - ежегодно, координатор на събитието, иницирано във Франция, е РСО "Централна Стара планина"</p> <p>Празник на шарената черга</p> <p>Фолклорни фестивали "Веселие в Елена" и "Да се хванем за ръце и да тропнем ний хорце".</p> <p>Кулинарни празници Празник на мекицата", "Медена седянка по еленски" и "Празник на еленския бут"</p>
Елхово	Няма данни
Етропол	Международен зетьовски събор хумористичен празник, за който се събират зетьове от България да се повеселят. Организатор на празника на "Етрополските зетьове" е Община Етрополе и НЧ "Тодор Пеев - 1871", провежда се през 4 години през юни месец. Мястото на провеждане е "Зольовската" чешма и шествие до Централен площад. Участват делегации от България.
Завет	Няма данни
Златица	Няма данни

Златоград	<p>Едни от най- емблематичните събития на територията на общината са: Празник на Златоградското чеверме – Община Златоград е основен организатор на събитието и се финансира основно с общински бюджет. Един пазарен ден отпреди 100 години, който е част от Делюви празници в гр. Златоград – Етногрфски комплекс е основен организатор на Един пазарен ден отпреди 100 години, като Община Златоград подпомага финансово реализирането на събитието.</p>
Искър	<ul style="list-style-type: none"> - Фолклорен фестивал "Тульово пее и танцува" провежда се в местността "Тульово" - с. Писарово, организатор НЧ"Христо Ботев-1905" - 01.07.2023 г., - Празник на църквата "Св.Параскева" с. Писарово, литургия и курбан на населението, провежда се в църквата, организатор НЧ "Христо Ботев-1905" - 14.10.2023 г. - Юнски празници на гр. Искър, провеждат се в централната градска част на гр. Искър, организатор Община Искър и НЧ"Ламби Кандев-1893", 08-11.06.2023 г. - Пролетна изложба на животни - с. Долни Луковит, провежда се през месец май, организатор "Животновъдно дружество". - Тодоровден -конни състезания - с. Долни Луковит, провежда се през месец март, организатор "Животновъдно дружество" - Празник на църквата "Св.Св.Кирил и Методий" с .Староселци, провежда се в църквата, организатор НЧ"П.Р.Славейков-1926", провежда се през месец май.
Ихтиман	<p>Майски дни на изкуствата и културата, Празник на гр.Ихтиман - Успение Богородично</p>
Каспичан	<p>На 3 и 4 юни 2023 година ще се проведе единадесетото поредно издание на „Дни на предците - Плиска 2023“ - фестивал на средновековния бит и култура. Събитието се провежда и организира от Община Каспичан, „Сдружение за възстановяване и съхранение на българските традиции - Авитохол” град Варна, НИАР-Плиска.</p> <p>Фестивалът включва изяви на клубове за исторически възстановки, конни клубове, реконструктори, археолози, изпълнители на автентична и старовремска музика, майстори на старинни занаяти, от страната и чужбина, с цел всички те да покажат бита и традициите на старите българи и сродни нам култури от ранното и късно средновековие. Акценти на събитието са воински умения и бойни практики от средновековието, възпроизведени от гърба на коня и в пеши битки, конна езда и използването ѝ при пресъздаването на различни исторически периоди. За провеждане на събитието е отреден терен в НИАР „Плиска” до източната порта на стария град.</p> <p>На 24 юни 2023г. в местността „Кирека“ близо до гр. Каспичан ще се проведе станалия традиционен регионален фолклорен фестивал „Кирека пее и танцува“.</p> <p>Съборът възниква през 60-те години на XX век и се организира всяка година в началото на месец юни. В него вземат участие фолклорни певчески и танцови състави от цяла Североизточна България.</p> <p>В програмата на събитието са включени още:</p> <ul style="list-style-type: none"> -възстановка на обичай за празника Еньовден; -базар на традиционни занаяти; -урок по родолюбие. <p>Местността „Кирека” се намира над село Калугерица в подножието на Мадарските скали. Фолклорния събор „Кирека пее и танцува“ се провежда на широка поляна в</p>

	подножието на скалите с красива гледка към град Каспичан.
Копривщица	Ден на Копривщица- театрален спектакъл – възстановка на моменти от обявяването на Априлското въстание в Копривщица. Организатор- Община Копривщица, Дирекция на музеите, Народно Читалище „Х. Н. Д. Палавеев-1869”; РК "Традиция -Копривщица" СУ „ Любен Каравелов”
Костенец	"Произведено в Костенец" с организатор Община Костенец в партньорство с местната инициативна група и читалищата, предмет на събитието: Популяризиране на местните занаяти и производства. През Септември месец всяка година с идея за обособяване на компактно място за представяне през цялата година /търсене на финансиране за реализацията й/
Кубрат	Международен фолклорен фестивал "Божурите" - с. Божурово. Участници са самодейни колективи от страната и чужбина; Национален конкурс за хумор и сатира "Жарава" - гр. Кубрат. Участници са писатели и карикатуристи от страната и чужбина. Парад на ретро автомобили - гр. Кубрат. Участват авто-мото ретро клубове от цялата страна. Фестивал на клубовете за народни хора "Танцувай с Пагане" - гр. Кубрат. Участват клубове за народни хора от цялата страна. Фолклорен събор "ВЪЛШЕБНА ПЛЕТЕНИЦА – ЖИВИ ЧОВЕШКИ СЪКРОВИЩА" - с. Юпер. Участват фолклорни състави на читалища и клубове към тях, от цялата страна, изпълняващи български фолклор. "Тиквендюл" - празник на тиквата и дюлята в с. Юпер. Участват групи от читалища и пенсионерски клубове от съседните области. Провежда се конкурс за най-добри ястия от дюля и тиква. Категориите са: супи, основни ястия, десерти и тестени изделия, напитки, кулинарни вкусотии от тиква и дюля, най-нестандартна и причудлива форма на тиква /дюля/, арт-аранжировка на тиква /дюля/, етновизия на трапезата.
Кюстендил	Ежегодно Община Кюстендил организира градски празници, които са съпътствани от тридневни художествени и значателни търговски изложения. Организаторите отреждат специално място на представителите на Занаятчийските камери в страната. Най-посещаваните събития са: "Кюстендилска пролет" (около 21 март), "Празник на черешата" (в края на месец юни), Панагия - въздигане на хляба"(в средата на месец август), " Празник на плодородието" (в края на месец септември и началото на месец октомври). Всяка година броят на участниците се увеличава. В последните години участват над 150 различни търговски представители, от които близо 80% са вписани в занаятчийската камара и притежават майсторски свидетелства. Изложенията са със свободен достъп, разполагат се в централната градска част, непосредствено до сцените и основните събития, привличащи посетители. Целева аудитория са едновременно местните потребители и туристите. Любителите на занаятчийските произведения и натурални продукти.
Левски	Национален Фолклорен фестивал „Гергьовски люлки” - http://www.oblevski.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1313:---2023-&catid=2:2009-02-06-12-02-11 Национален фестивал на хумора и сатирата „Григор Вачков”, с. Трънчовица - "Паметна плоча на Григор Вачков поставиха в родното му село Трънчовица - Плевен прес Новини и актуална информация Плевен (plevenpress.com)" Национален фестивал за сценични форми и драматургия „Георги Парцалев” - "Община Левски и НЧ Георги Парцалев

	<p>- 1901 организират ежегодния (novini247.com)" Национален събор на българското фолклорно богатство „Тараклъка пее и танцува” - „Тараклъка пее и танцува 2022“ в Плевенско село :: Див Дивен Северозапад - Всичко за Северозападния район на едно място (divdivenseverozapad.com)" Фестивал на кулинарната традиция в гр. Левски под надслов „Пълнената чушка – най-вкусната левченска традиция” и Фермерски пазар "Фестивал на пълнената чушка ще е част от панаира в гр. Левски Народно читалище Георги Парцалев (xn----1901-3nfashaxd3b9byauuqe0kl.xn--e1a4c)"</p>
Ловеч	Национален събор на народното творчество Цветница;
Макреш	Няма данни
Малко Търново	фестивал на занаятите, организатор НЧ"Г. Попаянов 1914"
Мирково	Събор на с. Мирково, организиран от Община Мирково, който се провежда всяка година в началото на м. май, в „Етнографски комплекс - Мирково". Участниците в събитието са „Кукерски клуб Мирково", детски духов оркестър, Мирковско хоро.
Несебър	Всяка неделя в Демонстрационен център на занаятите - гр. Несебър, ул. "Отец Паисий" №46 се провежда детска работилница "Аз и мама - ..... конкретна тема"; Еднократно годишно до 2019 г. се провежда мероприятие "Цветен Несебър" - занаятчиите от общината представят своите произведения и фолклор. Ежегоден коледен базар - изложение на пл. "Жулиета Шишманова" в гр. Несебър на Сдружение на занаятчиите на територията на общината.
Николаево	МАЙСКИ ПРАЗНИЦИ В ОБЩИНА НИКОЛАЕВО - ОРГАНИЗАТОР НА СЪБИТИЯТА ПРЕЗ МЕСЕЦ МАЙ Е ОБЩИНА НИКОЛАЕВО СЪС СЪДЕЙСТВИЕТО НА ДЕТСКИ ГРАДИНИ, УЧИЛИЩА И ЧИТАЛИЩА НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА НИКОЛАЕВО, 6-ТИ ДЕКЕМВРИ ПРАЗНИК НА ГРАД НИКОЛАЕВО- ОРГАНИЗАТОР НА СЪБИТИЕТО Е ОБЩИНА НИКОЛАЕВО, ОРГАНИЗИРА СЕ УЛОВ НА РИБА СЪС СЪДЕЙСТВИЕТО НА РИБОВЪДНО СТОПАНСТВО ГР. НИКОЛАЕВО
Община Белене	ТРАДИЦИОНЕН ФЕСТИВАЛ НА РЕКА ДУНАВ. Честване на Международния Ден на река Дунав, целта е да се привлече вниманието към значението и опазването на реката. Целева група: жители на Община Белене и региона. Място на провеждане: Крайдунавски парк на гр. Белене. Богата културно-музикална програма по дни, кулинарно състезание за приготвяне на място на дунавска риба и фотоконкурс
Община Камено	<p>https://www.kameno.bg/userfiles/files/%D0%9A%D0%A3%D0%9B%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%95%D0%9D%20%20%D0%9A%D0%90%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%94%D0%90%D0%A0%202023%D0%B3.%281%29.pdf Кукерски игри в гр. Камено; Честване победата на Иван Александър над Андроник III през 1332 год. ; Конкурс на лазарски песни и игри „Отворете чемшир порти, Лазаре”; Преглед на коледарски групи и сурвакарски групи.</p>
Пловдив	"Панаир на занаятите" има две издания през годината - пролетно и есенно. Пролетният панаир се провежда през месец май, а есенното е през месец септември и е част от традиционните Празници на Стария град. Организатори са Община Пловдив, ОИ „Старинен Пловдив“, Регионалната занаятчийска камара и

	<p>Регионален етнографския музей. Друго важно събитие за занаятчиите е Еснафският празник "Св. Спиридон", на който се изпълнява традиционният обред, битуващ в средите на занаятчиите – въвеждането в майсторско звание.</p> <p>Събитията се провеждат в централна градска част - ул. "Княз Александър I Батенберг", ул. "Райко Даскалов", "Улица на занаятите". Традиционни участници са членовете на РЗК - Пловдив, майстори от България и занаятчии от различни европейски страни (преди пандемията). Целеви групи - местно население от всички възрасти, етноси и социални групи, туристи от страната и чужбина.</p>
Полски Тръмбе ш	<p>Празник на тиквата меда и орехите, празник на лютеницата, празник на царевицата, празник на яйцето, козунака и терлика и събор златна есен</p>
Свищов	<p>"Свищовски лозници", организатор Община Свищов, провежда се всяка година, в последната седмица на септември, в гр. Свищов;</p> <p>МФФ "Фолклорен извор", организатор сдружение Фолклорен извор и Община Свищов, организира се всяка година, в първата седмица на месец август, в с. Царевец;</p> <p>Фестивал на античното културно наследство "Орел на Дунава", организатор съвет по туризма и Община Свищов, провежда се всяка година, в средата на месец юни, в Свищов;</p> <p>Фестивал "Реката", организира се от гражданско сдружение и с подкрепата на Община Свищов, провежда се всяка година през месец август</p>
Септемв ри	<p>Фестивал "Кукери", провежда се в село Варвара, община Септември, последната неделя на месец март</p>
Симитл и	<p>Празника на града; Симитлия - Древната земя на кукерите; С хляб, вино и песен</p>
Смолян	<p>Национален събор на народното творчество и животновъдството "Рожен" -м. юли - организира се от община Смолян и сдружение "Наследство в бъдещето"</p> <p>Гайдарско надсвирване в с. Гела, м. август - освен музикалния конкурс и програма, се предоставя се възможност за организиране на пазар и изложения на местни продукти и занаяти - организира се от Община Смолян с активното участие на кметство с. Широка Лъка</p> <p>Кукерски фестивал "Песпонеделник" с. Широка Лъка</p> <p>Национален гайдарски събор "Апостол Кисъов", по време на който се популяризира и организирани ателиета за изработка на гайди, м. юни - организира се от читалище "Пробуда" с. Стойките и Община Смолян</p> <p>Празник на Смилянския фасул в с. Смилян - м. Октомври и други (вж. Културен календар на община Смолян)</p>
Сопот	<p>Ножарски пленер, провеждан всяка година през м. май</p>
Средец	<p>ПИЦ-Средец работи 12 месеца в годината. Има обособени 3 занаятчийски ателиета- грънчарство и керамика, тъкачество, кошничарство и дърворезба.</p> <p>Дестинацията е позната на туристическите фирми. Занаятчии от бургаски региона наемат помещенията, като предлагат демонстрация и продажба на продукцията.</p> <p>ОДК-ЦПЛР- Средец предлага занаятчийски работилници за деца -грънчарство, гипсово отливане, свещолеене и сапунджийство. Има оборудване за - пластене на вълна, шев и кройка и тъкачество, но няма хора с познания в сферата.</p>
Стара Загора	<p>НТФС "Богородична стъпка" - Община Стара Загора, месец август, Старозагорски бани, занаятчии от цялата страна; Алея на художниците, Община Стара Загора, Представителство на СБХ, месец юни, художници и занаятчии от цялата страна;</p>

	Тематични празници по селата - празник на житото с. Преславен, Празник на черештата с. Кирилово, Празник на райската ябълка с. Хрищени, Празник на пелина с. Змейово, Празник на ореха с. Оряховица, Фестивал на Маскарадните игри - Община Стара Загора, месец март
Тетевен	<p>1 "Европейски дни на художествените занаяти" Занаяти занаятчии в края на м. март или началото на м. април централен площад на общ. Тетевен организира се базар с произведени от тях изделия и сувенири - тъкани, ковано желязо, плетива, декупаж, изделия от дърво, дърворезба и др. национално Община Тетевен и РСО "Стара планина" свободен достъп Исторически музей, Ресторант "При Вальо" и ТИЦ- Тетевен на 50м. www.rso.csp.org www.teteven.bg</p> <p>2 Празник на тетевенската саламура тетевенска саламура граждани, туристи и гости на града последната събота на м. юни централен площад на общ. Тетевен популяризиране и дегустация на традиционната тетевенска саламура - рибена чорба по автентична рецепта, демонстрация на стари начини за улов регионално Община Тетевен свободен достъп Исторически музей, Ресторант "При Вальо" и ТИЦ- Тетевен на 50м. www.teteven.bg</p> <p>3 Национален фолклорен фестивал "Празник на народния обичай и автентичната носия"-с.Рибарица, общ. тетевен запознаване с бита, традициите и фолклора граждани, туристи и гости на града в края на месец юли с. Рибарица, м. "Костина" запазване на народните традиции, пресъздаване местния бит и фолклор, представяне на народни носии от всички фолклорни области в страната национално Кметство с. Рибарица свободен достъп Къща за гости "Хан Костина", Почивна станция "Green village", Къща за гости "Тримата глупаци" и "Тримата глупаци-1", Къща за гости "Алпина", Къща за гости "Вила Гергана", историческа м. "Костина", ТИЦ - 12км. www.teteven.bg</p> <p>4 Национален фолклорен събор "От Тимок до Вита"- с. Черни Вит запознаване с бита, традициите и фолклора граждани, туристи и гости на града последната събота и неделя на месец август с.Черни Вит запазване на народните традиции, пресъздаване местния бит и фолклор, представяне на народни носии от всички фолклорни области в страната национално Кметство и читалище- с. Черни Вит, със съдействието на Община Тетевен свободен достъп Ресторант "Черни Вит", Къщи за гости"Вита", "Бояна" и "Бревита", "Остриля", "Дъскот" и стаи за гости "Вила Мария", екопътека "Бенковска пещера", екопътека "Бенковска пещера- Чертиград" www.teteven.bg</p> <p>5 Празник на домашните сирена домашните сирена и зелено сирене граждани, туристи и гости на града в края на месец септември с. Черни Вит популяризиране на домашно произведени сирена регионално Община Тетевен, Кметство с.Черни Вит и Цветан Димитров- производител на популярното Зелено сирене свободен достъп Ресторант "Черни Вит", Къщи за гости"Вита", "Бояна" и "Бревита", "Остриля", "Дъскот" и стаи за гости "Вила Мария", екопътека "Бенковска пещера", екопътека "Бенковска пещера- Чертиград" www.teteven.bg</p>
Троян	<p>Национален събор на художествените занаяти-12-15 август в НИХЗИ - с. Орешак (в навечерието на храмовия празник на Троянския манастир)</p> <p>Периодични изложби на значими майстори-занаятчии в МНХЗПИ и НИХЗИ</p> <p>Улица на занаятите за три дни по време на Български фестивал на сливата - 22-24 септември на централната улица и пл. "Възраждане" в гр. Троян и в НИХЗИ- Орешак</p>
Търговище	Традиционен пролетен панаир

Хасково	<p>1 "Фестивал за български хора и танци „Хайдушка софра“ " Целта на фестивала е да се съхрани и популяризира автентичния фолклор на България. Клубове за хора и танци с любителски статут /до 30 клуба/; Жители и гости на града. март гр. Хасково Спортна зала „Дружба“ Идеята на събитието е да се запази и популяризира уникалната палитра на българските фолклорни танци. Да утвърди присъствието на танцовото изкуство в съвременния живот и да предостави възможност на многобройните любителски колективи за обществена изява и признание. Във фестивала имат право да участват клубове за хора и танци с любителски статут. Фестивалът не е с конкурсен характер. Участниците се представят с две хора. Всеки клуб получава плакет и грамота за участие. Сдружение „Клуб за български народни танци „Фъртуните на Мишо“</p> <p>2 Национален конкурс за дебютна литература „Южна Пролет“; Литературни дни „Южна Пролет“ Един от най-престижните конкурси в България, чиято цел е откриването, стимулирането и развитието на младите литературни творци в областта на поезията, прозата, литературната критика, филмовия сценарий, театралната драматургия и детската литература. Участници в конкурса - Автори до 40-годишна възраст; Жители и гости на града. април гр. Хасково ДКТ “Иван Димов“ Конкурсът е създаден през 1973 г. в Хасково и събира талантиливи млади писатели от цяла България. Авторите пристигат в града през април, за да представят своите дебютни творби в областта на поезията, прозата, литературната критика, детската литература, филмовия сценарий и драматургията. Община Хасково връчва и награда за цялостен принос в областта на литературата и изкуството на името на родения в града първи български модерен книгоиздател – Александър Паскалев. Литературните дни са съпроводени от множество събития и Базар на книгата. Община Хасково</p> <p>3 Национален фестивал на камерния танц Фестивалът има за цел да покаже оригинални камерни сюжетни произведения в различните жанрове на танцовото изкуство – фолклорни танци, класически, характерни и съвременни танци – и да даде възможност за нови контакти и шанс за изява на значителен брой деца и млади хора в областта на танцовото изкуство. "Във фестивала участват следните възрастови групи: Първа група: до навършване на 8 г. Втора група : от навършени 8 г.до навършване на 12 г. Трета група: от навършени 12 г. до навършване на 16г. Четвърта група: над 16 г.; Жители и гости на града." април гр. Хасково ОП „Младежки център“ "От 2003 година, Хасково става домакин на стотици танцьори дошли да покажат уникалност и талант в единствения по рода си фестивал на камерния танц. Конкурсът е подчинен на спецификата на следната танцова форма - задължително наличие на тема или сюжет на танца. Във фестивала могат да участват танцови школи, формации и клубове при Центрове за подкрепа на личностното развитие, ОДК, Младежки центрове, читалища, училища, детски градини и др. " Община Хасково ОП “Младежки център”</p> <p>4 Национален събор на Народното творчество “Китна Тракия пее и танцува” Съборът "Китна Тракия пее и танцува" цели да популяризира автентичния български и най-вече, тракийски фолклор. В събора могат да участват любителски групи и индивидуални изпълнители на автентичен фолклор, без възрастови ограничения; Жители и гости на Хасково. май гр. Хасково Парк “Кенана” "Традиционният събор „Китна Тракия пее и</p>
----------------	--

танцува“ се провежда всяка година в Хасково вече над 55 години, запазвайки автентичното българско фолклорно изкуство. Ежегодно в събора участват любителски фолклорни колективи и индивидуални изпълнители от цялата страна. Те представят танцово, словесно, музикално песенно творчество и народни обичаи от техния регион. Фестивалът е с конкурсен характер." Община Хасково

5 Национален конкурс-фестивал на старата градска песен и шлагер "С песните на Ари" Фестивалът е посветен на световно-известния български певец (тенор) Аспарух Лешников – Ари. Непрофесионални групи, камерни състави (дуа, триа, квартети и т.н.) и индивидуални изпълнители, без възрастови ограничения; Жители и гости на Хасково, почитатели на Аспарух Лешников и любители на жанра. юни гр. Хасково ”ОНЧ „Заря“ Фестивалът на старата градска песен и шлагер "С песните на Ари" е посветени на творчеството на световноизвестния ни шлагерен изпълнител. Той възражда за нов живот очарованието на българската стара градска песен – истински бисер в културното ни наследство, и има за цел да издирва, популяризира и съхранява най-доброто от този любим жанр. В него участват непрофесионални състави, дуети и индивидуални изпълнители на стари градски песни, оценявани в различни категории. Община Хасково

6 Театрален фестивал "Театър, обичам те!" Театралният фестивал цели да популяризира най-добрите образци от националната и чуждестранна драматургия пред публиката. Жители и гости на град Хасково, почитатели на театралното изкуство. юни "гр. Хасково ДКТ “Иван Димов”

" По време на фестивалните дни гостуват театрални трупии от различни градове, за да представят своя прочит на известни или не до там постановки. Цените на билетите са изключително атрактивни, а пред театър „Иван Димов“ се разполага голяма открита сцена, която събира меломаните след края на постановките. С гостуването на най-добрите театри от България в Хасково, сцената на Драматично-куклен театър "Иван Димов" се превръща в плеяда от изявени актьори в театралното изкуство. Община Хасково ДКТ “Иван Димов“

7 Международен танцов фестивал „Вълшебен свят“ Международният танцов фестивал „Вълшебен свят“ събира на своите сцени едни от най-добрите танцови школи и изпълнители, които представят богато разнообразие от танцови стилове. Танцови школи и клубове; Жители и гости на град Хасково юни "гр. Хасково ОНЧ „Заря-1858“

" Международният танцов фестивал „Вълшебен свят“ събира хиляди танцьори и любители на танцовото изкуство от цял свят. Конкурсът цели да развие и популяризира разнообразни танцови стилове като класически балет, мажоретни танци, бели денс, етно, боливуд, латино шоу, хип - хоп, акро денс, танцово шоу, модерн и джаз балет и да допринесе за обмяната на творческа информация и развитие на постиженията в стила. Фестивалът е с конкурсен характер. Сдружение „Спортен клуб Рона“

8 Хасково Рок "Хасково Рок" цели да популяризира рок музиката и да задоволи потребностите на своите почитатели. Рок Групи от България и чужбина, без възрастови ограничения; Жители и гости на град Хасково, фенове на рок музиката. юни "гр. Хасково КСК „Спартак“

" Във фестивала Хасково Рок се канят едни от най-добрите групи от цяла България, както и рок групи от чужбина. Дава се възможност за изява и на местни рок и метъл банди. С участието на международни и национални звезди от рок изпълнителите, фестивалът се превърна в интересно и предпочитано събитие.
Община Хасково

9 Национален пленер по живопис Целта на Пленера е развитието и утвърждаването на художествената култура, възможност за творческа работа и творчески контакти на различни художници, с постоянно и забележимо присъствие в страната Художници от Хасково и страната;
Ценители на изобразителното изкуство. септември "Община Хасково

" Националният пленер по живопис е част от Културния календар на Община Хасково. В Пленера участват художници от цялата страна. Художествените творби, създадени от тях по време на културното събитие се представят на публиката с изложба в Художествена галерия Хасково и са предназначени за фонда на община Хасково. Община Хасково

10 Тържества за Деня на град Хасково Честване 8 септември - Ден на град Хасково Жители и гости на град Хасково септември гр. Хасково КСК
„Спартак“ От 1993 г. с решение на Общински съвет 8 септември е обявен за Ден на Хасково. Седмицата около тази дата е кулминацията на културните събития в града. Тържествата за Празника на Хасково стават център на многобройни културни и спортни прояви, официални и творчески срещи, делови разговори, конференции и др. В дните на Хасково могат да се видят и постиженията на всички ансамбли, състави и клубове от града, представящи своите умения в областта на фолклора, модерния балет, песенното и танцовото изкуство. Община Хасково

11 "Фестивал HASKOVO JAZZ

" Основната идея на Фестивала е популяризиране на джазовото изкуство и възможност за изява на младите и талантиливи изпълнители. Изпълнители от България и чужбина без възрастови ограничения; Жители и гости на град Хасково, почитатели на джазовото изкуство. септември "

гр. Хасково ДКТ „Иван Димов”
" "Първото издание на фестивала Haskovo Jazz се провежда в края на месец септември 1997 година.

От тогава форумът се провежда ежегодно в края на септември и вече се е наложил като един от авторитетните национални джаз фестивали с участие на утвърдени музиканти от цял свят. Фестивалът популяризира джазовото изкуство и дава възможност за изява на млади и талантиливи изпълнители. А в съпътстващите прояви се представят литературни произведения, творби на изобразителното изкуство, открити уроци и др. " Община Хасково

Сдружение "Джаз клуб Хасково"

12 Международен конкурс за цигулари и Музикални дни „Проф. Недялка Симеонова“ Чрез конкурса се насърчават развитието на творчески заложби, знания, умения и компетентност в областта на музикалното изкуство; Музикални дни „Проф. Недялка Симеонова“ удовлетворяват културната потребност на специализираната и по-широката аудитория за приобщаване към класическата музика и поддържането и развитието на българското музикално културно наследство. Участници в конкурса - млади цигулари до 30-годишна възраст; Жители и гости на град Хасково, почитатели на класическата музика. октомври "

	<p>гр. Хасково ДКТ „Иван Димов” ОНЧ ""Заря-1858"" "Десетилетия след началото си през 1971 година Музикални дни „Проф. Недялка Симеонова“ все още е едно от най-значимите културни събития в Хасково. Фестивалът носи името на световноизвестната българска цигуларка, родена преди над 100 години в Хасково.</p> <p>В Международния конкурс за цигулари участват изпълнители от цял свят, разпределени в четири възрастови групи. Звание „Лауреат“ и бронзова статуетка се присъжда на участник от четвърта група, определен от журито на Първо място. Изпълнителите се оценяват от компетентно жури, от известни български и чуждестранни цигулари и педагози. В рамките на Музикалните дни на сцената на хасковския театър се организират концерти на популярни симфонични оркестри, солисти и музиканти." Община Хасково</p> <p>13 Национален фестивал на коледната и новогодишна песен "Създаване на предпоставки и стимул за българските композитори да напишат нови творби, свързани с празниците Коледа и Нова година. Обогатяване и разнообразяване репертоара на колективите в областта на музикалното изкуство и разширяване на концертния им живот." "Във Фестивала могат да участват до 8 хора от цялата страна (определени след селекция от организаторите) без ограничение във вида на състава /детски, младежки, еднороден, смесен или камерен/ и възрастта на певците.; Жители и гости на град Хасково." декември гр. Хасково ОП „Младежки център“ "Националният фестивал на коледната и новогодишна песен се провежда всяка година. Фестивалът няма конкурсен характер. В него участват едни от най-добрите български хорове. Чрез фестивала се осъществява културен обмен, създават се условия за установяване на контакти и сътрудничество между хорове от различните градове от страната. Издирват се и се популяризират коледни и новогодишни песни от български композитори и се предоставят възможности за творческа изява, взаимодействие и обмен на опит между различни състави от страната.</p> <p>" Община Хасково ОП “Младежки център”</p>
<p>Хисаря</p>	<p>Най-значимото събитието с местно, регионално и национално значение е „Празник на град Хисаря“. Традиционният празник на град Хисаря се провежда ежегодно, през месец юни и е организиран от Община Хисаря.</p> <p>Събитието е наситено с множество концерти, изложби, пленер за деца и юноши, театрален фестивал на любителските състави, литературен салон - с участието на автори от града и страната, спортни състезания, забавни викторини, литературно – музикален спектакъл.</p> <p>Като част от концертната програмата е ежегодното провеждането на Балкански шампионат по фолклор „Евро фолк – Жива вода“, Национален младежки конкурс за популярна песен „Петнадесет лалета“, Годишен концерт на детската музикална школа към НЧ “Иван Вазов -1904“ Хисаря с класове по пиано и акордеон.</p> <p>Туристическата посещаемост на годишна база е над 20 000.</p> <p>Музикалните празници "Евро фолк" се състоят от четиридесет и пет музикални фестивала и се провеждат под егидата на Европейска Асоциация на Фолклорните Фестивали - EAFF в различни европейски градове. Основно събитие на Музикални празници "Евро фолк" е Фестивал №1 в Европа на традиционните</p>

	<p>народни изкуства - Старопланински събор "Балкан фолк" в България. В него ежегодно участват от 7 000 до 15 000 музиканти, певци и танцьори.</p> <p>Един от тези фестивали се организира ежегодно в град Хисаря от Община Хисаря, НЧ "Иван Вазов 1904" Хисаря, Европейската Асоциация на Фолклорните Фестивали - EAFF. През настоящата година фестивалът ще се проведе от 01 юни до 06 юни в НЧ "Иван Вазов -1904" в гр. Хисаря.</p> <p>Характерна особеност на Музикалните празници "Евро фолк" е, че всички изпълнения се записват с професионална аудио и телевизионна техника и най-добрите от тях се излъчват многократно по повече от 20 кабелни и сателитни телевизии, както и по телевизия "EuroFolkTV", специализирана в излъчването на фолклорно съдържание.</p> <p>С тези дейности се изпълнява основната цел на Европейската Асоциация на Фолклорните Фестивали - EAFF за популяризиране на традиционните народни изкуства чрез огромните възможности на масмедияте. Запазването на многообразието на основните традиционни ценности и идентичността на различните националности, е гаранция за еволюцията на цялото човечество.</p> <p>През 2022 г. стартира първото издание на Национален конкурс за нова българска песен «Мелодия на водата -2023», организиран съвместно от община Хисаря и Сдружение «Петнадесет лалета». Дебютиращото музикално събитие подкрепя създаването на нови български популярни песни, в което БНР е медиен партньор. Събитието се организира с желанието да се привлекат талантиливи творци и изпълнители без възрастови ограничения към една стойностна кауза, каквато е обръщането на аудиторията към по-високите търсения в музикалното изкуство. През 2023 г. конкурсът ще се проведе на 20 и 21 юни на летен театър Хисаря.</p> <p>Друго значимо традиционно събитие в град Хисаря е Националният младежки конкурс «Петнадесет лалета», организиран от Община Хисаря и Сдружение «Петнадесет лалета» Хисаря. През 2023 г. конкурсът ще се проведе от 28 април до 01 май в НЧ "Иван Вазов -1904" Хисаря. Той има за цел да даде поле за изява на талантиливи деца и младежи, които да общуват на универсалния език на музиката. Състезателният характер на събитието гарантира високо изпълнителско майсторство и стремеж към непрекъснато развитие на артистичните и вокалните им заложби. Участниците се разпределят в пет възрастови групи. Няма горна възрастова граница.</p>
Чавдар	<p>Фестивал на старата градска и шлагерна песен, Фолклорен фестивал "Да запеем песните на Средногорието", Празник на плодородието, "Месец на книгата", "Коледното село - село Чавдар".</p>
Челопеч	<p>Фестивал за детска песен „Моята песен за България“ се провежда през месец юни с конкурсен характер, в който могат да участват индивидуални и вокални групи до 18 годишна възраст. Фестивалът цели популяризиране на българската песен , разпалване на родолюбиви чувства у подрастващите, стимулиране създаване на нови песни за България.</p> <p>Провеждането на фолклорния фестивал "Златен прах" започва през 2014 и след 6 успешни фестивала, идва новият – 7-ми, който набра популярност освен в пределите на Балканския полуостров, но и в цял свят. Всяка година, през третата седмица на юли, Международния Фолклорен Фестивал „Златен прах“ се провежда в китния парк за отдих и развлечения – „Корминеш“, намиращ се южно от селото, зорко бдейки над язовир „Качулка“.</p> <p>Домакините от Община Челопеч, ежегодно посрещат чуждестранни фолклорни</p>

	<p>формации, като до 2019 г. в него взеха участие групи от Мексико, Индия, Грузия, Словакия, Турция, Румъния, Италия, Сърбия, Русия, Испания, Аржентина, Босна и Херцеговина, Бразилия, Грузия, Еквадор, Индия, Индонезия, Китай, Латвия, о-в Гуам, Сингапур, Словакия, Турция, Украйна, Чили, Колумбия, Беларус, Коста Рика и Тайван.</p> <p>Вечерните концертните програми на международните фолклорни групи винаги започват с официално откриване в четвъртък и продължават до закриването на фестивала в неделя, а в дните – събота и неделя се провеждат конкурси за български народни песни и български народни танци, като в тях взимат участие състави от цяла България.</p> <p>Тази година МФФ „Златен прах“ очаква изпълнители от Израел, Чили, Ирландия, Грузия и Италия, както и от Остров Гуам, Индонезия, Китай, Боливия и Черна гора – гости на МФФ „Витоша“ гр. София, с който община Челопеч партнира през последните няколко години.</p> <p>Исклучително атрактивен фестивал на народните борби "Дивата сцена". Организира се в края на юли месец съвместно с ансамбъл „Българе“, в който взимат участие борци от цяла България, демонстрирайки различните фолклорни области на България. Целта е да се популяризират традиционните български борби , които са се провеждали на почти всеки събор в различните населени места.</p> <p>Кукерски карнавал "Сирница" . Сирни заговезни – ламкането на халвата, въртенето на оратниците (гурелешките) позволяват на стопаните да си отпуснат душата за размисъл и песен. А пожеланията за здраве и дълголетие са взаимни. „Сирница“ привлича много и голямо с неповторимото си богатство от багри и звуци на всички участници и публика. Челопечани с нетърпение очакват всяка година кукерския празник, който прераства в истинско неподвластно на времето народно веселие. Челопешките кукери са обичани и харесвани, участват в различни национални фолклорни фестивали и жънат множество награди. Те прославят името на Челопеч и са наша запазена марка и визитна картичка за пред света.</p>
Чипровци	Фестивал на Чипровския килим - Община Чипровци, Исторически музей-- Чипровци, Народно читалище „ Петър Богдан - 1909" гр. Чипровци, ОУ" Петър Парчевич", ДГ " Детелина". Провежда се края на април - началото на май.
Чирпан	Международен фестивал на лавандулата Чирпан, средата на юни, провежда се в 3 дни в Чирпан и няколко села. Разнообразна програма за всякаква аудитория. Фолклорен фестивал "Гласове и ритми от Тракия" в село Златна ливада до Манастир "Свети Атанасий Велики", около 2 май Национален фестивал на лютеницата и чирпанската наденица, в началото на септември, Рок фест Чирпан, началото на септември Празници на изкуствата "Никола Манев" в галерия "Манев", в средата на септември Яворови януарски дни, в рамките на няколко дни от 13 януари Празник на виното "Винониада" в село Винарово, през есента
Шумен	Фолклорен фестивал "Шумла" Събор на средновековните занаяти

Приложение 2

Основни комуникационни канали, представящи местните традиционни занаяти

Пловдив	www.visitplovdiv.com , www.plovdiv.bg , профили в социални мрежи фейсбук, инстаграм, твитър, платформата Cultural gems, виртуални издания на международни туристически изложения, публикации в международни медии и независими сайтове за туризъм.
Троян	Освен сайтовете и фейсбук-страниците на двете институции по т.8 се използва сайта на Туристическия информационен център https://visit.troyan.bg/ , на община Троян https://www.troyan.bg/bg/ и на сайта на БФС https://festivalnaslivata.com/
Враца	Официален сайт на Община Враца, facebook страницата на Община Враца
Етрополе	www.etropole.bg
Ардино	Министерството на туризма
Димово	Интернет страницата на общината
Левски	http://www.oblevski.com/
Белене	официалният сайт на Община Белене, местният весник "Дунавски новини", групи във фейсбук.Регистър на туристическите фестивали и събития
Камено	kameno.bg ; Напред за община Камено- страница във фейсбук, както и местни медии
Болярово	www.bolyarovo.bg
Средец	Брошури, информационни сайтове, специализирани сайтове за туризъм, регионални туристически борси.
Кюстендил	http://kultura-kn.info/ ; http://craft-art.kultura-kn.info/bg/home ; https://kustendil.bg/old/index.php?option=com_remository&Itemid=241&func=star_tdown&id=4224
Стара Загора	starazagora.bg ; https://visitstarazagora.bg/
Хисаря	https://gotohisarya.com/ ; facebook; youtube; instagram
Ихтиман	Исторически музей - страница в интернет и фейсбук страница
Свищов	Сайтът на Община Свищов, местни и национални медии, ТИЦ -Свищов, фейсбук страници и др.
Смолян	https://visitsmolyan.bg/about-smolyan/crafts/
Ловеч	Сайт на Община Ловеч, феис страница на ТИЦ, реклами в туристически сайтове
Хасково	https://visithaskovo.com/ https://www.haskovo.bg/bg/ https://www.facebook.com/Municipality.Haskovo https://www.facebook.com/TouristInformationCenterHaskovo/
Златоград	Интернет страницата на общината - www.zlatograd.bg

Гърмен	https://www.garmen.bg/index.php?pg=198 ; https://www.garmen.bg/index.php?pg=157
Балчик	интернет страницата на Община Балчик, фейсбук страницата на ТИЦ "Мелницата" - Балчик, страницата на Исторически музей - Балчик, страниците на Читалищата
Варна	Предоставяне на информация в Туристическите информационни центрове в гр.Варна и в к.к. „Св.Св.Константин и Елена, в туристическия сайт https://visit.varna.bg/ и социалните мрежи – Facebook, Instagram, You Tube и Twitter за всички събития, които се организират в Община Варна свързани с традиционните художествени занаяти и традиции, както и реклама за музеите в които са събрани експонати и предмети на бита отразяващи живота в миналото на хората населявали района.
Костенец	сайта на Община Костенец: kostenetz.com ; facebook страницата на общината, платформата "Love Bulgaria", местния вестник, facebook страниците на читалищата на територията на Община Костенец
Благоевград	http://www.blagoevgrad.bg/files/Administrativni_aktove/2022/Strategiya_za_ustoychivo_razvitiye_na_turizma_2021-2027.pdf
Бургас	https://www.burgas.bg/ , https://anastasia-island.com/ , http://www.aquae-calidae.com/bg/ , https://www.gotoburgas.com/
Сопот	сайтове на Къща музей "Иван Вазов", сдружение "Сопотски еснаф"
Шумен	Сайтовете на община Шумен Сайт на туристическото предприятие Телевизия Шумен Фейсбук